

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Historie – české a slovenské dějiny

Michal Lukeš

**Československé bezpečnostní orgány v boji proti
maďarské iredentě 1918–1930**

**The Czechoslovak security organs and their fight
against the Hungarian irredentism 1918–1930**

Dizertační práce

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

2007

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Michal Lukeš

Praha 10. března 2007

I. Úvod

Vztahy Československa a Maďarska mezi dvěma světovými válkami lze označit jako trvale napjaté. Československo bylo pro Maďarsko nepřátelským státem, jenž uchvátil část jeho historického území, kterého se Maďaři nemínili trvale vzdát, a vyvíjeli více či méně skryté aktivity za jeho získání zpět. Maďarsko se tedy od roku 1918 stalo zásadním a přirozeným nepřítelem mladé republiky. Obranná doktrína, organizace tajných služeb i dalších bezpečnostních orgánů s tímto faktem musela počítat a reagovat na setrvalé maďarské snahy narušit územní celistvost Československa. Tomuto soupeření i často se blížícímu otevřenému konfliktu je věnována tato práce. Nemám ambici líčit československo-maďarské vztahy v celé šíři jejich problematiky, ale snažím se na základě jednotlivých ilustrativních témat popsat jejich nejdůležitější body a spojením do jistých souvislostí přispět k pochopení této problematiky, tak důležité pro naše moderní dějiny. Práce tedy nemá být ucelenou syntézou, což ani není vzhledem k tématu možné, ale je pojata jako vybrané kapitoly, které mají za úkol doplnit současný stav poznání o doposud nepublikované prameny a informace. Úvod k dizertační práci se skládá ze dvou základních částí. První z nich je popisem, včetně shrnutí použitých metod, pramenů a literatury, a včetně kritického pohledu, druhá je úvodem do termínu maďarská iredenta a do problematiky s tím související, což je pro tuto práci naprosto nezbytné. Práce je časově omezena na léta 1918 až 1930, tedy zhruba na první desetiletí existence Československé republiky.

V některých případech jsou však k dokončení líčených témat nutné časové přesahy i do třicátých let 20. století.

1. Struktura a prameny

Práce je členěna do čtyř samostatných tematických kapitol, dělených do dalších podkapitol, které se ilustrativním způsobem věnují vybraným otázkám problematiky.

Úvodní kapitola nese název „Češi a Slováci při vstupu do společného státu“. Má uvést čtenáře do reality roku 1918 a okolností vzniku Československa. Smyslem kapitoly není přinášet nové zásadní objevy či pohledy na věc, ale vytvořit fundovaný obecný úvod do problematiky a shrnout současný stupeň bádání a poznání.

Druhá kapitola je nazvána „Československé zpravodajské orgány“, a jak název napovídá, je věnována vzniku, struktuře a činnosti československého zpravodajství za první republiky. Popisuje okolnosti, za kterých vznikaly jednotlivé tajné služby, zvláštní pozornost je věnována situaci na Slovensku, včetně specifík, a dále potom vlastnímu soupeření, metodice práce a některým důležitým případům.

Třetí kapitola „Kauza Vojtecha Tuky“ je věnována největší politické kauze se špionážním pozadím, která měla velký dopad jak na politický život republiky tak na česko-slovenské vztahy. Podrobně jsou zde vylíčeny okolnosti, které vedly k soudnímu procesu s Vojtechem Tukou, a úloha, kterou ve věci sehrála vojenská zpravodajská služba. Zařazena je rovněž kauza Antona Snackého jako dalšího odsouzeného. Kapitola ukazuje práci bezpečnostních orgánů na konkrétním významném případě a je

zároveň příspěvkem k problematice prorůstání iredenty do slovenských autonomistických snah.

Poslední kapitola „Způsoby obcházení mírových dohod“ je věnována problematice, jež byla čs. bezpečnostními orgány ze zřejmých důvodů pečlivě sledována a analyzována. Jsou zde popsána nejen ujednání Trianonské mírové dohody, ale i snahy o jejich obcházení ze strany Maďarska. Kapitola se detailně věnuje poznatkům, které měly československé tajné služby o tajném maďarském budování armády, jejím vyzbrojování a vytváření mobilizačního systému pomocí různých tělovýchovných organizací, jakou byla především Levente.

Líčení boje proti maďarské iredentě je tedy v této práci založeno na třech bodech. Práci tajných služeb přibližně v prvním desetiletí existence naší republiky, a to zejména běžnému fungování a každodennímu boji za bezpečnost, dále největší špionážní a iredentistické kauze I. republiky a konečně nepřetržitému sledování maďarského vojenského potenciálů a přípravách na potencionální válečný konflikt.

Jak již bylo výše zmíněno, práce je vytvořena zejména na základě dlouholetého výzkumu v mnoha archivech v Čechách i na Slovensku. Snažil jsem se prostudovat všechny relevantní archivní fondy a nalézt co nejvíce použitelných pramenů, které by dokumentovaly poznatky, které měly československé úřady o nebezpečích z maďarské strany k dispozici. Úkol to byl skutečně obtížný a časově velmi náročný. Nebylo mým úmyslem konfrontovat dobové československé reálie s prameny v maďarských archivech, jelikož jedním ze základním smyslu

práce je popsat činnost československých bezpečnostních orgánů v souvislostech informací a poznatků, které byly v tehdejší době známy československým bezpečnostním orgánům a na jejichž základě rozhodovaly a konaly.

V Národním archivu ČR byl studován především velmi rozsáhlý fond Presidia Ministerstva vnitra (dále Presidium MV), ve Slovenském národním archivu bylo čerpáno z fondů „Proces s Vojtechom Tukou a spol.“ a „Vavro Šrobár“. Druhou část materiálů z pozůstalosti Vavra Šrobára jsem studoval v Archivu literatury a umenia Slovenskej národnej knižnice. Důležité materiály byly nalezeny ve fondech obou vojenských archivů – Vojenském ústředním archivu v Praze a ve Vojenském historickém archivu v Trnavě. Zajímavé prameny jsem objevil v Archivu Ústavu T. G. Masaryka, ve fondech obou našich prvních prezidentů, materiálech věnovaných Slovensku. Jelikož pro napsání této práce bylo zapotřebí seznámit se i s místní realitou na Slovensku v prvních letech existence republiky a pokusit se nalézt podklady pro prameny, které se z různých důvodů v centrálních archivech nedochovaly, bylo nezbytné provést výzkum i v oblastních archivech v Bratislavě a Prešově. Zde byly nalezeny přínosné dokumenty o činnosti lokálních bezpečnostních orgánů. Dále byla tato práce tvořena z materiálů čerpaných z Archivu Parlamentu ČR.

Vlastní práce je z velké části založena na výše uvedených primárních pramenech. U některých jednotlivých kapitol pak bylo možno vycházet i z doposud vydané odborné literatury, ovšem je nutno konstatovat, že k tématu jako takovému zatím neexistuje

ucelená monografická či analytická práce. V úvodní kapitole je nutné zmínit především monografickou práci Jana Rychlíka „Češi a Slováci ve 20. století“,¹ která dává fundovaný a celistvý přehled o moderních československých dějinách. K otázce vzniku republiky je potom třeba uvést práce Mariána Hronského, a to předně „Slovensko pri zrode Československa“ a „Boj o Slovensko a Trianon 1918–1920“. Cenným pramenem jsou i další studie Mariána Hronského věnované vzniku Československa, obsazování Slovenska či otázce určování čs. hranic.² Z českých historiků se problematice podrobně věnoval Jan Galandauer zvláště v knize „Vznik Československé republiky 1918“.³ Obecně lze konstatovat, že záležitost vzniku Československa je v odborné literatuře velmi dobře a fundovaně popsána z české i slovenské strany. Existuje též velké množství dobové literatury a pamětí. Z archivních pramenů je velice důležitá již zmiňovaná pozůstalost a korespondence Vavra Šrobára.

Co se týče pramenů, byla nejobtížnější kapitola o zpravodajských službách. Z jejich činnosti v daném období se příliš mnoho materiálů nedochovalo a bylo nutné skládat informace z mnoho archivů a zdrojů, aby mohl být vytvořen alespoň základní

¹ Rychlík, J.: Češi a Slováci ve 20. století, Bratislava 1997.

² Hronský, M.: Boj o Slovensko a Trianon 1918–1920, Bratislava 1998; K otázce účasti slovenských dobrovolníků na obsazování Slovenska československým vojskem (november 1918 – marec 1919), in: Historický časopis, r. 1972, č. 4, s. 541–583; Priebeh vojenského obsadzovania Slovenska československým vojskom od novembra 1918 do januára 1919, in: Historický časopis, r. 1984, č. 5, s. 734–757, Slovensko při zrode Československa, Bratislava 1988; Slovensko za prvej svetovej vojny a vznik Československého štátu 1918, in: Historický časopis, r. 1979, č. 2, s. 222–276.

³ Galandauer, J.: Vznik Československé republiky 1918, Praha 1988.

ucelený příběh. Situace je komplikována i skutečností, že v případě tajných operací mnohdy není jisté, zda nejde pouze o dezinformační či odpoutávací akci. Ohledně činnosti Ministerstva vnitra a jeho složek byly použity prameny z Národního archivu ČR, zejména fond Presidium MV, dále potom prameny z oblastních archivů na Slovensku, především v Bratislavě a Prešově. Cenné informace pak byly získány v Archivu Ústavu T. G. Masaryka, z různých situačních zpráv podávaných o bezpečnostní situaci prezidentu republiky a z návrhů na organizaci československého zpravodajství v prvních měsících vzniku republiky. Překvapivý objev byl učiněn v Archivu Kanceláře prezidenta republiky, kde bylo nalezeno hlášení II. oddělení Hlavního štábu (vojenská zpravodajská služba), které popisuje jeho aktivity v kauze Vojtecha Tuky. Vzhledem k tomu, že spisy II. oddělení byly částečně zničeny, částečně odvezeny v roce 1939 do Velké Británie a po návratu rozptýleny pro různé potřeby Ministerstva vnitra, jedná se o výjimečný objev. II. oddělení Hlavního štábu bylo nejaktivnější a nejvýznamnější československou zpravodajskou službou. Bohužel fakt, že materiály jsou z velké části ztraceny, či se nacházejí neznámo kde, přiznávají i interní publikace Ministerstva vnitra ČR. Organizace, činnost a jednotlivé kauzy jsem se tedy snažil rekonstruovat na základě materiálů z vojenských archivů v Praze a Trnavě, a to z fondů Ministerstvo národní obrany – presidium a z fondů Zemské velitelství Bratislava. Činnost zpravodajských orgánů Ministerstva vnitra byla rekonstruována nejen opět na základě materiálů z Národního archivu ČR, fondu Presidium MV, ale též z dalších materiálů nalezených v mnoha

archivech v České i Slovenské republice. Využita byla i dostupná česká i zahraniční literatura, vztahující se k problematice.

V kauze Vojtecha Tukey jsou velmi důležitým zdrojem práce Juraje Kramera, obzvláště „Iredenta a separatismus v slovenskej politike“, podstatnou prací je i další kniha tohoto autora „Slovenské autonomistické hnutie v rokoch 1918–1929“.⁴ Obě knihy jsou dodnes nepřekonanými pracemi k dějinám iredenty na Slovensku a otázkám slovenského autonomismu. Z poslední doby je nutné upozornit na práce dvou mladých slovenských historiků, a to Miloslava Čaploviče,⁵ věnované otázkám organizace Rodobransy, a Maroše Hertela, který publikoval celou řadu studií a článků věnovaných osobnosti Vojtechy Tukey a maďarské problematice na Slovensku. Kapitola této práce je však sepsána zejména na základě výše zmiňovaných primárních pramenů.

Kapitola věnovaná obcházení mírových dohod ze strany Maďarska je rovněž postavena na základě výzkumu primárních pramenů, které se většinou nacházejí v Národním archivu ČR, fondu Presidium MV, a ve Vojenském ústředním archivu, fondu Ministerstvo obrany – presidium. Jako doplňující materiál je však potřebné zmínit např. studie Petra Hofmana. Jak je patrné z výše uvedeného přehledu, obecně existuje k tématu velmi bohatá literatura, ovšem jednotliví autoři se problematiky maďarské iredenty a boje proti ní dotýkají pouze částečně při líčení svých

⁴ Kramer, J.: Iredenta a separatizmus v slovenskej politike, Bratislava 1957; Slovenské autonomistické hnutie v rokoch 1918–1929, Bratislava 1962.

⁵ Především stěžejní práce – Čaplovič, M.: Branné organizácie v Československu 1918–1939 (so zreteľom na Slovensko), Bratislava 2001.

hlavních témat. Jednou ze základních úloh této práce je tedy vyplnit jistou mezeru v dosud publikované literatuře.

Při studiu literatury a jejím kritickém hodnocení jsem si uvědomil jeden velmi zarážející fakt, a to skutečnost, že ačkoliv je termín maďarská iredenta vžitým a obecně používaným pojmem, jeho interpretaci a rozboru doposavad nebyla v odborné literatuře věnována téměř žádná pozornost s výjimkou práce Fraňa Ruttkaye „Maďarská iredenta a Slovensko 1918–1920“.⁶ Považuji za důležité se tedy v úvodu této dizertační práce tomuto problému věnovat a pokusit se termín „maďarská iredenta“ vysvětlit.

⁶ Ruttkay, F.: Maďarská iredenta a Slovensko 1918–1920, Bratislava 1997.

2. Iredenta

Ač to možná na první pohled tak nevypadá, maďarská otázka byla jedním z faktorů, které ovlivňovaly počátky naší státnosti, vývoj samostatného Československa. Česká společnost se mnohdy tváří, jako by s maďarskou problematikou neměla mnoho společného, jako by se jí vzájemné konflikty netýkaly a byly záležitostí čistě slovenskou. Opak je pravdou. Vztah s Maďarskem byl od samého počátku I. republiky klíčovým pro její další existenci a demokratický vývoj, maďarská hrozba obsazení Slovenska byla nejreálnější vojenskou hrozbou pro Československo, maďarské aktivity výrazně ovlivňovaly vztah Čechů a Slováků v momentě, kdy se teprve formoval a procházel prvními krizemi. První větší ozbrojené střetnutí mladého státu bylo právě s maďarskými vojenskými silami. Maďarská otázka tedy ovlivňovala českou společnost více, než si v současnosti mnozí z nás uvědomují. Kvůli Maďarsku vznikla Malá dohoda, Maďarsko bylo jednou z hlavních starostí naší zahraniční politiky. Z tohoto důvodu je nutné zabývat se těmito vzájemnými vztahy i z české strany a tuto záležitost nepodceňovat.

Československo a Maďarsko dostaly po roce 1918 do vínku vzájemné přirozené nepřátelství. Zatímco Češi a Slováci slavili vznik samostatného státu, Maďarsko se zmítalo traumatem z rozpadu a ztráty velké části předválečné rozlohy. Jednou z nejbolestivějších kapitol se stala právě ztráta Slovenska. Oba nové státy tak měly od bodu svého vzniku předurčeny nežít spolu v dobrých sousedských vztazích. Maďarsko se nikdy svého

ztraceného území nevzdalo, naopak celá meziválečná historie je historií snah o vrácení věcí do původního stavu. Pro Československo Maďarsko znamenalo permanentní a vážnou hrozbu, které se snažilo čelit všemi prostředky. Maďarská iredenta byl v Československu pojem pro zcela reálné nebezpečí.

Termín iredenta vznikl během 19. století v Itálii a postupně se toto označení začalo používat pro všechny pokusy soustředit obyvatele jednoho národa do společného státu na úkor jiných státních celků. Lze konstatovat, že maďarská iredenta netvořila výjimku z původního významu slova a zjednodušeně jím byla označována snaha Maďarska získat zpět ztracená území obývaná Maďary. Zde však narážíme na jistý rozpor, protože ne všechny oblasti bývalých Uher byly etnicky čistě maďarské, tento fakt se především týkal Slovenska. Jistým posunem ve významu slova iredenta ve spojení s Maďarskem byla skutečnost, že samotní Maďaři tento termín na rozdíl od dávného boje Italů pro své snahy a úsilí nepoužívali, naopak ho vnímali jako pojem negativní. Maďarskou iredentou pak spíše označovaly ohrožené státy nebezpečí, které jim ze strany Maďarska hrozilo. V našem případě tedy hovoříme v první řadě o Československu (vedle Rumunska, Jugoslávie, a částečně též Rakouska). Maďarská iredenta je tedy termínem, jehož význam byl obecně vnímán jako negativní, ať již ze strany Maďarů, nebo ze strany států, které jí byly ohrožovány.

Maďarsko ztratilo na základě výsledků první světové války téměř dvě třetiny svého původního území, velké procento Maďarů tak zůstalo mimo hranice svého etnického státu a stalo se menšinami ve státech, které se cítily být ohrožovány ze strany

maďarského státu. Tato skutečnost znamenala pro všechny Maďary závažné nacionální i společenské trauma, které pochopitelně budilo pocit křivdy a pokoření. V této souvislosti je nutné vnímat nejméně dvě základní období vývoje maďarské poválečné společnosti a jejích snah, které jsou rozhodující i pro vývoj iredenty.

Období těsně po skončení války bylo spíše obdobím nejistoty, ale i jistých nadějí na zvrat situace, než obdobím pocitu definitivní porážky. Moment zlomu přichází až v roce 1920 po podpisu Trianonské mírové dohody, k plnému pochopení reality ze strany Maďarska došlo až okolo roku 1922.

Československá republika začala termínem iredenta téměř okamžitě po svém vzniku označovat veškeré maďarské snahy, které ohrožovaly bezpečnost a integritu nového státu, především území Slovenska. Ze strany Maďarska nelze v prvním období hovořit o iredentě v plném smyslu slova. Maďarská společnost totiž území, která v té době státní moc neměla pod kontrolou, považovala pouze za dočasně obsazená nepřitelem, odmítala uvěřit v platnost mírových smluv. Nesnažila se tedy všemi způsoby o jejich znovunavrácení, příhodnějším termínem je spíše snaha o návrat na dočasně opuštěné pozice. Je jasné, že toto obecné mínění bylo v Maďarsku do jisté míry udržováno uměle a spíše mělo základ v naivních představách než oporu v realitě. To, co československé orgány v této době označovaly za maďarské iredentistické snahy, bylo ze strany Maďarska vnímáno jako spravedlivý boj za udržení historického území, tedy prozatím ne jako snaha o jeho navrácení. Nutno říci, že toto období bylo

nejvíce podobné válečnému stavu, vyznačovalo se plánovanými vojensky organizovanými útoky, které napadaly a terorizovaly slovenské území. Maďarské kruhy se domnívaly, že těmito aktivitami spojenými s intenzivně vedenou propagandou naruší přejímání státní správy na Slovensku a obrátí slovenské obyvatelstvo proti novému zřízení.⁷ Z tohoto důvodu je potřeba důrazně odlišovat to, co je nazýváno maďarskou iredentou v tomto období, a to, co tento termín označuje v následujících letech.

V období 1918–1922 v sobě tento termín skrývá pouhé označení nebezpečí, které Československu hrozilo ze strany Maďarska. Kvantitativně i kvalitativně tento pojem rozšiřuje svůj význam po 4. červnu 1920.

Podpis Trianonské mírové dohody znamenal pro Maďarsko zásadní zlom, ani ne tak z hlediska změny zahraničněpolitické situace, ale spíše z hlediska nacionálního a sociálního stavu maďarské společnosti. Do Trianonské mírové dohody se Maďarsko připravovalo na vojenský zvrat situace, který by mu v blízké době dopomohl opět převzít moc na ztracených územích, tato naděje postupně do roku 1922 umírala. Hlavními aktéry těchto plánů byli vysocí důstojníci, kteří měli velikou podporu především v armádě a státním úřednictvu. Zásadní roli při tom sehrávali důstojníci a úředníci ze ztracených území, v první řadě ze Slovenska. Jejich radikalismus nebyl živen pouze pocitem národní křivdy, ale rovněž ztrátou osobního postavení, které dříve

⁷ Archiv Ústavu T. G. Masaryka (AÚ TGM), TGM–R–Menšiny, k. 393, Maďarská menšina. Zpráva z roku 1931, která shrnuje otázku boje proti maďarské iredentě od vzniku ČSR do konce 20. let.

zastávali. V první etapě proto s oficiální podporou vlády masově vznikaly vojenské a polovojenské organizace a jednotky, které se ve velice krátkém časovém horizontu připravovaly na vojenské a mocenské znovuoobsazení ztracených území. Skutečnost, že Maďarsko bylo donuceno podepsat Trianonskou mírovou dohodu, která se ukázala jako krátkodobě neměnná, znamenala ztrátu naděje na brzký zvrat situace, kterou byly tyto plány z velké míry drženy při životě. Naděje na pouhou dočasnost porážky a s ní spojené potupy vzaly v tento moment za své. Z šiku lidí odhodlaných bojovat za velké Uhersko se pojednou stala masa lidí, kteří už nemohli očekávat blízkou změnu situace ve svůj prospěch, mnozí z nich ztratili i své sociální postavení a materiální zabezpečení. Radikální vrstvy, především důstojníci, se najednou staly skupinou, která byla v jistých ohledech nepříjemná i maďarské vládě.

V tento moment vzniká politika revizionismu a heslo „Nem, nem, soha Trianon – Ne, již nikdy Trianon“. Ztráta velké části území, které po staletí patřilo Maďarsku, společně s podmínkami mírové smlouvy, dle kterých bylo Maďarsko prakticky zbaveno armády a postaveno pod přísnou kontrolu Dohody, znamenalo pro většinu Maďarů šok a pocit velkého ponížení. A zde se rodí skutečná maďarská iredenta, která sice nadále pro Československo znamenala označení pro nebezpečí ze strany Maďarska, ale toto nebezpečí bylo jiné a systematičtější.

Přibližně do roku 1922 nepovažovalo Maďarsko ztrátu svého postavení za dlouhodobou, naopak doufalo v její dočasnost. Zároveň je nutné si uvědomit, že se samo zmítalo v poválečné

vnitřní krizi, během které se u moci vystřídalo několik garnitur. „Trianonské ponížení“ sice neznamenal úplné sjednocení maďarského politického a veřejného života, ale dalo všem společenským vrstvám Maďarska jeden společný cíl: revizi Trianonu. Rozdílné zůstávaly pouze názory, jakou cestou tohoto cíle dosáhnout. Od radikálních důstojnických skupin, které i nadále plánovaly vojenskou akci, až po umírněné, především hospodářské kruhy, uvědomující si ekonomickou závislost Maďarska na svých sousedech. Maďarská společnost v potrianonském období tak vykazuje zvláštní rysy. Na jednu stranu je velice homogenní při definování hlavního národního cíle, na stranu druhou je nejednotná v otázce, jakými konkrétními prostředky tohoto cíle nejlépe dosáhnout.

Od chvíle, kdy si společnost v Maďarsku plně uvědomila realitu a důsledky Trianonu a definovala jeho revizi jako svůj zásadní cíl, můžeme termín „maďarská iredenta“ definovat jako prostředek či soubor prostředků, jak této revize dosáhnout. Na rozdíl od období před Trianonem, kdy neexistovala žádná ucelená koncepce maďarských snah o udržení a znovunabytí územní integrity Uher, je po podepsání mírové dohody postupně vybudován celý systém aktivit a akcí, které mají přímo či nepřímo vést k revizi Trianonské mírové dohody.

Vcelku obecný termín „maďarská iredenta“ tedy skrývá celý komplex faktorů, od zjevných snah o obcházení či skryté obcházení mírových dohod, především jejich vojenských částí (budování branné moci, agresivního a ofenzivního zpravodajství), přes vyvolávání nepokojů na území jiných států, ovlivňování a

manipulaci s vnitropolitickou situací v následnických státech, masivní propagandou, často zacházející až za hranice demagogie, až po snahu ovlivňovat vnitropolitický život jiných států a udržovat ve svých krajanech v zahraničí pocit trianonské křivdy a touhu po revizi. To vše spojené s velmi aktivní diplomatickou činností.

I v druhém „revizionistickém období“ můžeme vysledovat nejméně dvě etapy. V první etapě budují maďarské vládnoucí kruhy svou zahraniční i vnitřní politiku na integritních a restauračních plánech. V Československu tato etapa znamená opuštění přímých agresivních a teroristických metod a soustředění se na organizaci maďarských opozičních stran. Tyto strany pak upozorňují na národnostní útlak Maďarů, snaží se pronikat do veřejného života i médií, začínají využívat slovenského autonomistického hnutí a pokoušejí se ho co nejvíce radikalizovat. Profilují se maďarští političtí vůdcové. V této souvislosti dostává maďarská iredenta pro Československo další rozměr, napadá a manipuluje se základním pilířem existence československého státu, tedy se vztahem českého a slovenského národa. Tato skutečnost dělá z maďarské iredenty unikátní faktor moderních československých dějin.

Směrem k dohodovým mocnostem a jejich veřejnosti Maďarsko v tomto období rozvíjí silnou propagandu a snaží se zpochybňovat funkčnost poválečného uspořádání střední Evropy. Přes některé dílčí úspěchy se však v druhé polovině dvacátých let ukázalo, že revize Trianonu nepřípadá v dohledné době v úvahu. Maďarsko poté postupně znovu přehodnocuje svou politiku revizionizmu a soustřeďuje se na dlouhodobější cíle. Tato etapa bývá

v dobových materiálech též nazývána „kulturní iredentou“. Maďaři se v této době zaměřují na udržování maďarského povědomí ve svých menšinách žijících v zahraničí, posilují jejich ideologické přesvědčení, orientují se na mládež.⁸

Za další etapu pak lze označit postupné přiklánění se Maďarska na stranu nacistického Německa a hledání opory pro své revizionistické snahy. Tato záležitost však již přesahuje vytýčený chronologický rámec této práce.

Souboj československých a maďarských bezpečnostních orgánů je ve velké míře klasickým „neválečným“ soupeřením dvou nepřátelských států, které se odehrávalo především na poli tajných služeb a propagandy. Přímou úměrou, jak se vyvíjely maďarské strategie a snahy, reagovaly i československé bezpečnostní orgány. Vzhledem k tomu, že Maďarsko bylo v prvním desetiletí považováno za největší a nejreálnější nebezpečí pro naši republiku, lze s troškou nadsázky tvrdit, že naše moderní zpravodajské služby vznikly a své první zkušenosti získávaly v boji s maďarskou iredentou. Při popisu a sledování jednotlivých událostí je potřeba si uvědomovat i souvislosti, bez nichž nelze celou problematiku nejen objektivně vylíčit, ale ani plně pochopit.⁹

Od samého počátku vzniku Československé republiky v roce 1918 bylo Maďarsko vnímáno jako jeden z nejvýznamnějších a také nejreálnějších nepřátel mladého státu. Toto vědomí se ovšem

⁸ Tamtéž.

⁹ K historickým a společenským problémům středoevropského regionu více viz např. Rákos, P.: Národní povaha naše a těch druhých, Bratislava 2001; Bibo, I.: Bieda východoevropských malých států, Bratislava 1996; Slovenská otázka v 20. storočí, ed. Chmel, Rudolf, Bratislava 1997, případně publikace týkající se maďarských dějin a uvedené v přehledu použité literatury k této práci.

neomezovalo pouze na vojenské, policejní a politické kruhy, bylo hluboce zakořeněno v celé společnosti, a to jak ve slovenské, tak i v české.

Maďarské Pyrrhovo vítězství po Mnichovské dohodě v roce 1938 a obsazení jižních částí Slovenska, včetně Košic, jásot maďarské společnosti nad nápravou trianonských křivd; pocit vítěze, mnohdy bez velkorysosti k poraženým. To byly skutečnosti, které pochopitelně jen umocňovaly nenávist a obavy Slováků ze svého jižního souseda. Dotýkaly se však i společnosti české, která ač mnohdy neznalá maďarské problematiky, silně prožívala konec Československa, státu, ve kterém se naplnily české touhy po sebeurčení a který pomalu končil svou existenci agresí nacistického Německa, které šikovně využívalo i maďarské otázky. V české společnosti se tím jen utvrzovalo povědomí o nespolehlivosti a nebezpečnosti Maďarska, včetně maďarské menšiny žijící v Československu, vnímané jako další pátá kolona.

Porážka Maďarska a jeho zařazení na seznam nejen poražených, ale přímo fašistických států jen opět převrátil karty osudu a z dříve ponížených udělal vítěze. Znovu obnovené Československo se s pomocí spojenců rozhodlo jít cestou národního státu a zabránit tak opakování historie. Odsun Němců z českého pohraničí, reslovakizace a přesídlování maďarského obyvatelstva ze Slovenska do Čech se staly nástroji této politiky, jejíž hodnocení dodnes budí spory a ještě dlouho spory a emoce vyvolávat bude. Jedno je však jisté, rozhodně se při odsunech, násilném vystěhovávání konaly křivdy a nelidské činy.

Slovensko-maďarské, česko-maďarské, ale i česko-slovenské vztahy jsou dodnes silně ovlivněny minulostí. Je to logické a v dějinách rozhodně ne ojedinělé. Lidstvo se své historie a svých skutků nemůže zřeknout. Podstatné ovšem je, aby tato historie negativně neovlivňovala naši současnost a budoucnost. I z tohoto důvodu je nezbytné se naší historií odborně věnovat a objektivně ji vysvětlovat. Ideální pravda neexistuje. Abychom dospěli k alespoň částečnému pochopení, je potřeba diskutovat a též si navzájem odpouštět.

II. Češi a Slováci při vstupu do společného státu

Když v říjnu 1918 vzniklo Československo jako společný stát Čechů a Slováků, bylo vytvořeno ze zemí rozpadajícího se Rakouska-Uherska sloučením historických českých zemí s územím horních Uher obývaných z větší části Slováky, tedy s územím bez historických a státních tradic. Přes deklarovanou jazykovou i národní příbuznost obou národů se jednalo téměř o fikci. Samozřejmě tím nechci zpochybňovat jazykovou a částečně i kulturní blízkost obou národů. Realitou zůstává, že během několika málo měsíců ba i týdnů začal fungovat stát, jehož dvě základní části stály na zcela odlišném stupni národního, politického, kulturního i hospodářského vývoje, navíc bez toho, aby ve větší míře měly hlubší znalosti jedna o druhé. Do jisté míry sice cítily společnou sounáležitost na základě svého slovanství a určitých historických kontaktů, nicméně jejich historické vědomí a zkušenosti byly velice rozdílné. Mám na mysli různé vrstvy společnosti jako celek, pomíjím české intelektuály slovakofily na straně jedné a úzké špičky inteligence slovenské na straně druhé. Tato skutečnost by nebyla nijak zvláštní a v historii ojedinělá, pokud by zde nebyl fakt, že z Čechů a Slováků se oficiálně stal téměř přes noc jediný národ československý s větví českou a větví slovenskou.¹⁰ Proto se tento národ mohl stát většinovým, a tedy i

¹⁰ Preambule první čs. ústavy z 29. 2. 1920 obsahuje termín „My, národ československý“. Jedná se o obdobu prohlášení z preambule francouzské ústavy a ústavy USA a tato formulace vystihuje politickou mentalitu té doby. Dalším podstatným faktem je, že na tvorbě ústavy se nepodíleli Němci, kteří nebyli zastoupeni v Národním shromáždění. Více viz Broklová, E.: První československá ústava, Praha 1992.

vládnoucím v mnohonárodnostní Republice československé. Tato československá ideologie byla z velké části politickou nutností pro vznik samotného státu i pro jeho další existenci.¹¹ V této souvislosti se potom vznik Československa v roce 1918 dostává do jiného úhlu pohledu. Jak je všeobecně známo, čechoslovakismus nepřinesl Čechům a Slovákům jen „výhody“ státní většiny. Čechoslovenství a obecně soužití obou národů ve společném státě s sebou přinesly i řadu problémů, třenic, nepochopení i tragických chvil našich dějin. Abychom pochopili historii česko-slovenských vztahů jako celku, je tedy nutné se zamyslet nad realitou, za které Republika československá na podzim roku 1918 a v roce 1919 vznikala, a popsat a porovnat přístup obou stran k nově konstituovanému společnému státu.

Česká společnost byla před první světovou válkou vyžrálou společností moderního evropského typu s vybudovanými kulturními, hospodářskými, vědeckými a především politickými elitami. Možná by ve srovnání s vyspělými evropskými státy, jako byla např. Francie, bylo možné s touto skutečností polemizovat a poukazovat na nedostatky, ale v česko-slovenských dimenzích je tato formulace, dle mého názoru, zcela adekvátní. Pro vznik Československa je podstatné, že politická scéna v českých zemích byla už před rokem 1914 tvořena vyprofilovanými stranami s danou orientací a s politicky i osobnostně vyžrálými vůdci, kteří již v době trvání Rakouska-Uherska zastávali často významné funkce v mocenských strukturách státu, včetně funkcí

¹¹ K otázce čechoslovakismu viz více např. Pekník, M. a kolektiv: Pohledy na slovenskou politiku, Bratislava 2000, s. 487–619.

ministerských.¹² Je tedy nutno si uvědomit, že 28. října 1918 nepřijímali v Praze moc do rukou neznámí revolucionáři, ale vážení političtí vůdcové, lidé politicky rutinovaní. Tatáž elita potom dávala tvář Československému státu, tvořila jeho ústavu a společně s ideály T. G. Masaryka formovala naši moderní státnost.

Všechny české politické strany, s částečnou výjimkou sociální demokracie, se až do roku 1918 jednoznačně hlásily k programu vycházejícího z doktríny českého státního historického práva a nezpochybňovaly sounáležitost českých zemí s Rakouskem.¹³ Slovenská otázka dlouho nehrála v české politice významnější roli. Jisté vlny sympatií a česko-slovenské sounáležitosti se samozřejmě probouzely. Ty ale mnohdy měly spíše utilitární charakter.¹⁴ Zmiňme zde např. ohromnou vlnu solidarity během přednáškového turné Andreje Hlinky po Černovském masakru v roce 1907.¹⁵ Jednalo se pouze o spontánní projevy sympatií, částečně i využívané politiky, v žádném případě ne o nástin nějakého programu.

Intenzivní kontakty pochopitelně existovaly již od druhé poloviny 19. století. V roce 1882 byl založen spolek slovenských studentů v Praze Detvan, v roce 1895 pak vznikla Českoslovanská jednota, ovšem k ideím čechoslovakismu se otevřeně hlásili pouze

¹² Srov. Galandauer J.: Vznik Československé republiky, Praha 1988, s. 12–13.

¹³ Tamtéž, s. 11.

¹⁴ Např. Karel Kálal již na přelomu století projevoval zájem o Slovensko, ovšem vyzdvihoval spíše zvýšení českého potenciálu vůči Němcům, viz Kálal, K.: Slovensko a Slováci, Praha 1901.

¹⁵ Více viz Holec, R.: Tragédia v Černovej a slovenská spoločnosť, Martin 1997.

tzv. Hlasisté, reprezentovaní zejména Vavrem Šrobárem a Ivanem Dérerem.¹⁶

Je obecně známou skutečností, že první, kdo oficiálně vyslovil myšlenku společného státu Čechů a Slováků, byl T. G. Masaryk v roce 1914.¹⁷ V domácí české politice se slovenská otázka objevuje až 30. května 1917 v prohlášení Českého svazu, které se domáhá vytvoření českého státu, ještě ale v rámci rakouské monarchie.¹⁸ Část týkající se Slovenska se však do prohlášení dostala až na poslední chvíli, a tedy i bez promyšlené koncepčnosti a jakékoliv návaznosti na dosavadní český politický program.¹⁹ Domácí česká politická reprezentace jasně definovala svůj požadavek samostatného státu až 6. ledna 1918 v tzv. Tříkrálové deklaraci. V tomto prohlášení je již obsažena podmínka připojení Slovenska k českým zemím, když se hovoří o slovenské větvi českého národa.²⁰

Přes slavnostní proklamování spojení Českých zemí se Slovenskem byla realita poněkud jiná, než by se zdálo ze vznosných vět. Česká reprezentace zdaleka nebyla jednotná v pohledu na Slovensko, ale ani ti, kteří se jednoznačně pro toto

¹⁶ Více viz Slovenské dejiny, II. diel, Bratislava 1968, s. 513.

¹⁷ Více viz Galandauer, J.: c.d., s. 32, a dále k Masarykovu vztahu ke Slovensku více viz např. Skilling, H. G.: T. G. Masaryk, Proti proudu (1882–1914), Praha 1995.

¹⁸ Tobolka, Z.: Státoprávní prohlášení ze dne 30. května 1917, in: Naše revoluce II, s. 183 (citováno podle Galandauer, J.: c.d.).

¹⁹ O fakt, zda bude slovenská otázka součástí prohlášení, se vedly velice složité debaty, kdy většina českých občanských stran byla proti, zatímco národní socialisté, sociální demokrati a především agráři byli pro, a nakonec, především zásluhou agráriků pak prohlášení slovenskou otázkou obsahovalo. Viz Šrobár, V.: Pamäti z vojny a väzenia, Praha 1922, s. 77.

²⁰ Soukup, F.: 28. říjen 1918, díl II., s. 594–595.

spojení vyslovovali, neměli ujasněnou představu, a pokud nějakou měli, ukázala se brzy jako velice naivní. Přes deklarování požadavku společného státu čeští politici ve své většině neuvažovali o praktickém zastoupení Slovenska v Národním výboru. Při této instituci sice vznikl „Slovenský komitét“, Slovensko však v něm zastupovali čeští slovakofilové. Slovy Jana Galandauera: „Teprve po vzniku ČSR se slovenská realita neodbytně přihlásila. Vcelku však šla česká politika a česká společnost vstříc česko-slovenskému spojení se záviděníhodnou bezstarostností.“²¹ Myslím, že tato slova celou situaci trefně vystihují.

Slovenská realita byla diametrálně odlišná od české. Slovenský politický život byl v moderním slova smyslu v plenkách a slovenská společnost doslova v prenatálním stavu. Politika byla ve stadiu, kdy se jen pozvolna dostávala z fáze jediné národní strany, ve které bylo zastoupeno celé spektrum rozličných názorů.

O spojení s Českými zeměmi se na Slovensku v různých souvislostech uvažovalo mnohokrát. Reálný obraz, stejně jako v Čechách, dal těmto myšlenkám až válečný vývoj. O oficiální deklaraci o odtržení Slovenska od Uherska a jeho spojení s českými zeměmi hovoříme až od 24. května 1918, kdy předseda Slovenské národní strany svolal do Martina tajnou poradu vedení strany, na které bylo o tomto postupu rozhodnuto a deklarováno utvoření samostaného státu skládajícího se z Čech, Slovenska, Moravy a Slezska.²² Reprezentativním orgánem Slovenska se

²¹ Galandauer, J.: c.d., s. 178.

²² Medvecký, K. A.: Slovenský prevrat III, Bratislava 1930, s. 347.

měla stát Slovenská národní rada (dále SNR), o čemž bylo rozhodnuto na poradě v Budapešti 12. září 1918. Její faktické ustanovení se mělo uskutečnit na shromáždění v Martine 30. října 1918. Na tomto shromáždění vznikla známá Martinská deklarace, kterou se SNR prohlásila za jediný orgán, který je oprávněn jednat „...v mene československého národa, bývajícího v hraniciach Uhorska...“, a ztotožnila se s požadavkem samostatného československého státu.²³ Zprávu o pražském převratu z 28. října přivezl do Martina z Budapešti až Milan Hodža 30. října večer, poté co již většina delegátů odjela domů. Na základě této informace byla deklarace ještě mírně pozměněna.²⁴

Tolik tedy ve stručnosti politické předpoklady a události předcházející vznik společného státu Čechů a Slováků. Politická teorie sice nešetřila vzletnými slovy, ovšem dobová realita se od této rétoriky poněkud lišila. V okamžiku vzniku státu nejenže mimo slovní prohlášení neexistovala žádná koncepce, jak by tento společný stát měl prakticky začít fungovat, ale z české strany byla slovenská otázka vnímána jen jako okrajový problém, a tedy se ani nijak zásadně neřešila. Češi v říjnu 1918 dosáhli svého cíle – národního českého státu, ke kterému bylo připojeno Slovensko. To

²³ Celý text deklarace např. in: Rychlík, J.: c.d., s. 58–59. Otištěna byla 31. 10. 1918 v Národních novinách, které ten den vyšly ve dvou vydáních – řádném, označeném jako 128A, ve kterém je pouze zmínka o jednání SNR, a mimořádném, označeném jako 128B, kde byl otištěn celý text deklarace.

²⁴ Z deklarace byl vypuštěn požadavek samostatného zastoupení Slovenska na mírové konferenci a vložena fráze o tom, že Rakousko-Uhersko přijalo požadavky americké vlády ohledně sebeurčení národů. Tyto změny posléze vedly k řadě spekulací a účelových využití, nejvýznamnějším je jistě stať Vojtěcha Tuky otištěná ve Slovákovi v lednu 1928 s názvem v „Desiatom roku Martinskej deklarácie“, která vedla k rozpoutání tzv. Tukovy aféry.

je základní a určující fakt počátků československého soužití. 28. října 1918 a v následujících dnech přebírala česká politická reprezentace soustředěná v Národním výboru státní moc a státní správu na českém etnickém území za jásotu a podpory českého obyvatelstva, přitom nenarazila na žádný závažný odpor. Klíčovým problémem pro ni byla německá část obyvatel českých zemí, respektive německé oblasti v pohraničí. Jásot nad spojením s bratry Slováky byl spíše pouhou euforií, než čímkoli jiným.

Slovenská realita konce října a začátku listopadu 1918 byla zcela odlišná. Dá se říci, že Slovensko se stalo zemí nikoho a všech. SNR přes svá prohlášení neměla v rukou žádnou moc ani prostředky, jejichž prostřednictvím by převzala státní správu. Maďarská státní správa se pod vlivem revolučních událostí a nejasných pokynů z Budapešti začala rozpadat. Správní i bezpečnostní orgány opustily svá místa a utekly do Maďarska. Na většině území Slovenska zákonitě vypukly nepokoje a rabování, většinou zaměřené na židovské obchody, krčmy a lihovary.

Skutečný stav věcí na Slovensku a stupeň uvědomělosti „lidu“ dokládá i svědectví dvou úředníků českého původu, kteří v té době na Slovensku působili: „Nedočkali jsme se ani rána, když tu o 5. hodině lihuchtivý dav byl znovu. Z včerejší události již zkušenější věděli, že jejich žaludek je přec jen malý, než aby se mohl naplnit do zásoby, proto si tentokrát vzali s sebou sudy na vozech. Přišli v ohnivější náladě, a proto neuznali za vhodné jít si pro klíč od skladiště, toho se prostě zmocnili vyvrácením dveří, a tak se chtěli zmocnit toho, co tam ještě zbylo a co nemohli nabrat do nachystaných sudů, odtékalo do blízkého potoka, protékajícího

vesnicí, což mělo další dohru, neboť všechna vodní drúbež byla vodou, kterou se napájela, tak zpita, že jim vypovídaly nohy službu. Když se přiblížila 10. hodina, jak znenadání přihnalo se tu vojenské auto z Trenčína plné vojínů ve zbroji a se strojními puškami pod vedením maďarského kapitána Tóttessyho. Bez vyzvání neb snad doptávání se o příčině tohoto srocení přenechali službu puškám, které plnými salvami vnášely zhoubu do davu, který na něco podobného nebyl připraven. Po třesku ran ozval se srdcervoucí výkřik zděšeného lidu, který jako šílený prchal z místa činu...“²⁵

Podobná situace je popisována i ve známém městečku Bojnice: „Po útoku na hostince již k dalšímu rabování nedošlo, neb dav se tak zpil, domů nápoje nosili ve všech možných nádobách, které jindy sloužily k napájení dobytků, zanedlouho dostavily se následky nesmírného pití dohromady míchaných nápojů, po náměstí leželi lidé jako po revoluci, zpití pod obraz boží...“²⁶

Nechci těmito citáty bagatelizovat události na Slovensku v době převratu. Dokumentují však sociální vyspělost slovenského obyvatelstva a především dokreslují skutečnou situaci na slovenských vesnicích v době, kdy se Slovensko stávalo součástí Československa.

Je třeba si uvědomit, že martinští deklaranti patřili k velmi úzkému kruhu slovensky smýšlející inteligence. Dle soupisů, které si nechalo sestavit maďarské ministerstvo vnitra, bylo na podzim

²⁵ Slovenský národný archív (SNA), fond V. Šrobár, k. 2. Jde o písemné svědectví správce lihovaru v Beckovskej Vieske psané počátkem listopadu 1918.

²⁶ Tamtéž, svědectví Jana Kohoutka z Bojnic.

roku 1918 evidováno okolo 526 uvědomělých Slováků, z nich 101 jako nebezpečných.²⁷ To ale neznamená, že mimo tuto hrstku existovali na Slovensku jen Maďaři, maďaróni, ostatní národnosti a masa negramotného obyvatelstva bez národního vědomí, jak se tato situace někdy zjednodušuje. Dle Jana Rychlíka „asimilace etnického národa hrozí tehdy, nemá-li národ úplnou sociální strukturu a jsou-li masy národnostně nevyhraněné. Oba tyto předpoklady byly v případě Slováků splněny.“²⁸ Sociální realita Slovenska však nebyla tak jednoduchá, jak by se dle tohoto citátu mohlo zdát. Vzhledem k absenci historického státního útvaru na území Slovenska hrála velkou úlohu v národním cítění regionální příslušnost k určitému kraji, dále potom konfese, v neposlední řadě též sociální postavení.

Skutečností zůstává, že při příchodech českého, respektive československého vojska do vesnic a měst při obsazování Slovenska vítala jeho jednotky ve větší míře rozpačitá nálada a prouherské smýšlení než jásot obyvatelstva nad novým státem.²⁹ Lze tedy konstatovat, že v okamžiku začleňování Slovenska do Československa byl partnerem české strany národ, který byl úrovní politického vedení, národního života a vzdělání i kultury o mnoho let pozadu. Tuto tezi je však nutné doplnit o fakt, že Slovensko bylo po staletí součástí Uherska, státního útvaru, který byl na podobné úrovni s českými zeměmi. Slováci, přes

²⁷ Viz Šrobár, V.: *Osvobodené Slovensko*, Praha 1928, s. 159–183.

²⁸ Rychlík, J.: c.d., s. 60, pozn. 77.

²⁹ Více Mannová, E.: *Zmeny vo vedomí slovenskej spoločnosti za prvej svetovej vojny*, in: *Slovensko na začiatku 20. storočia*, Bratislava 1999, s. 353–363.

potlačování jejich národní identity, v tomto kulturním prostředí žili a rozhodně jím museli být tak či onak ovlivněni. Nechci se na tomto místě pouštět do rozborů této problematiky. Na toto téma existují povolanější. Rád bych pouze upozornil na složitost a pestrost tohoto problému.

Již 27. října 1918 odcestoval z pověření SNR do Prahy Vavro Šrobár, který se tak 28. října 1918 stal účastníkem vyhlášení samostatnosti. Národní výbor jej koptoval jako zástupce Slováků do svého vedení a SNR ho zpětně pověřila k jejímu zastupování v tomto orgánu. Do centra dění a především rozhodování se tak dostal slovenský politik s velkými ambicemi a s jednoznačným čechoslovakistickým smýšlením. Skutečnost, že právě on zastupoval Slovensko v Praze, měla pro další vývoj dalekosáhlé důsledky.

Během dnů po převratu začaly do Prahy chodit jednotlivé zprávy, a to především ze západního Slovenska, o častých nepokojích a rabovačkách. Na naléhání slovenských zástupců v Praze, podporované žádostmi hodonínských slovákofilů v čele s knězem Aloisem Kolískem, rozhodl se Národní výbor 4. listopadu 1918 jmenovat Dočasnou vládu pro Slovensko a v jejím čele vyslat Vavra Šrobára společně s dalšími slovenskými členy Národního výboru (Pavol Blaho, Ivan Dérer, Anton Štefánek) na Slovensko, aby zde počali přebírat státní moc. Tato výprava nebyla zdaleka jednoduchá, jelikož Národní výbor nedisponoval žádnou organizovanou ozbrojenou mocí mimo četnictva, dobrovolníků, eventuálně ojedinělých vojenských jednotek (teprve 1. listopadu byla schválena organizace vrchního velitelství, v jehož čele stáli

generál Jan Diviš³⁰ a starosta Sokola JUDr. Josef Scheiner). Tyto formace byly potřebné k udržování pořádku v Čechách a řešení německé otázky v pohraničí, proto mohl Vavro Šrobár dostat k dispozici pouze malý četnický oddíl, se kterým měl začít přebírat na Slovensku moc a stavět se odporu Maďarů.

Společně se jmenováním Dočasné vlády pro Slovensko (dále Dočasná vláda) byl vydán i rozkaz pro Zemská četnická velitelství v Praze a Brně, podle něhož mělo být na Slovensko postupně odveleno 400 četníků, aby podle možností obsazovali stanice opuštěné maďarskými četníky.³¹ S Vavrem Šrobárem, Ivanem Dérerem a Antonem Štefánkem odjelo 4. listopadu prvních 90 četníků pod velením pplk. Aloise Hanačika. Tito četníci byli většinou odveleni z různých četnických stanic tak, jak je bylo možné uvolnit. Většinou šlo o starší muže, výjimkou nebyl věk až 49 let, z nichž mnozí při svém odchodu vůbec netušili, kam vlastně jdou. Některým bylo dokonce řečeno, že se jedná jen o

³⁰ Jan Diviš již v roce 1911 získal hodnost generálmajora, v listopadu 1914 se stal polním podmaršálkem. Po rozporech se svými nadřízenými, jejichž příčinou byly národnostní otázky, byl v říjnu 1916 na vlastní žádost penzionován a přestěhoval se do Prahy. Zde ho na sklonku války kontaktovali představitelé Sokola a některých českých opozičních stran. Vzhledem ke svým politickým postojům byl Jan Diviš vybrán za budoucího vojenského představitele nového státu. Po vzniku Československa ho pražský Národní výbor jmenoval 30. října 1918 vrchním velitelem čs. vojsk a pověřil převzetím vojenských institucí. Od poloviny prosince 1918 se stal prvním velitelem pražského Zemského vojenského velitelství pro Čechy. Následně působil na Ministerstvu národní obrany a v červenci 1921 povýšen na prvního československého generála III. hodnostní třídy, tj. do hodnosti rovnající se armádnímu generálovi. Aktivní službu ukončil v roce 1925. Až do své smrti v roce 1934 byl považován za hlavního představitele tzv. domácích důstojníků čs. armády, tj. vzešlých z řad rakousko-uherské armády.

³¹ Mannová, E.: c.d., s. 17.

krátké soustředění v Praze, a tak se ocitli na Slovensku v letní výstroji s pouze 10 předpisovými patronami.³² I přesto prokázala četnická jednotka značnou disciplínu a statečnost. Vavro Šrobár si k tomu poznamenal do svého deníku: „Četníci – synovia prostého českého ľudu, z ktorých mnohí predtým nás ani neznali, nikdy u nás neboli, z nadšenia a lásky podujímajú sa oslobodzovať svojich neznámych bratov Slovákov! A čo ich tu čaká? Či nejednen nezahyne tu úkladnou zbraňou sverepého nepriateľa. Ja som blažený a šťastný, že mi Prozretelnosť dala žiť tieto chvíle a tešiť sa tomuto prvému dňu našej slobody! A jak som hrdý na svojich četníkov Čechov. Jak bych ich vyobjímal a jak verím, pevne nezvratne, že sa nám dielo zdarí a že sem, kam kročil Čech, nikdy viacej nevstúpi maďarská noha.“³³

4. listopadu 1918 tedy odjel zvláštní vlak přes Brno směrem na slovenské hranice. V Brně během několikahodinového čekání zjišťoval Vavro Šrobár další informace o situaci na Slovensku. Mužstvu byly doplněny zásoby a částečně i výzbroj. K výpravě se zde přidali mimo jiné i dva mladí úředníci, kteří byli přiděleni z ředitelství pošt a ředitelství železnic s úkolem organizovat práci na Slovensku. Okolo půlnoci se vlak vydal do Hodonína, kde byl již očekáván členy Národního výboru dr. Úlehrou, dr. Krajíčkem a dr. Kolískem.³⁴ Ráno zasedla v Hodoníně první porada, na níž se rozdělily funkce a resorty v Dočasné vládě a stanovily základní úkoly, které je potřeba po příchodu na Slovensko udělat.³⁵

³² Medvecký, K. A.: c.d., s. 136 a 326.

³³ Šrobár, V.: c.d., s. 204.

³⁴ Medvecký, K. A.: c.d., s. 327.

³⁵ Podrobněji viz Šrobár, V.: c.d., s. 196.

5. listopadu 1918 oficiálně vstoupila Dočasná vláda na území Slovenska – do Holíče. Zde byla přivítána dočasným výborem města a poté nadšeně velkým shromážděním lidu na náměstí.³⁶ 90 četníků pod velením pplk. Hanačika však nebylo první ozbrojenou jednotkou, která ve jménu čs. státu začala dělat pořádek na Slovensku. Již 2. listopadu vstoupil v okolí Holíče na slovenskou půdu čs. oddíl patřící k náhradnímu praporu 25. střeleckého pluku. Tento oddíl měl 10 důstojníků, 120 mužů a 2 kulomety. Jeho velitelem byl npor. Gustav Ripka, který se k akci rozhodl z vlastní iniciativy po žádosti Národního výboru v Hodoníně o pomoc při zjednávání pořádku na západním Slovensku zmítaném nepokoji. Prvotní úkol zamezit rabování se posléze změnil ve větší operaci, při níž se Ripkův oddíl rozrostl přílivem dobrovolníků na 500 mužů a pronikl přes Gbely až do Malacek, kde svůj postup zastavil a s maďarským velitelstvím v Bratislavě dohodl demarkační linii od Devína na Malé Karpaty, kótu 585.³⁷ Četníci doprovázející Dočasnou vládu byli však první ozbrojenou jednotkou, která vstoupila na Slovensko s oficiálním rozkazem a úkolem od Národního výboru v Praze. Podle zákona 1/1918 Sb. byli legitimní součástí státní správy čs. státu. Nebyli pouze jednotkou, která měla vojensky obsadit slovenské území; četníci nebyli jen dočasnými nositeli státní moci, ale především orgánem, který měl i v budoucnosti zajišťovat fungování politické i místní správy.

³⁶ Štátny archív Bratislava (ŠOBA), pob. Skalica, fond Zápisnice zo zasadnutia obecného zastupiteľstva v Holíči 1918–1922, 5. 11. 1918.

³⁷ Ježek, Z.: Boj o Slovensko, Praha 1928, s. 39–40.

V Holíči se Dočasná vláda zdržela jen krátce. Jejím cílem byla Uherská Skalice, kterou si určila za dočasné sídlo: „Skalica sa stane sídlom Dočasnej vlády. Budeme tu vydával časopis ‚Sloboda‘ ako úradný orgán vlády.“³⁸ Vše potřebné pro příjezd vlády měl ve Skalici zajišťoval Pavol Blaho.

V Holíči dostal četnický doprovod významnou posilu. Do služeb Dočasné vlády se totiž dobrovolně přihlásila setnina slovenských vojáků, 148 mužů původně patřících k 25. lúčeneckému pluku, která byla v Českých Budějovicích součástí maďarského asistenčního praporu. Po převratu se vydala domů, na Slovensko. Protože tato jednotka neměla žádné důstojníky, jmenovala Dočasná vláda do jejího čela dva Slováky, Gejzu Megu a Jána Ďuriše Frndáka, které vojenský komisař vlády Ivan Dérer povýšil na praporčíky.³⁹ Takto posílená výprava se vydala do Skalice, kde byla slavnostně uvítána a po slavnostním defilé začalo četnictvo zabezpečovat pořádek ve městě. Téměř okamžitě po slavnosti byl Vavro Šrobár odvolán zpět do Prahy, svým zástupcem jmenoval Pavola Blahu.

Ve Skalici však nebylo potřeba tak „velké“ koncentrace ozbrojené síly. Protože neustále docházely ze všech stran úpěnlivé žádosti o pomoc, bylo rozhodnuto, aby se četnická jednotka v čele s pplk. Hanačikem a s 50 muži slovenské setniny pod velením prap. Frndáka, vydala do Trnavy, kterou 7. listopadu bez větších problémů obsadila.⁴⁰ Trnava byla v té době

³⁸ Šrobár, V. c.d.: s. 202.

³⁹ Hronský, M.: K otázce..., s. 536.

⁴⁰ V souvislosti s tímto uvádím jako příklad dopis předsedy Národního výboru v Trnavě Slezáka, který již 4. 11. 1918 posílá do Hodonína žádost o

strategickým bodem a zásobovacím centrem kraje. V Trnavě byl i cukrovar s velkými zásobami. V době, kdy bylo rozhodnuto obsadit město čs. posádkou, neměly maďarské vládní kruhy jasnou představu, jak postupovat vůči Slovensku. Čeští četníci obsadili Trnavu bez zvláštního úsilí. Podle zprávy pplk. Hanačika dokonce odcházeli do Trnavy s vědomím, že jim nebude kladen odpor.⁴¹

Zprávy pamětníků o průběhu obsazování Trnavy se v detailech mírně liší. Jisté je, že četníci ve městě skutečně nenarazili na větší odpor, pouze odzbrojili gardu pod velením npor. Szekeresa, kterou zorganizovali místní Maďaři a Židé na ochranu svých majetků.⁴² Četnictvo převzalo moc nad městem a začalo zajišťovat i činnost opuštěných četnických stanic v okolí, aby zabránilo všeobecné anarchii. Ani zde nedošlo k žádným střetům s maďarskými orgány. Na některých stanicích sice ještě byli maďarští četníci, ale po příchodu Čechů tyto stanice v klidu předali. Většinu četníků však bylo třeba dislokovat v Trnavě, proto se stanice obsazovaly jen dvěma četníky. Zbytek stavu se doplňoval z řad slovenských dobrovolníků. V první fázi byly obsazeny četnické stanice v Ružindolu, Spačincích, Krupé a Trstíně (Nádaš).⁴³ V Trnavě bylo obsazeno především nádraží se značným počtem vagonů a lokomotiv. Právě zde začaly vznikat problémy, které později vedly k tragédii. Všechn železniční personál byl totiž maďarské národnosti, k nové správě zaujímal

bezodkladnou pomoc, jinak hrozí naprosté nezvládnutí situace. Medvecký K. A.: c.d., s. 134.

⁴¹ SNA, fond V. Šrobár, k. 2.

⁴² Medvecký, K. A.: c.d., s. 144.

⁴³ SNA, fond V. Šrobár, k. 2.

nepřátelský postoj a spolupracoval s ní jen z donucení.

Přes nepřátelské nálady části obyvatelstva se však situaci podařilo stabilizovat natolik, že do Trnavy mohla přijet 10. listopadu Dočasná vláda v čele s Pavlem Blahem, Ivanem Dérerem a dalšími. Vládním komisařem pro Trnavu byl jmenován Milan Ivanka. Ve městě proběhlo slavnostní shromáždění s mnoha projevy. Maďarský název „Nagy Szombat“ byl nahrazen slovenským „Trnava“.⁴⁴ Mezitím si maďarské vládní kruhy vyjasnily svůj postoj vůči Slovensku. 11. listopadu maďarská vláda oficiálně protestovala proti českému vpádu a okupaci Slovenska. Začala organizovat jednotky, jež měly dobýt zpět území, které předtím maďarská správa opustila. Trnava se tak zejména z hospodářsko-strategických důvodů stala jedním z klíčových cílů. Vznikající maďarské jednotky se rekrutovaly zejména z části náhradních praporů jednotlivých pluků dislokováných v posádkách na slovenském území, případně se jednalo o posily vyslané z Budapešti.⁴⁵ Z obavy před vojenským útokem a nepokoji působila Dočasná vláda v Trnavě jen krátce. Situace v Trnavě se zhoršovala hodinu od hodiny a maďarské požadavky se stupňovaly. Docházely zprávy o organizování vojska v okolí Leopoldova, kde byl k dispozici i obrněný vlak. 12. listopadu proto Dočasná vláda opustila Trnavu a vydala se do Prahy. Zdání hladkého průběhu obsazování Slovenska vzalo za své. V okamžiku, kdy se Maďaři rozhodli znovu obsadit Trnavu, se

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Do Trnavy byl poslán oddíl vojska, později i dělostřelecká baterie a posléze i 2. pěší rota.

ukázalo, že je odříznuta od 80 km vzdálené Moravy, protože provoz železnice byl v rukou maďarských úředníků.

Spolu s reprezentanty Dočasné vlády odešel z Trnavy do Čech i významný trnavský občan a neúnavný propagátor čs. státu František Haša, aby z Brna přivedl posily pro trnavskou posádku. Podařilo se mu získat 300 vojáků pod velením npor. Bezrouka, kteří se měli ještě v noci z 12. na 13. listopadu vydat na pomoc Trnavě. Ve svých vzpomínkách k tomu František Haša uvádí: „Ako epizodku pripomenúť mi treba, že v ďalšom rozhovore počul som o slávnostnej prísahe brnenskej posádky, určenej na 13-ho. Napadlo mi upozorniť či snad' si neusmyslí ešte dakdo kvôli tomu zadržať vojsko pre Trnavu. Dostalo sa mi ale oproti mojím obavám ubezpečenia, že na žiaden spôsob. Vzďor tomu sa moje obavy splnily! Mali pripravených asi 3 000 vojakov, celú slavnosť a 300 by im bolo chýbalo – slávnosť nebola by bola úplná. Preto múdrejšia hlava ktorási rozhodla zadržať. Podceňovali nebezpečie, sv. byrokratizmus úfal, že na Maďarov je času dosť, prv sa musí paráda odbaviť. ... Odišiel som z Brna ešte v noci do Hodonína zaopatriť vojsku a četníkom fajčivo, ktorého v Trnave už nebolo Očakávali sme tedy s Dr. Mezírkom vojsko z Brna ráno v Kútoch, do obeda, odpoľudňa i k večeru netrpeľive a nemohli sme zistiť, čo sa stalo, či transport ide, kde je atď. Ale bez výsledku. Prišlo až o 9-tej večer a tu sme zistili, že predsa boli zadržaní v Brne na slavnostnú prísahu.“⁴⁶

Mezitím se situace v Trnavě zdramatizovala. Ultimativní požadavky maďarské strany se vystupňovaly a velitelství

⁴⁶ SNA, fond V. Šrobár, k. 2.

v Bratislavě požadovalo okamžité vyklizení města. V souvislosti s tím rostly i protičeské nálady maďarských a židovských obyvatel. O událostech toho dne nám podává informace zpráva velitele četníků pplk. Hanačika. Podle ní byly již 12. listopadu večer organizovány demonstrace proti čs. správě, které však byly četníky rychle potlačeny. V jednu hodinu v noci byl pplk. Hanačík volán k telefonu maďarským hlavním slúžnym Trnavy Dolnayem, který mu sdělil, že obyvatelstvo nehodlá trpět čs. vojsko a četnictvo ve městě a požadoval jejich okamžitý odchod, nebo dojde k demonstracím.⁴⁷ Před městem prý stojí obrněný vlak. Velitel četnictva odpověděl, že k takovému rozhodnutí nemá kompetence. 13. listopadu večer skutečně vypukly demonstrace s pokusy o rabování. Četnictvo reagovalo zesílením hlídek. V osm hodin večer hlásil por. Maierhofer, který měl službu na nádraží, že se blíží obrněný vlak složený z lokomotivy a kulometného vozu. Posádku tvořila jednotka pod velením npor. Hellaye. Vlak se již předtím dostal do přestřelky s první četnickou stráží na trati, která čítala 10 mužů. Ta byla po chvíli střelby rozprášena a jeden četník zajat. Maďarští železničáři ohlásili pouze příjezd lokomotivy a četníci zpozorovali kulometný vůz pozdě. Železničáři se po přestřelce přidali k posádce vlaku. Druhá stráž o 5 mužích včas zpozorovala nebezpečí a hlásila příjezd vlaku por. Maierhoferovi na nádraží. Ten vydal rozkaz přehodit nejbližší výhybku, aby vlak nemohl vjet do stanice. Tento příkaz však maďarští železničáři sabotovali. Vlak vjel do nádraží stříleje z kulometů. Tři četníci byli

⁴⁷ Zástupci Dočasné vlády totiž ponechali na svých místech představitele městské samosprávy, kteří stejně jako železniční úředníci zůstali věrní

zabití, ostatní, včetně por. Maierhofera zajati.⁴⁸ Po obsazení nádraží vyjednával maďarský velitel s pplk. Hanačikem o opuštění města. Podle dohodnutých podmínek předal plk. Hanačik další bezpečnostní službu v Trnavě maďarským silám. Teprve potom mohl zvláštní vlak českých četníků s plnou výzbrojí opustit město.⁴⁹

Zatím se na pomoc Trnavě blížila jednotka npor. Bezrouka, která se s ustupujícími četníky setkala ve stanici Trstín (Nádaš). Pplk. Hanačik se odmítl vrátit s posilou do Trnavy a trval na ústupu do Hodonína. On i jeho četníci byli trnavskými událostmi otřeseni. Nakonec se oba transporty spojily a vrátily do Kútů, odkud četníci pokračovali v ústupu na Moravu.⁵⁰

Tímto poněkud neslavným návratem skončilo působení první české četnické jednotky na Slovensku. Je však těžké něco jí vytýkat. Několik desítek četníků bylo naprostými nováčky při obsazování Slovenska a budování čs. státní správy. Po celou dobu války sloužili v týlu a teprve po jejím skončení se bez větších zkušeností dostali do bojové situace. Jejich neúspěch přímo

maďarské vládě.

⁴⁸ Sabotáží železničářů zastihl vlak četníky nepřipravené, ve zmatku vyběhli přímo pod palbu kulometů, která na místě usmrtila místostrážmistry A. Vlčka, J. Neplecha a F. Beneše.

⁴⁹ Komplettní zpráva se nachází v SNA, fond V. Šrobár, k. 2, Zpráva pplk. Hanačika, zpráva byla též publikována v Šrobár, V.: c.d., s. 270–279. Podle této zprávy byla většina zajatých četníků propuštěna, jsou uvedena jen dvě jména chybějících strážníků na zkoušku (Josef Božák a Edmund Ječný). Pplk. Hanačik v době psaní zprávy (24. 11. 1918) udává, že mu o obou mužích není nic známo a vyslovuje podezření, že byli Maďary oběšeni. Společně s četníky odjelo též 90 slovenských dobrovolníků pod vedením praporčíka Frndáka. Četníci s sebou odvezli též své tři padlé, které později v Hodoníně pohřbili.

⁵⁰ SNA, fond V. Šrobár, k. 2.

souvisel se ztroskotáním celé čs. vojenské akce na Slovensku, jež probíhala pod velením generála Josefa Štíky,⁵¹ který byl krátce poté odvolán pro neschopnost. Velením na Slovensku byl 26. listopadu 1918 pověřen plk. F. Schöbl. Četnická jednotka pplk. Hanačika byla po návratu do Hodonína rozpuštěna a většina četníků se vrátila do svých domovských stanic v Čechách a na Moravě. Ještě před rozpuštěním vzdala hold svým třem padlým členům při jejich pohřbu Hodoníně. Četníci, kteří byli i nadále zařazeni do služby na Slovensku, byli podřízeni nově zřízenému Zemskému velitelství četnictva na Slovensku, které mělo dočasné sídlo v Hodoníně, potom ve Skalici a nakonec, po osvobození Slovenska, v Bratislavě. Do jeho čela byl 20. listopadu 1918 jmenován plk. Jan Mrázek.

Četnictvo začalo systematicky plnit svou úlohu, tj. udržovat pořádek na již obsazených územích. Dne 8. prosince hlásil zemský četnický velitel do Prahy: „Do dnešního dne byly normálně jednotlivé četnické stanice v téže síle obsazovány jako od maďarského četnictva. Obsazování četnických stanic ukázalo se doposud krajně důležité a rozhodně potřebné. Úplný pořádek a bezpečnost v obsazeném území bylo do dnešního dne výhradně jen díky četnictvu možno, a jeho dosavadní neocenitelné, vzorné a pilné služby vládními komisaři všestranně uznány.“⁵²

Po odchodu četnictva byla Trnava důkladně vyrabována

⁵¹ Josef Štika byl povýšen na generálmajora v roce 1918, po odvolání z funkce byl k 1. lednu 1919 poslán do výslužby, ovšem již v březnu 1920 byl z důvodu nedostatku vysokých důstojníků a generálů znovu aktivován a až do roku 1923 působil v různých velitelských a armádních funkcích v hodnosti generála V. hodnostní třídy.

⁵² Bohata, I.: Protilidová úloha četnictva v letech 1918–1938, Praha 1978, s. 17.

maďarskými jednotkami. Čs. vojskem byla dobyta až 25. listopadu 1918. O tomto boji a druhém převzetí Trnavy do československé správy nás informuje hlášení škpt. Richarda Brunnera, nástupce pplk. Hanačika ve funkci velitele čs. trnavské posádky. Maďarská posádka se po prudkém útoku na město vzdala. Na čs. straně byly ztráty minimální (jeden padlý a několik zraněných), na maďarské asi 40 mrtvých a 100 zraněných a zajatých.⁵³ V Trnavě byla při tomto útoku získána značná kořist. Maďaři se nedovedli smířit se ztrátou Trnavy a téměř každý den se pokoušeli Trnavu znovu dobýt. Škpt. Brunnerovi se však podařilo všechny útoky odrazit. Ve městě byla zavedena vojenská správa, obyvatelstvo odzbrojeno a přivedeno k poslušnosti, Brunner rázně zlikvidoval odpor – přes sto lidí dal zatknout a deportovat do Brna na Špilberk. Dalších třicet uvěznil v Trnavě jako rukojmí. Při každém pokusu o demonstraci provedl další zatýkání a internaci osob. Na město uvalil kontribuci ve výši 1 500 000 korun, kterou na maďarském a židovském obyvatelstvu vymohl během 48 hodin. Za necelé tři týdny situaci v Trnavě a okolí pacifikoval do té míry, že se mohl pokusit o obsazování dalšího území. 13. prosince 1918 podnikl úspěšný útok na Sered'. K 10. lednu 1919, kdy byl povolán na místo městského kapitána do Bratislavy, hlásil držení linie východ Leopoldov–Váh, jih Sered' a okolí, západ Velké Šenkvice, Višňuk.⁵⁴

Četnictvo, zároveň s přebíráním státní moci na Slovensku, systematicky přebíralo povinnosti a stanice opuštěné maďarskými četníky. Čeští četníci se v prvních měsících svobodného

⁵³ SNA, fond V. Šrobár, k. 2.

⁵⁴ Tamtéž.

Slovenska staly základní organizovanou silou, která ho pomohla konsolidovat. Vzhledem k tomu, že o Slovensko se i nadále bojovalo, dostávali se mnohdy do situací, kdy byli nuceni chovat se jako regulérní armáda a ne jen zajišťovat veřejný pořádek, což platí především o období války s Maďarskou republikou rad. Do konce roku 1919 se však situace pomalu konsolidovala a četnictvo se mohlo věnovat svému hlavnímu úkolu, tj. udržování pořádku a veřejné bezpečnosti. V prvních měsících po vzniku republiky četnictvo sehrálo zásadní roli při souboji o Slovensko s maďarským nepřítelem.

Zpět však politickým záležitostem. V Praze byl 14. listopadu 1918 Národní výbor kooptací rozšířen na Revoluční národní shromáždění (dále jen RNS), v jehož rámci byl vytvořen Slovenský klub. Jeho členy bylo z 256 členů RNS nejprve 41, posléze 56 poslanců. Poslanci Slovenského klubu tvořili tedy pouze jednu pětinu RNS, ale ne všichni byli Slováci. Členy tohoto klubu se z různých titulů stalo i dosti Čechů, např. Alice Masaryková, Alois Kolísek, Josef Rotnagl a trochu kuriózně i Edvard Beneš, který ještě nebyl členem žádné politické strany a do Slovenského klubu byl zařazen zcela účelově. Výběr Slováků do klubu záležel do velké míry na Vavru Šrobárovi, který nominoval především osoby jemu názorově blízké, tedy v první řadě hlasisty a evangelíky. Zároveň byla vytvořena první čs. vláda, v níž Vavro Šrobár zastával funkci ministra zdravotnictví. Posléze byl vládou dle zákona č. 64/1918 Sb., o mimořádných a přechodných opatřeních na Slovensku, dne 7. prosince 1918 pověřen funkcí ministra s plnou mocí pro správu Slovenska. Šrobár se tedy stal velice

klíčovou a významnou osobností při začleňování Slovenska do republiky. Zcela na vedlejší kolej postavil přitom SNR a její představitele. Činnost SNR včetně jejích odboček byla ukončena jeho nařízením již 23. ledna 1919, což pochopitelně vedlo k velkému rozčarování a averzi do budoucna. Hned v prvních týdnech existence státu tak byla z jeho vedení odsunuta instituce, která jako národní shromáždění deklarovala sounáležitost Slováků s Čechy.

Jako ministr s plnou mocí soustředil Šrobár ve svých rukou velkou moc. K platnosti nařízení a opatření na Slovensku stačil pouze jeho podpis. Ministerstvo pro správu Slovenska se skládalo ze 14 referátů, které kopírovaly strukturu jednotlivých centrálních ministerstev. Do vedení jednotlivých referátů byli opět postaveni Šrobárovi názorově blízcí lidé výrazně pročeské orientace. Dle zcela stejného klíče postupoval nový ministr i při obsazování míst jednotlivých županů a jiných důležitých úředníků.⁵⁵ Vavro Šrobár se tedy stal klíčovou a určující osobou při zapojování Slovenska do Československa. Prvním sídlem jeho vlády, protože toto ministerstvo v podstatě bylo vládou pro Slovensko, se 12. prosince 1918 stala Žilina.

Na Šrobárovo působení na Slovensku existuje celé spektrum názorů. Skutečností zůstává, že způsob jeho vlády byl do jisté míry diktátorský a necitlivý. Tvrdým prosazováním svých názorů, jednoznačnou pročeskou orientací a ignorováním velké části slovenských osobností velmi rychle vzbudil značné rozčarování a protičeské nálady na Slovensku včetně tezí, že

⁵⁵ Podrobnosti ohledně jednotlivých osobností viz Šrobár, V.: c.d., s. 361–365.

maďarskou diktaturu pouze vystřídala česká. S nadsázkou lze konstatovat, že on i jeho spolupracovníci byli v některých případech více pročeští, než samotní Češi. Na druhou stranu je potřebné si uvědomit tehdejší situaci, kdy o Slovensko bylo skutečně třeba bojovat. A to ne pouze vojensky. Slovenskému obyvatelstvu, které bylo do velké míry nevyhraněné, bylo lhostejné, v jakém státě žije, podstatnější byla otázka životní úrovně a sociální aspekty. Maďaři se nikdy nesmířili se ztrátou Slovenska a po celou dobu republiky považovali tento stav za dočasný, respektive jejich politika – jak vnitřní, tak především ta zahraniční – byla zcela formována revizionismem a z něho plynoucí iredentou. Vojenské řešení bylo čím dál tím více nerealizovatelné, boj o Slovensko se tedy čím dál tím více měnil v boj o identitu slovenského obyvatelstva. Vzhledem k tomu, že slovenská společnost měla silně nevyvinuté struktury včetně elit, neexistovaly v podstatě jiné možnosti než Slovensko české, nebo maďarské. České Slovensko jistě rovněž nebylo ideálním stavem, i když v první fázi reálnou nutností. Druhým aspektem věci však zůstává, že struktury, vybudované v první fázi z nutnosti, zůstaly funkční i poté, co již nebyly do takové míry akutně potřeba a v česko-slovenském vztahu se staly kontraproduktivními.

Co se týče upevňování československé státní moci na Slovensku, počínal si Vavro Šrobár velice rozhodně. Jeho základní úlohou bylo zabezpečit fungování státní správy, včetně např. železnice s velice nedostatečným personálem, a zároveň se o slovenské území přetlačovat s Maďary, jejichž technické i personální možnosti převyšovaly kapacity jeho ministerstva.

Konsolidaci slovenského území přerušil 20. května 1919 vpád maďarské rudé armády Bély Kúna, která pronikla hluboko do slovenského území, vytlačila čs. státní správu a především zpochybnila mezi slovenským obyvatelstvem víru ve stabilitu čs. moci.

Mimo zpochybnění síly Československa získalo slovenské obyvatelstvo ještě další zkušenosti, které negativně ovlivnily jeho pohled na nový stát. Jednalo se o fakt, že na Slovensku probíhaly regulérní boje a přesuny jednotek. S tím byly spojeny odvody vojáků, kteří se teprve před nedávnem vrátili z války, a také rekvírování, které doposud Slovensko, jemuž se fronty první světové války vyhnuly, nepoznalo. V poválečné bídě obzvláště rekvírování budilo silné protičeské nálady, které mnohdy trvaly i velice dlouhou dobu. Ještě počátkem roku 1920 lze v situačních zprávách z celého Slovenska nalézt hlášení, které hovoří o rozšířeném mínění o vyvážení potravin ze Slovenska do Čech, kde se levně prodávají, či o vyhnání čs. obilné komise cepy.⁵⁶

Po skončení války s Maďarskou republikou rad se situace na Slovensku pomalu konsolidovala. Státní struktura Československé republiky se na celém jejím území upevňovala. Pražské mocenské kruhy začaly též Slovensko reálně vnímat jako součást státu. Přímou úměrou, jak se na Slovensku vytvářely instituce podléhající přímo Praze, jako např. zemská vojenská a četnická velitelství, klesal i význam Ministerstva s plnou mocí pro správu Slovenska. Revoluční časy pomalu ustupovaly době budování státu. Události

⁵⁶ Viz např. Vojenský historický archiv Trnava (VHA Trnava), fond Zemské vojenské velitelství Bratislava (fond ZVV), k. 41, sl. 69, různá situační hlášení.

prvních měsíců po převratu však již navždy určily další vývoj Slovenska a česko-slovenských vztahů.

Za velice krátký časový úsek prošlo Slovensko náhlou a zcela zásadní proměnou. K vybudování fungující státní správy, školství, četnictva, důstojnického sboru či funkční železnice bylo potřeba mnoho školeného a vzdělaného personálu, kterého se na Slovensku žalostně nedostávalo. Z tohoto důvodu přichází na Slovensko velké množství Čechů, kteří mají tato místa zaujmout. Potřebnost tohoto postupu je nepopíratelná, ale tento příliv má i svou druhou stránku. Především se Češi ve své většině dostávali na vedoucí a kvalifikovaná místa, která byla dříve vyhrazena pro příslušníky maďarské a maďarónské vládnoucí vrstvy. Vedle poctivých a slušných Čechů přece jen na Slovensko ve velké míře přišli lidé, kteří sem byli přidělováni pro malé schopnosti či státní nespolehlivost. Nevhodné a povýšenecké chování se vyskytovalo hlavně u důstojníků.⁵⁷ Kromě vyloženě nevhodného chování byla další třetí plochou i neznalost slovenského prostředí z české strany a z toho plynoucí konflikty, např. v oblasti náboženství. Dalším problémem byly i finanční poměry, kdy čeští zaměstnanci dostávali odměny ve značné výši, zatímco Slovák na ně neměl nárok, ač to měl např. z Košic do Malacek mnohem dále než Čech z Brna. Tyto na první pohled detaily však výrazně formovaly vnímání slovenského obyvatelstva vůči české straně.

Pochopení situace na Slovensku při vzniku Československa je klíčovým faktorem pro tuto práci, jelikož boj československých bezpečnostních orgánů byl bojem proti snahám Maďarů získat

⁵⁷ Příklady ve VHA Trnava, fond ZVV, k. 41, sl. 69.

nazpět Slovensko, a to i cestou rozbití společného státu Čechů a Slováků a vytvářením protičeských nálad a politických proudů na Slovensku, které vzhledem k popsáním skutečností mohly nalézt u slovenského obyvatelstva živnou půdu.⁵⁸

⁵⁸ Vedle již citovaných pramenů a literatury je velmi velmi cenným pramenem k této problematice druhý svazek pamětí Vavra Šrobára, tiskem vydaný až v roce 2004, jehož editorem byl Jan Rychlík. Pokračování Šrobárových pamětí z roku 1928 přináší mnoho nových poznatků a postřehů k prvním měsícům Slovenska v Československu a rozšiřuje pramennou základnu této problematiky, viz Šrobár, V.: *Oslobodené Slovensko, Paměti z roků 1918–1920*, Bratislava 2004.

III. Československé zpravodajské orgány

1. Vznik československých tajných služeb

Příběh boje československých bezpečnostních orgánů proti maďarské iredentě částečně souvisí se světem zpravodajských služeb, tajných informací a špiónů. Možná to zní poněkud záhadně, ale nehledejme žádné velké senzace. Tajné služby většinou nehýbou světem, ale skutečně především slouží, střeží bezpečí státu, který si je za tímto účelem založil. Práce tajných služeb ve své většině není tak vzrušující, jak se mnohdy pod vlivem literatury a filmů zdá, mnohdy se jedná spíše o nudnou každodenní rutinu, skládání souvislostí z tisíců zdánlivě bezvýznamných informací. To, co nás většinou na světě tajných služeb láká a vzrušuje, je skutečnost, že pracují tajně a potichu, nerady svá tajemství prozrazují ani po desítkách let, chrání svoje lidi i zdroje, zametají stopy. Proto i já na tomto místě musím zopakovat to, co již mnozí autoři přede mnou. Líčení práce tajných služeb nemůže být nikdy úplné, vždy půjde jen o popis systému a skládání příběhů do souvislostí. Nejinak to je i v našem případě, protože tajná služba musí zůstat tajnou...

Špionáž a tajné služby jsou stejně staré jako první státní útvary. Odjakživa je hlavním úkolem tajných služeb získávání informací a jejich analýza, následuje úkol chránit svůj stát proti působení nepřátelských tajných služeb, třetím úkolem je potom kontrašpionáž, tedy ofenzivní průzkum nepřátelských tajných služeb a monitoring jejich činnosti. Čtvrtým základním bodem činnosti tajných služeb jsou tajné operace, sabotáže, diverze,

šíření dezinformací, pokus o ovlivňování veřejného mínění atd. Zpravodajské služby se tak v zásadě rozdělují na dva typy. Výzvědné, které operují na cizím území, a kontrarozvědné, které operují na území vlastního státu, eliminují zde činnost cizích tajných služeb či chrání stát před jiným možným nebezpečím.

Informace, které tajné služby shromáždí a analyzují, slouží jako podklad pro rozhodování politiků a vojáků, aby mohli se vší odpovědností a v pravý čas reagovat. Většina informací je a byla tajnými službami získávána z tzv. otevřených a legálních zdrojů, médií, prostřednictvím diplomatů apod., podstatná část je ovšem získávána tajně, mnohdy ilegálně pomocí vlastních agentů, případě informátorů infiltrovaných v cizím státním aparátu.⁵⁹

Žádný stát se od nepaměti neobejde bez vlastních tajných služeb, protože bez nich nelze nikdy bezezbytku zajistit bezpečnost a státní suverenitu. Mladá Československá republika a její představitelé si tuto skutečnost velice uvědomovali a téměř od prvních dnů existence nového státu začali budovat systém tajných a zpravodajských služeb. Nebyl to lehký úkol, jelikož nebylo na co navazovat. České země, Slovensko ani nezmiňuji, vzhledem ke svému postavení v Rakousku-Uhersku neměly na svém území žádný ani částečný zpravodajský aparát, který by bylo možno převzít a začít využívat pro službu republiky. Veškeré zpravodajské centrály se nacházely ve Vídni, nebo v Budapešti, a vedení rakousko-uherských tajných služeb se pochopitelně postaralo, aby řada důležitých informací, dokumentů či

⁵⁹ Více o historii a metodách tajných služeb viz Piekalkiewicz, J.: Historie špionáže, Praha 2004.

agenturních sítí byla buď zničena, nebo zachována tak, aby je mohly v budoucnu využít nástupnické státy Rakousko a Maďarsko. Čeští a slovenští důstojníci nebyli pro malou spolehlivost zařazováni do zpravodajských útvarů vyšší úrovně. Československo tak v roce 1918 bylo ve velmi nezáviděníhodné situaci. Již svým samotným vznikem získalo ve většině svých sousedů přirozené nepřátele, kteří se, když ne oficiálně, tak alespoň tajně, zpravodajskými metodami snažili zachovat vliv či alespoň záchytné body na ztraceném území. To platilo především na Slovensku ze strany Maďarska. Těmto snahám mohla ČSR zpočátku čelit jen velmi amatérskými a improvizovanými metodami.

Nelze tvrdit, že by čeští představitelé neměli o špionáži a práci tajných služeb žádné ponětky. Nadneseně lze říci, že prvním československým koordinátorem tajných služeb a do jisté míry i zpravodajcem byl samotný T. G. Masaryk. Od samého počátku své emigrace navázal vztahy se srbskou, později britskou tajnou službou. Často využíval pro cestování i pasy, které mu tyto služby vystavily.⁶⁰ Masaryk i Beneš a jejich spolupracovníci měli během války kontakty na důležitých místech jak v Čechách, tak i v celém Rakousku-Uhersku. Aktivně je udržovali i vyhledávali. V této souvislosti nelze vynechat zmínku o „zvláštním tajném výboru“, který vstoupil do dějin pod názvem „Mafie“. Vznikla spojením série akcí, několika osobností a skupin do jedné, celkem efektivní

⁶⁰ Pacner, K.: Československo ve zvláštních službách: pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989, díl I. 1914–1939, Praha 2002, s. 19.

organizace, která prostřednictvím zahraničního odboje dodávala dohodovým mocnostem mnohdy velmi pozouhadné informace, což velice posilovalo Masarykovu i Benešovu pozici v exilu a významně napomohlo ke vzniku a uznání samostatného Československa. S Mafií byla spojena jména velmi významných osobnosti pozdější ČSR jako Přemysl Šámal, Lev Sychrava, Josef Scheiner či Vladimír Sís, Josef Jan Frič, Alois Rašín, Karel Kramář a mnozí další.⁶¹ Tato zpravodajská činnost byla sice vykonávána s vlasteneckým nadšením, ale v žádném případě ji nelze považovat za profesionálně organizovanou. Z objektivních důvodů sloužila především ke sběru informací, jejichž analýza byla prováděna velmi amatérsky, a ač Mafie působila na domácím území, její metody byly primárně výzvědné. Aktivita českých politiků během první světové války nepochybně vedly k pochopení důležitosti a základních metod zpravodajské práce a významu zpravodajských informací, což byla neocenitelná zkušenost pro další budování státu a jeho bezpečnost v dobách těsně poválečných.

Praktickou a konkrétní zkušenost s prací rozvědky i kontrarozvědky do své vlasti přivezli příslušníci československých legií. Jako regulérní vojenské oddíly a součásti dohodových vojsk samozřejmě provozovali výzvědnou a kontrarozvědnou činnost v týlu nepřítelů i v týlu vlastním. Ve Francii, Rusku, Itálii i Srbsku se čeští a slovenští legionáři podíleli na výsledcích zajatců, štáby vojenských těles přirozeně musely analyzovat získané informace

⁶¹ Více viz např. Paulová, M.: Dějiny Mafie, Praha 1937; nebo Kučera, M.: Zprávy tajným inkoustem – Kapitoly z dějin českého zpravodajství za první

pro velitelská rozhodnutí. Vracející se legionáři tak v prvních letech republiky tvořili nejen jádro armády, četnictva, ale též i nově vznikajících tajných služeb.

Vedoucí představitelé Československa si na základě válečných zkušeností uvědomovali důležitost a potřebu zpravodajských služeb pro fungování státu, byli si vědomi nezbytnosti jejich rychlého zřízení, ale museli je začít budovat na zelené louce. Okamžitě po 28. říjnu 1918 bylo zcela jasnou prioritou převzetí samotné státní moci na území republiky, nejprve a bez větších potíží na území Čech, Moravy a Slezska a posléze na Slovensku. Především bylo třeba zajistit převzetí státní správy, úředníků, četnictva, zajistit bezpečnost a zásobování obyvatelstva, následně formování branné moci na obranu chatrné republiky. Na území českých historických zemí probíhalo převzetí moci a počátek fungování nové státní správy relativně klidně a bez větších potíží. Česká politická reprezentace byla na převzetí vlády více připravena politickou a úřednickou praxí v rámci rakousko-uherského systému. Vznik státního aparátu, včetně zpravodajských služeb, tak měl rysy jisté geneze. Do republiky se vraceli legionáři, loajalitu novému státu prohlásili někteří rakouští důstojníci, vznikalo regulérní velení československé armády a začaly se vytvářet i zárodky vojenského zpravodajství. Na Slovensku byla ale situace mnohem odlišnější a dramatičtější.

První organizační práce začal již v polovině listopadu 1918 major Čeněk Haužvic, důstojník převzatý z rakousko-uherské armády a jeden z mála Čechů, který měl zkušenosti z rakouské

světové války (1914–1918), Praha 2003.

vojenské zpravodajské služby. Major Haužvic se rychle chopil příležitosti v novém státě a promptně předložil návrh na činnost zpravodajské služby. S logickou argumentací, že Němci i Rakušané disponují funkčními tajnými službami, apeloval na rychlé vybudování fungující zpravodajské centrály, jejímiž hlavními úkoly mělo být sbírání informací o vojenských silách sousedních mocností a informací vojensko-politických, dále zprávy o situaci na hranicích ČSR, kontrarozvědná činnost, sledování protivládních a protistátních hnutí. Navrhované metody a prostředky byly zcela klasické – tedy sítě agentů, zprávy zastupitelských úřadů, odposlechy telefonů a sledování poštovního styku, monitoring tisku a hlášení pohraničních orgánů. Součástí návrhu bylo i několik organizačních grafů fungování zpravodajství v ČSR a spolupráce jednotlivých složek státu.⁶²

Návrhy majora Haužvice vycházely z osvědčeného modelu fungování zpravodajských organizací. Z objektivních důvodů té doby počítaly s velkou pravomocí vojenských orgánů vůči civilnímu obyvatelstvu, ačkoliv vlastními zásahy, zatýkáním apod. mělo být od začátku pověřeno četnictvo a policie. O dalším vývoji organizační struktury a personálním obsazování funkcí ve vojenském zpravodajství máme dnes jen velice kusé informace, jelikož příliš mnoho materiálů se nedochovalo, a tak se vždy při líčení této problematiky bude jednat o více či méně přesnou rekonstrukci. Většina spisového materiálů byla těsně před nacistickou okupací zničena, část se podařilo odvést do Velké Británie. Po válce byl tento materiál sice z větší míry vrácen do

⁶² AÚ TGM, TGM–R–MNO, k. 386, Výzvědná služba.

Československa, byl však převzat Hlavní správou obranného zpravodajství, později Ministerstvem vnitra, a rozmanipulován podle jednotlivých právě vyšetřovaných kauz. Dnes je tedy materiál z větší části nedohledatelný a informace je nutné získávat z jednotlivin, nacházených v různých archivech a fondech.

Jisté je, že československé vojenské zpravodajství vznikalo za přímé součinnosti a pod vlivem francouzských důstojníků, ostatně jako celá organizace Hlavního štábu armády. Původně bylo zpravodajské oddělení začleněno pod III. Vojenský odbor „A“ na Ministerstvu národní obrany. V květnu 1919 se ve struktuře Ministerstva obrany, v rámci činnosti náčelníka hlavního štábu, objevují čtyři základní oddělení, z nichž zpravodajské mělo číslo 3.⁶³ Od května 1919 je pak zpravodajské oddělení uváděno jako II. oddělení Hlavního štábu.⁶⁴ Přibližně v této době se ve zpravodajském oddělení opět objevuje Čeněk Haužvic, který se v roce 1920 stal zástupcem přednosty tohoto oddělení. Přednostou byl v té době commandeur francouzské armády Ihler.⁶⁵ Zpravodajské oddělení podléhalo krátký čas 2. zástupci náčelníka Hlavního štábu. Za zmínku stojí, že v této době do kompetence II. oddělení patřila též vojenská policie. V roce 1921 se Hlavní štáb organizačně vyčlenil ze struktury Ministerstva národní obrany a II. oddělení se dostalo do skupiny I. zástupce

⁶³ Titl, Z.: Rekonstrukce vývoje organizační struktury a personálií československého vojenského výzvědného zpravodajství, Praha 1995, Interní tisk, Studijní tisk Generálního štábu AČR, s. 3.

⁶⁴ Až do konce roku 1920 nebyl přesně ujasněn název štábu a střídavě byl nazýván hlavním i generálním. Od roku 1921 pak je oficiálně nazýván Hlavním štábem.

⁶⁵ Titl, F.: c.d., s. 3.

náčelníka Hlavního štábu. V té době již byl Čeněk Haužvic, povýšený mezitím na podplukovníka, přednostou tohoto oddělení. V březnu 1922 se Hlavní štáb vrátil do struktury Ministerstva národní obrany, pplk. Haužvic i po této reorganizaci zůstal ve funkci přednosty oddělení, a to až do roku 1923. V období, kterým se zabývá tato práce, pak ve funkci přednosty II. oddělení Hlavního štábu postupně působili plk. gšt. Miloš Žák v letech 1924–1925 a pplk. gšt. František Kamm od roku 1925 do roku 1928. V letech 1929–1933 funkci zastával brigádní generál Vladimír Chalupa, bývalý československý vojenský atašé ve Vídni, který měl z působení na této pozici bohaté zpravodajské zkušenosti.⁶⁶ Organizační struktura byla po celá dvacátá léta stejná. Vedle kanceláře přednosty se II. oddělení skládalo ze tří skupin – skupiny pátrací, zahraniční, studijní – a pomocného úřadu. K zásadní změně organizační struktury II. oddělení došlo až v roce 1934, kdy byly některé kompetence přeneseny na zpravodajská oddělení vyšších velitelství. Vzhledem k zahraničněpolitickým změnám bylo též podstatným způsobem změněno celé zaměření vojenského zpravodajství, kdy Maďarsko přestávalo být bezpečnostní prioritou a soustředění se přesouvalo na Německo.

Téměř souběžně s vytvářením zpravodajského oddělení Hlavního štábu vypracoval koncepci československého zpravodajství též Vladimír Vaněk, který za války pracoval pro odboj v zahraničí. Po návratu ho údajně Edvard Beneš dal

⁶⁶ Titl, F.: c.d. s. 3; dále Titl, F.: Organizace ministerstva obrany a personalie v letech 1918–1930, Praha 1992. Generál Chalupa byl legionářským důstojníkem, který na MNO nastoupil již v listopadu 1918 jako zástupce ministra. Následně byl vyslán jako vojenský atašé do Vídně.

k dispozici československé branné moci a pověřil ho organizováním výzvědné služby. Vaněk vytvořil koncepci zpravodajské služby jak rozvědné, tak kontrarozvědné. Tato zpravodajská služba byla nazvána Vojenská obranná agentura, zkráceně VOA, a v letech 1919 až 1920 fungovala souběžně s rodícím se II. oddělením Hlavního štábu. Vedle pražské centrály založil major Vaněk pobočky v Bratislavě a Dolním Kubíně a začal shromažďovat informace převážně o Maďarsku, analyzovat zprávy zasílané Československou vojenskou misí a budovat agenturní síť.⁶⁷ Na rozdíl od majora Haužvice měl představu samostatné jednotky na úrovni brigády, jejíž velitel by byl odpovědný pouze mezíresortní komisi. Brzy se ale dostal do kompetenčních sporů jak s Hlavním štábem, tak s policií. Přes návrhy, aby si II. oddělení ponechalo v kompetenci kontrarozvědku a shromažďování zpráv od podřízených jednotek a VOA se věnovala především práci v zahraničí, neuspěl. Činnost agentury byla k 31. červenci 1920 ukončena. Její aktivity převzalo II. oddělení Hlavního štábu, kde Vladimír Vaněk posléze krátký čas sloužil.⁶⁸

II. oddělení Hlavního štábu se postupně proměnilo ve velice efektivně pracující vojenskou zpravodajskou službu vysokých kvalit, která měla vynikající výsledky. Fungovalo jako služba výzvědná i kontrarozvědná. Disponovalo rozsáhlou sítí agentů, informace shromažďovalo od II. oddělení štábů jednotlivých

⁶⁷ Vojenský ústřední archiv (VÚA), fond Ministerstvo národní obrany (MNO), Presidium, k. 160, rok 1920, Složka Maďarsko 3201–6685/1.

⁶⁸ AÚ TGM, TGM–R–MNO, k. 386, Výzvědná služba. Protokol o likvidaci VOA a uzavření účtů ze dne 2. srpna 1920 – VÚA, MNO, Presidium, k. 3, 11613.

vyšších velitelství, která postupně v systému armády vznikla, od zpravodajských důstojníků a od vojenských atašé na našich vyslanectvích. Od samého počátku existence tohoto oddělení je s jeho činností spjata jméno původně majora italských legií Mojžíry Soukupa, vynikajícího zpravodajského důstojníka, dlouholetého zástuce přednosty II. oddělení a až do roku 1934 šéfa Pátrací skupiny. Následně byl ve funkci vystřídán Františkem Moravcem. Mojžíra Soukup se významně podílel na organizaci a činnosti vojenského zpravodajství více než patnáct let a osobně se účastnil mnoha významných zpravodajských operací I. republiky. Setkáme se s ním i na jiném místě této práce, při líčení aféry Vojtěcha Tuky a role, kterou v ní sehrálo právě vojenské zpravodajství.

Vedle vojenského zpravodajství začal od roku 1919 na Ministerstvu zahraničních věcí vznikat zpravodajský odbor, který postupně budoval svou organizaci a rozšiřoval počty svých pracovníků. Jeho činnost nebyla zaměřena na klasickou rozvědnou či kontrarozvědnou činnost, ale spíše propagačně a analyticky. Měl v podstatě dva základní úkoly: cílem redakční a analytické práce bylo průběžné vyhodnocování informací o politickém a hospodářském stavu Československa, tyto informace dále zpracovávat a dávat je k dispozici vládě, úřadům, velvyslanectvím, a též na jejich základě informovat tisk a veřejnost; druhým úkolem pak byla příprava materiálů pro informaci ciziny, organizování mezinárodních styků a udržování kontaktů s krajany a vytváření dobrého jména Československa v zahraničí. Tímto způsobem se měly získávat sympatie a vážnost u zahraničních

politických kruhů a veřejnosti, zpevňovat zahraničněpolitickou pozici Československa, a tak i posilovat bezpečnost. K plnění výše uvedených úkolů byl odbor členěn na dvě základní oddělení. Oddělení vnitřního zpravodajství se zabývalo především redakční prací a analýzou informací, a Oddělení zahraničního zpravodajství sledovalo, jaké informace se o Československu objevují v tisku a jaké je zahraniční mínění o republice. Na základě těchto informací se pak Oddělení zahraničního zpravodajství snažilo o pozitivní obraz Československa, vydávalo publikace a propagační materiály, pořádalo v zahraničí odborné, kulturní a osvětové akce, kontrolovalo a řídilo činnost čs. zahraničních tiskových zástupců a reprezentantů, pečovalo o významné hosty přijíždějící do Československa a pochopitelně koordinovalo zahraniční a propagační aktivity všech ministerstev. Vedle těchto dvou základních oddělení se zpravodajský odbor skládal ještě z oddělení knihovního a pomocného, které vedlo knihovnu, archiv a zajišťovalo překladatelskou službu.⁶⁹ Tento odbor se rovněž velice intenzivně věnoval maďarské otázce. Analyzoval maďarský tisk, politickou situaci a veřejné mínění, ale také se snažil čelit maďarské propagandě a ovlivňování zahraničního veřejného mínění zaměřeného proti Československu, což byl velice nelehký úkol, vzhledem k velké intenzitě a značným finančním prostředkům, které Maďaři na zahraniční propagandu vynakládali.

Obranné zpravodajství, tedy kontrarozvědka, bylo organizováno po linii Ministerstva vnitra od samého počátku jeho

⁶⁹ VÚA, MNO, Presidium, rok 1920, k. 259, 4200 47258, a též rok 1921, k. 17, 903 62.

existence. Současně se založením Ministerstva vnitra vzniklo i jeho oddělení Obranné zpravodajské služby – Oddělení „N“ v rámci 5. oddělení II. odboru.⁷⁰ Toto oddělení vydávalo pokyny a směrnice a řídilo činnost podřízených složek na celém území republiky. Shromažďovalo informace o osobách, skupinách či hnutích, které byly vyhodnoceny jako nebezpečné státu a informovalo Presidium Ministerstva vnitra, Předsednictvo ministerské rady, prezidenta republiky a podle charakteru věcí i jednotlivé ministry. Sledovalo činnost podezřelých politických stran, ale také monitorovalo činnost cizích zpravodajských služeb na našem území. V napojení na toto centrální oddělení byla pak u všech zemských úřadů a policejních ředitelství zřízena zvláštní zpravodajská oddělení, která vydávala pokyny podřízeným úřadům, shromažďovala informace z dané lokality a předávala je Presidiu Ministerstva vnitra. Hierarchické situační zprávy můžeme dnes nalézt v jednotlivých archivech od okresní, přes oblastní, až po národní archivy ČR a SR. Je velmi zajímavé sledovat, jak je základní, mnohdy zdánlivě bezvýznamná situace na nadřízených místech analyzována a dávána do souvislostí s jinými obdrženými informacemi.

V roce 1923 v souvislosti s vydáním zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb., byla Obranná zpravodajská služba reorganizována a k 4. říjnu 1923 byla při policejním ředitelství v Praze zřízena Zpravodajská ústředna, která byla ze své činnosti odpovědná přímo policejnímu prezidentovi. I nyní se Ministerstvo

⁷⁰ Více viz Macek, P., Uhlíř, L.: c.d., Oddělení „N“ bylo založeno podle vzoru bývalé rakousko-uherské „Nachrichtendienststelle“.

vnitřní inspirovalo rakousko-uherským vzorem a jako základ pro zřízení Zpravodajské ústředny vzalo „Instrukci ústředny pro obrannou službu“ vydanou bývalým rakouským ministerstvem vnitra v červnu 1915, čj.: 8810.⁷¹ Zřízení Zpravodajské ústředny předcházelo několik porad a konzultací mezi Ministerstvem vnitra a Ministerstvem národní obrany, na kterých bylo dohodnuto, že kontrarozvědná aktivita bude svěřena Zpravodajské ústředně, vojenské zpravodajství se bude věnovat pouze kontrarozvědné činnosti vojensky odborné. Dále bylo definováno, že Ministerstvo vnitra bude orgánem, který eviduje a soustřeďuje veškeré informace týkající se kontrarozvědné činnosti.⁷² Dle následné instrukce Ministerstva vnitra č. 24061 tedy měla Zpravodajská ústředna vést v evidenci veškeré výzvědné činnosti, sledovat souvislosti a oznamovat je příslušným úřadům, vykonávat dozor nad veškerým obranným zpravodajstvím v ČSR.⁷³ Oficiálně začala Zpravodajská ústředna fungovat k 1. listopadu 1923, jejím prvním přednostou se stal Heřman Šlechta.

Vedle vlastní Zpravodajské ústředny byly vytvořeny Odbočky zpravodajské ústředny v Brně, Opavě, Bratislavě, Košicích, Užhorodě, později též v Ostravě a Liberci. Tyto odbočky měly podporovat činnost Zpravodajské ústředny, provádět ve svém obvodu šetření a o každém případě podávat zprávu centrále, pro kterou čtvrtletně vypracovávaly souhrnnou zprávu, a v rovněž pečovat o zpravodajský výcvik státních orgánů. Souběžně s touto

⁷¹ Bóry, A.: Zpravodajská ústředna policejního ředitelství Praha, Praha 1986, SVOČ – Vysoká škola SNB – fakulta Státní bezpečnosti, s. 12.

⁷² Tamtéž, s. 15.

⁷³ Národní archiv ČR (NA ČR), Z-938-1, materiály týkající se kontrarozvědky.

kontrarozvědnou síť i po roce 1923 nadále zůstala zachována oddělení, která se věnovala otázce politických stran a osob politicky činných. Jejich úkolem bylo z hlediska státní bezpečnosti sledovat činnost všech politických stran, sociálních, národnostních a náboženských hnutí a všech jejich organizací a spolků.⁷⁴

Vzhledem k tomu, že se cizí zpravodajské služby během celé doby existence ČSR systematicky snažily infiltrovat zvláště nacionalistické politické strany a jejich činnost využít k rozvrácení Československa, měly tyto aktivity Ministerstva vnitra velkou důležitost. Zejména Maďarsko bylo v této oblasti velice aktivní, ať již směrem k maďarským nacionalistickým stranám, nebo směrem k Hlinkově slovenské ľudové straně.

Metodickým řídicím orgánem veškerého civilního obranného zpravodajství zůstalo i nadále Oddělení „N“, podřízené nyní IV. odboru Ministerstva vnitra, které rovněž koordinovalo spolupráci mezi policií a četnictvem. Při Zpravodajské ústředně v Praze bylo též vytvořeno speciální oddělení, které uchovávalo zvláštní předměty z činnosti cizích rozvědek na našem území.⁷⁵

S obdivem lze konstatovat, že během několika málo let dokázala Československá republika téměř z ničeho vytvořit velmi funkční zpravodajský aparát civilní i vojenský, rozvědku i kontrarozvědku. Jeho činnost byla velice efektivní a dobře koordinovaná mezi všemi jeho složkami, včetně státních zastupitelství. Českoslovenští zpravodajci byli velmi vysoko hodnoceni a následně sehráli významnou roli během II. světové

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Tamtéž.

války. Činnost československých bezpečnostních orgánů, stejně jako vojenská doktrína, byla po celá dvacátá léta zaměřena především na Rakousko, Polsko a v neposlední řadě na Maďarsko, které bylo vnímáno jako nejakutnější a nejreálnější nebezpečí. I maďarské tajné služby od samého konce války vyvíjely značnou aktivitu na našem území, především na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Boj československých bezpečnostních orgánů proti maďarské iredentě tak byl klíčovou součástí činnosti všech tajných služeb. Slovensko a jeho ochrana před maďarskými revizionistickými snahami byla vždy středobodem jejich zájmu.

2. Situace na Slovensku

Jak jsem již několikrát konstatoval, situace na Slovensku byla zcela odlišná od Čech. Maďarská státní správa přestala na tomto území v listopadu 1918 v podstatě fungovat. Ze strany Československa tedy nešlo pouze o to dosadit státní správu vlastní, ale téměř doslova a do písmene území Slovenska vojensky dobýt. Zatímco v Českých zemích se mohl stát pomalu budovat, na Slovensku bylo třeba ještě bojovat a moc přebírat doslova revolucí. Zároveň po počátečním šoku Maďaři začínají vytvářet své špionážní síť a diverzní buňky s nadějí na zvrácení pro ně nepříznivé situace. S ohledem na dosud slabou ukotvenost Slovenska ve společném státě byla tato situace velice nebezpečná. Začátkem roku 1919 byla situace na Slovensku považována z vojenské stránky za celkem konsolidovanou, ovšem v momentě, kdy skončila regulérní válka zbraní, se ještě s větší intenzitou rozhořela válka tajná a neoficiální. V Praze teprve vznikaly plány na organizaci československých zpravodajských služeb, a tak nebylo možno čekat, až bude vláda schopna řešit otázku obranného zpravodajství na Slovensku centrálně, ale vydat se alespoň dočasně vlastní cestou.

Na jaře roku 1919 se proto ministr s plnou mocí pro správu Slovenska Vavro Šrobár rozhodl zřídit především ze slovenských legionářů sbor propagátorů a řečníků. Vytvořením tohoto sboru byl pověřen pplk. Pavel Varsík, který po dohodě s velitelstvím legionářské divize z Francie vybral 100 schopných legionářů – Slováků z 21., 22. a 23. legionářského pluku. Do jejich čela byl

jmenován npor. Jozef Honza. 10. dubna 1919 přidělilo Ministerstvo národní obrany tyto legionáře pod velení vojenského referátu Ministerstva s plnou mocí pro správu Slovenska. Nevýhodou bylo, že jen malá část z nich pocházela ze Slovenska, většinou se jednalo o americké Slováky. Ještě před příchodem mužstva začal npor. Honza budovat v Bratislavě ústřední kancelář, jež se měla stát ústředním orgánem pročeskoslovenské kampaně na Slovensku.

Nový úřad dostal název „Propagační kancelář slovenského území“ a za sídlo mu byl určen dům číslo 20 na Poľovnickém radu v Bratislavě. Díky pečlivé práci npor. Honzy mohli být legionáři ihned po svém příjezdu posláni do akce. Byla vytvořena družstva podle žup. Do čela každého družstva byl postaven velitel, který své muže rozdělil do dvojic, s úkolem cestovat po určeném území a agitovat.⁷⁶ Legionáři obcházeli vesnice, přednášeli lidu, představovali nový stát. Dnes už trochu budí úsměvy takové věci, že součástí agitace bylo ukazování československé státní vlajky a portrétu T. G. Masaryka. Taková však byla tehdejší slovenská realita. Mimo vlastní propagační práci měli legionáři i další klíčový úkol. Získávali dobrovolníky pro práci důvěrníků. Z nich se potom Propagační kanceláři podařilo vybudovat aktivní propagační a informační síť. Členové této sítě, jejichž počet během roku dosáhl čísla 9 500, byli sdruženi a centrálně evidováni v organizaci s názvem „Líga Slobody“, jejímž členem se mohl stát pouze:

⁷⁶ Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice (ALU SNK), sg. 173 T 9, Dokumenty o činnosti Propagačnej kancelárie pro Slovensko. Viz též SNA, fond V. Šrobár, k. 2, Propagačná kancelária – Celkový prehľad činnosti medzi 10. 4. 1919 a 25. 9. 1920.

„...osvedčený a spoľahlivý Slovák a Čech, alebo iný Slovan bez ohľadu na vierovyznanie náboženskej alebo politickej.“⁷⁷

Propagační kanceláři se vytvořením této organizace povedl významný čin. Tisíce slovenských vlastenců zdarma a s hrdostí vstupovali do: „Lígy ľudí, ktorým všeobecné blaho československej republiky a slovenského ľudu leží predovšetkým na srdci a cítia sa zodpovednými pred svojím vlastným svedomím.“⁷⁸ Členové této Lígy během jednoho roku rozšířili po Slovensku okolo tří milionů letáků a propagačních tiskovin a vykonali tak neocenitelnou agitační práci. Místní sdružení pořádala pravidelné schůze, ze kterých posílala do Bratislavy zápisy obsahující situační zprávy, hlášení o pozorování podezřelých osob apod. V prvních měsících existence Československa byla organizace Lígy Slobody a propagační práce hlavním úkolem Propagační kanceláře.

Po porážce Maďarské republiky rad se změnil pohled maďarských vládních kruhů na Slovensko. Budapešť byla nucena definitivně se smířit s realitou, že vojenskou cestou v nejbližší době zpět Slovensko nezíská. Začala se formovat iredenta se svým dlouhodobým plánem restaurace velkého Maďarska. V Maďarsku vzniklo několik polooficiálních organizací se špionážními a propagačními úkoly, které byly postupně využívány a organizovány nově zřízenými maďarskými zpravodajskými službami. Tyto organizace, především Slovenská ústřední kancelář, zaplavily Slovensko svými agenty a důvěrníky, kteří šířili protičeskoslovenskou kampaň, organizovali sabotáže a vykonávali

⁷⁷ SNA, fond V. Šrobár, k. 2, Výťah zo stanov Lígy Slobody.

⁷⁸ Tamtéž.

zpravodajskou činnost. Podle odhadů Propagační kanceláře se okolo Vánoc roku 1919 pohybovalo na slovenském území asi 6 000 maďarských agentů.⁷⁹

Úroveň a způsob práce Propagační kanceláře pro slovenské území se za změněných okolností stala nedostačující. Z tohoto důvodu byla 10. prosince 1919 zřízena Slovenská tisková kancelář v Bratislavě se čtyřmi odbory: novinářsko-propagačním, preventivním, přednáškovým a spojovacím. Ze stávající Propagační kanceláře se stal preventivní odbor. Jelikož však organizace a činnost kanceláře byla značně zaběhnuta, používal nový odbor i nadále název Propagační kancelář, a to především ve styku se svými důvěrníky.⁸⁰

Reorganizací se významně změnil styl práce tohoto orgánu, co se ovšem měnilo a zlepšovalo jen velice pomalu a těžce, byla úroveň a spolehlivost personálu. Již v létě 1919, po demobilizaci legionářů, se snížil počet zaměstnanců kanceláře na 49 osob. Neklesla však pouze kvantita, ale i kvalita. Odchodem amerických krajanů prudce poklesla průměrná výše vzdělání zaměstnanců. Až během jara 1919 byl početní stav kanceláře doplněn legionáři z různých pluků na 90 mužů. Narozdíl od prvních měsíců po vzniku Československa, kdy agenti operovali prakticky po celém území Slovenska, nyní se stala hlavní zónou jejich působnosti slovensko-maďarská hranice. Její délka byla rozdělena na sedm rajonů. V každém rajoně působila skupinka 6–7 agentů v čele s důstojníkem. Jejich úkolem bylo odhalovat a zachytávat

⁷⁹ Tamtéž, Celkový přehľad...

⁸⁰ Tamtéž.

přicházející maďarské agenty a monitorovat nálady obyvatelstva. Přibližně 40% mužstva tvořilo operační skupinu, jejíž členové byli vysíláni k vyšetřování různých případů po celém Slovensku. Dalších 15% mužstva pracovalo přímo v kanceláři. Kromě organizační činnosti měl tento kancelářský personál na starosti zejména rozesílání propagačních materiálů, později též cenzuru zabavených dopisů zasílaných z rajonů a dalších z vojenského velitelství v Bratislavě. Celkem se jednalo asi o 220 dopisů denně. 5 agentů působilo v zahraničí a jejich hlavním úkolem bylo nakupování politických tiskovin a časopisů a jejich zasílání na ústředí.⁸¹

Přes veškerou snahu o reorganizaci kanceláře a zvýšení efektivity její práce, byly výsledky velmi neuspokojivé. Dá se říci, že nejen maďarská, ale ani polská tajná služba nenašla v Propagační kanceláři rovnocenného protivníka. Nejsilnějším důvodem byla skutečně kvalita a úroveň personálu. Zatímco Maďaři měli ve svých službách přímo nadbytek osob se středním a vyšším vzděláním, slovenští agenti měli z 99% vzdělání pouze obecné. Ve zprávě npor. Honzy z počátku září 1920 se o výsledcích práce jeho kanceláře praví: „O tehdejších výsledkoch nutno povedať, že boly nedostatočné zčiasťky pre neznalosť maďarského jazyka, zčiasťky preto, že dejateli, ktorých legionáry vyšetrovali, **mali vyšší stupeň inteligencie.**“⁸² (Zvýrazněno v originále.) Další velkou výhodou maďarské strany bylo to, že měla ve svých službách mnoho lidí, kteří před rokem 1918 žili na

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž, Zpráva preventivního odboru SPK ze dne 4. 9. 1920.

Slovensku. Po převratu odešli většinou do Budapešti. Nyní se jako agenti vraceli nazpět nejen s dokonalou znalostí prostředí, ale většinou též s platnými československými doklady, které si na základě svých domovských listů z některé slovenské obce opatřovali na československém vyslanectví v Budapešti. Na základě těchto neuspokojivých výsledků byl npor. Honza nucen konstatovat, že: „Postupom času sa dostatočne ukázalo, že naši sedliacký synkovia príliv maďarských agentov neprekazia, ba ani ho neobmedzia.“⁸³ Sedláčtí synkové sice s patriotickým nadšením legitimovali každou podezřelou osobu, ale hlavním výsledkem bylo, že na sebe upoutali pozornost a zcela se dekonspirovali. Z těchto důvodů se preventivní odbor rozhodl koncem července 1920 propustit většinu svých zaměstnanců a ponechat si jen několik nejschopnějších detektivů. Propuštění legionáři byli odesláni k rodící se finanční stráži, jejímž hlavním úkolem mělo být zamezení pašování. V srpnu bylo rozhodnuto sloučit preventivní odbor Slovenské tiskové kanceláře s obdobným odborem na policejním ředitelství v Bratislavě. Tento odbor trpěl zcela opačnými problémy, než Propagační kancelář a její preventivní odbor. Většinu jeho zaměstnanců totiž tvořili Maďaři, kteří po převratu vstoupili do služeb Československé republiky. Jejich velikou výhodou byla dokonalá znalost maďarského jazyka a orientace v tehdejších maďarských poměrech, i když velkým rizikem byla možnost jejich dvoustranné hry a donášení informací do Budapešti. Sloučení těchto dvou institucí umožnilo zkvalitnění jejich práce. Slovenští agenti nyní dozírali na loajalitu svých

⁸³ Tamtéž, Celkový prehľad...

maďarských kolegů. Ti zase měli mnohem větší šance pronikat do maďarských kruhů. Oba sloučené odbory nadále působily pod společným názvem Preventivní odbor Slovenské tiskové kanceláře v Bratislavě. Počet jeho zaměstnanců byl nyní ustálen na počtu přibližně 35 mužů.

S tak velkým snížením počtu zaměstnanců samozřejmě přišlo i omezení aktivit, které odbor doposud vyvíjel. Stálého detektiva nyní preventivní odbor držel pouze v některých pohraničních městech, konkrétně v Nových Zámcích, Komárnu, Parkáni, Levicích, Šahách, Lúčenci, Rimavské Sobotě, Prešově, Michaľanech, Košicích, dále pak v Hontianské župě a u Čopu. Cenzurní služba přešla na Zemské vojenské velitelství v Bratislavě. Preventivní odbor začal pracovat na mnohem vyšší profesionální úrovni a v krátké době se mu podařilo odkrýt několik center maďarské iredenty.⁸⁴ Propagační kancelář slovenského území vznikla na jaře 1919, když bylo zapotřebí co nejrychleji a nejúčinněji šířit osvětu a pročeskoslovenskou agitaci na Slovensku a zakotvit tak Slovensko v novém státním útvaru. Úkol to byl nelehký, vzhledem k tisícileté provázanosti Slovenska s Uherskem. Během své existence si okolnosti vynutily proměnu z čistě propagační a osvětové instituce na orgán defensivní zpravodajské služby, čelící maďarským protičeskoslovenským aktivitám. Jako instituce vznikla Propagační kancelář respektive Preventivní odbor Slovenské tiskové kanceláře organicky, tak jak si vynutila konkrétní situace, a také se stejně organicky vyvíjela.

⁸⁴ ALU SNK, sg. 173 T 9, Dokumenty o činnosti Propagačnej kancelárie pro Slovensko.

V roce 1920 však již byla situace na Slovensku normalizovaná a stejně jako v historických zemích zde fungovala většina orgánů státní správy, včetně vojenských a policejních zpravodajských orgánů. Za těchto okolností se preventivní odbor stal zvláštní institucí bez přesně určeného statusu a kompetencí. Na podzim roku 1920 bylo jasné, že otázku Preventivního odboru Slovenské tiskové kanceláře je potřeba co nejrychleji řešit, jeho činnost koordinovat s činností policejních a vojenských orgánů a dát jeho aktivitám legální základ. Agenti preventivního odboru totiž operovali po celém území Slovenska, shromažďovali informace, nezřídka i zatýkali a prováděli výslechy. Podle platných předpisů si však počínali nelegálně, protože neměli status policejních úředníků.

K řešení této situace byla 11. listopadu svolána porada na Ministerstvu s plnou mocí pro správu Slovenska, které se účastnil ministr Mičura, bývalý ministr Šrobár, zástupci Slovenské tiskové kanceláře a policejního ředitelství v Bratislavě.⁸⁵ Na této poradě bylo předběžně dojednáno, že Slovenská tisková kancelář, především její preventivní odbor, má stanoven jako hlavní úkol shromažďovat informace o protistátních živlech a předávat je policejním, případně vojenským orgánům, které povedou další vyšetřování. Právo exekutivy, tedy hlavně právo zatýkat, budou mít jen vybraní detektivové a použít ho smějí jen v neobvyklých případech.⁸⁶ Zásady fungování preventivního odboru a jeho kompetence pak byly upřesněny na několika dalších jednáních

⁸⁵ SNA, fond V. Šrobár, k. 2, Zpráva o poradě konané dne 11. 11. 1920.

⁸⁶ Tamtéž.

mezi velitelem preventivního odboru npor. Honzou, policejním ředitelstvím a vojenským velitelstvím v Bratislavě. Konečná dohoda zněla, že právo zatýkat bude uděleno 8 velitelům rajonů a dalším 13 detektivům, inspektorům-kurýrům. Všichni tito muži byli vzati pod přísahu a své právo zatýkat mohli využít pouze za situace, kdy poblízkou nebyl žádný příslušník policie a nebude tedy jiná možnost, jak podezřelého zajistit. Jako sídla velitelů rajonů byla stanovena tato města: Nové Zámky, Šahy, Rimavská Sobota, Košice, Michalovce, Bardejov, Prešov, Podolina, Trstín.⁸⁷ Zemské vojenské velitelství v Bratislavě mělo k dispozici seznam agentů a sídel velitelů rajonů. Ti měli povinnost každou sobotu se hlásit u zpravodajského důstojníka divizí a horských brigád ve svém rajonu.⁸⁸

Během vyjasňování kompetencí a práv preventivního odboru došlo i k další reorganizaci Slovenské tiskové kanceláře. Vznikla čistě zpravodajská instituce s názvem Slovenská zpravodajská kancelář, která se skládala z prezidia, jež mělo své tiskové a propagační oddělení, a dvou skupin, I. útočné a II. obranné. Útočná skupina, tedy rozvědka, měla ve svém statutu vyzvídat v sousedních státech vojenské, propagační a hospodářské záměry směřující proti ČSR a tyto nepřátelské záměry vhodným způsobem paralyzovat. Agenty měla tato skupina rozmístěny v těchto

⁸⁷ Tamtéž, Korespondence mezi npor. Honzou a Hlavním policejním ředitelstvím pro Slovensko v Bratislavě (prosinec 1920).

⁸⁸ Tamtéž, Spis zaslaný npor. Honzou Zemskému vojenskému velitelství v Bratislavě (5. 1. 1921).

městech: Vídeň, Záhřeb, Pětikostelí, Nový Sad, Budapešť, Miškolc, Nyíregyháza, Debrecín, Lvov, Tarnov a Krakov.⁸⁹

Do obranné skupiny vplynul bývalý Preventivní odbor Slovenské tiskové kanceláře. V jejím čele stál i nadále npor. Jozef Honza. Hlavním úkolem skupiny bylo odvracet a paralyzovat vyzvědačství a příliv maďarské a jiné zahraniční propagandy, tedy provádět činnost kontrarozvědky. Skupina se skládala z kanceláře a dvou odborů – zpravodajského a detektivního.⁹⁰ Celkem měla 81 zaměstnanců, z toho 23 mělo dle dohody s policejním ředitelstvím právo zatýkat.

Přes celkové přetvoření původní Propagační kanceláře do profesionální zpravodajské agentury, přetrvával jeden základní problém, a to problém se získáváním kvalitního a vzdělaného personálu, který by byl srovnatelný se svým protivníkem, tedy především s maďarskými agenty. O personální realitě v obranné skupině svědčí rozkaz číslo 1, který po zmíněné reorganizaci instituce vydal 16. listopadu 1920 svým podřízeným npor. Honza. Rozhodně stojí za to z něj alespoň některé pasáže odcitovat: „Naše oddelenie vstupuje do obdobia, keď naša služba musí sa pohybovať výlučne na zákonitom podklade a keď preukázať musí i väčší stupeň činnosti. Prestávame byť oddielom nadšencov amatérského rázu a stávame sa oddielom inteligentných ... politických detektívov ... Rozkaz tento je založený na chybách, ktorých sa detektívi dopúšťali v minulosti. Preto rozkazujem, aby

⁸⁹ Tamtéž, organizační statut I. skupiny, odd. V. (4. 1. 1921).

⁹⁰ Tamtéž, organizační statut II. skupiny, odd. D (27. 11. 1920).

každý zamestnanec preštudoval si v svojom vlastnom záujme každú jeho vetu s pozornosťou...

– Čistota: Politický detektív musí byť oblečený primerane k vyššej triede ... Pri oblečení je mienený nielen vkus, ale i čistota; menovite prádla ... Oblekove zlátní, nečistí, neambiciozni detektívi budú prepustení...

– Nenápadné pohybovanie: Politický detektív musí všade byť, všetko počuť, ale sám nesmí byť videný a počutý...

– Hra v karty: Hra v karty v služobnom čase sa zakazuje. Dovoľuje sa len hra v karty večer z dlhej chvíle ... Pod hrou z dlhej chvíle rozumí sa taká hra, v ktorej nestáva možnosť väčšej prohry nad 15 čs. korún ... Je zrejmým, že ten detektív, ktorý by utratil v hre peniaze, prístupnejší by bol vydieračstvu a podplateniu..."⁹¹

Další body rozkazu jsou zpracovány podobným způsobem. Styl tohoto rozkazu je jedinečným svědectvím o nejen reálné situaci v této instituci, ale zároveň i okolnostech doby, ve které působila.

Jak se během doby Slovenská zpravodajská služba profesionalizovala, zvyšovala se odbornost i výsledky jejích detektivů a zpravodajců, zároveň však pomíjely důvody pro její existenci. V roce 1921 již bylo území Slovenska zcela konsolidováno, vojenské i civilní zpravodajské služby regulérně pracovaly na celém území republiky a byly schopny regulérně vykonávat bezpečnostní i rozvědnou službu. Důvody pro činnost vlastní slovenské zpravodajské služby tak v podstatě pominuly.

⁹¹ Tamtéž, Slovenská zpravodajská kancelária, odd. D, rozkaz č. 1 z 16. 11. 1920.

Slovenská zpravodajská kancelária postupně propojovala svou činnost s dalšími orgány, až byla v druhé polovině roku zrušena, respektive její činnost plynule přešla pod výše popsané československé zpravodajské organizace. Boj s nepřítelem dostával organizovanější a centrálnější podobu.

3. *Boj s nepřítelem*

Popsat činnost nepřítele, tedy maďarských tajných služeb, je v limitech této práce velice nesnadná záležitost už vzhledem k tomu, že je psána především na základě českých a slovenských pramenů. Ostatně není jejím cílem podrobněji se zabývat situací v Maďarsku, přesto je však nutné se alespoň stručně o protivníkovi zmínit.

Situace v Maďarsku byla poněkud odlišná od té v Československu, a to i v oblasti zpravodajských služeb. Maďarsko bylo díky rakousko-uherskému vyrovnání z roku 1867 de facto samostatným státem. Na rozdíl od Čech mělo fungující vlastní úřednické struktury, Maďaři jako vládnoucí národ se po desetiletí snažili maďarizovat ostatní národy žijící v jejich části monarchie a měli vybudovaný velice funkční a efektivní represivní aparát, který zahrnoval orgány státní správy, policii i četnictvo. Ačkoliv rakousko-uherské zpravodajství bylo i po vyrovnání řízeno převážně z Vídně, Maďaři nebyli považováni za nespolehlivý element jako Češi či Slováci, a tak mnozí maďarští důstojníci působili i ve vysokých zpravodajských funkcích a na vyšších velitelstvích. Po rozpadu Rakouska-Uherska proto měli značné zkušenosti i personální potenciál pro vybudování zpravodajských struktur. Na rozdíl od Československa také měli dostatek vzdělaných lidí, oddaných maďarské věci, ať již se jednalo o úředníky či důstojníky, kteří na Slovensku tak citelně chyběli. Vlastní zpravodajské služby však v roce 1918 též neměli vybudované. Rovněž v žádném případě nečekali, že se jejich

operačními zónami stanou území, která ještě donedávna patřila k Maďarsku, a jejich nepřáteli národy, které před nedávnem ovládali. Navíc Maďarsko patřilo k poraženým mocnostem a celou řadu aktivit, včetně zpravodajských, muselo vykonávat utajeně, jelikož byly v přímém rozporu s mírovými dohodami a jednoznačně směřovaly k rozbití celého poválečného systému, jeho revizi a obnovení původní územní rozlohy „Velkého Maďarska“, a tedy ke zničení nástupnických států, včetně Československa. V prvních měsících po skončení světové války si tedy i Maďarsko, stejně jako Československo, muselo vybudovat své tajné služby a jejich organizaci.

Jistým paradoxem je, že zakladatelem maďarské špionáže se stal původem Čech, pozdější generál Heřman Pokorný. Pokorný zažil konec války jako loajální podplukovník rakousko-uherské armády. Rozhodně neměl žádné vlastenecké nadšení pro českou národní věc, konec války tedy tohoto Rakušana českého původu nijak zvláště nenadchl. Již v roce 1914 se Heřman Pokorný osvědčil jako vynikající kryptolog, když dokázal rozluštit ruský šifrovací kód. Za války působil na mnoha dalších místech fronty a stal se velmi důležitou osobou rakousko-uherského vojenského zpravodajství. Po válce si byly československé bezpečnostní orgány vědomy kvalit Heřmana Pokorného a pokusily se ho získat do služeb nového státu. V tu dobu však již Pokorný přijal nabídku Maďarů vybudovat jejich vojenskou tajnou službu, byl povýšen na generála a stal se tak nepřítelem Československa číslo 1.⁹² Během několika málo měsíců byla jeho

⁹² Pacner, K.: c.d., s. 158–159.

aktivitou vybudována struktura maďarských tajných služeb na obdobných obecných pravidlech, jaká jsou vylíčena v úvodu této kapitoly. Hlavní štáb byl v Maďarsku ukryt jako hlavní IV. vojenský odbor pod Ministerstvem honvédů, jeho II. oddělení (odbor) pak bylo oddělením zpravodajským, které mělo koordinovat veškeré výzvědné i kontrašpionážní aktivity a skládalo se ze dvou základních oddělení – ofenzivního (rozvědky) a defenzivního (kontrarozvědky). Podle poznatků československých orgánů z roku 1921 se maďarská rozvědka členila na osm základních kanceláří. Čtyři z nich organizovaly výzvědnou činnost v Československu, Rumunsku, Jugoslávii a v Rakousku. Rakouská kancelář byla dále členěna na dvě sekce „vídeňskou“ a „venkovskou“, která zahrnovala i Slovinsko. Další dvě kanceláře se věnovaly falšování dokumentů, bankovek, pečeti a razítek a organizaci iredenty, přípravám nepokojů a provokací v sousedních státech. Zbýlá oddělení se starala o personální a finanční záležitosti. Kontrarozvědné oddělení se zabývalo činností především směrem k Československu, Rumunsku a Jugoslávii. Mělo okolo padesáti zaměstnanců a svoji činnost kordinovalo s činností Ministerstva vnitra.⁹³ Vedle těchto oddělení fungoval při II. oddělení aparát, řídící činnost zahraničních a exponovaných osob, tedy především vojenských atašé na vyslanectvích. II. oddělení mělo koordinovat činnost mezi VIII-D. oddělením Ministerstva vnitra, které se věnovalo hlavně kontrašpionáži, Zpravodajským ústředím pohraniční a říční stráže, jehož hlavním úkolem bylo vykonávat zpravodajskou činnost proti všem sousedním státům –

⁹³ VÚA, MNO, Presidium, rok 1921, k. 285, 4608–730589.

Československu, Rumunsku, Jugoslávii a Rakousku – a později V. oddělením Hlavního stoličního úřadu Řádu Vítězů, vojenské nacionalistické organizace, která byla zřízena v roce 1920 a jejímž členem se mohl stát voják, který obdržel nejméně stříbrnou medaili za statečnost a byl bezúhonným křesťanem. Ten pak měl nárok používat titul Vítěz a nárok na bezplatný přiděl dědičného pozemku. Tímto způsobem si Maďarsko udržovalo skupinu velmi oddaných a kvalifikovaných vojáků, které používalo mimo jiné ke zpravodajským činnostem.⁹⁴

Největším aktivním nebezpečím pro Československo byla činnost zpravodajských expozitur, působících při velitelstvích šesti pohraničních brigád, které odpovídaly za jednotlivé úseky státních hranic. Proti Slovensku byla namířena činnost expozitur při velitelství II. brigády ve Stoličném Bělehradě a VII. brigády v Miškolci.⁹⁵ Obzvláště miškolecká expozitura vedená kpt. Elemérem Polnischem byla velmi nebezpečná a aktivní. Organizovala nejen špionážní, ale také provokační a teroristické akce, československé území doslova zaplavovala svými agenty, organizovala únosy četníků a příslušníků finanční stráže, rozšiřovala propagační letáky, útočila na četnické stanice či hledala důkazy proti zatčeným Čechům a Slovákům. Jejimi agenty se stávali dobrodruzi, ale též lidé, kteří s rozpadem Uherska přišli o své postavení a výhody a velice ochotně se dávali do služeb maďarských zpravodajských orgánů s nadějí, že se podaří vrátit staré časy. Pro maďarské tajné služby také pracovaly různé

⁹⁴ Archiv Ministerstva vnitra (AMV), S–61–1.

⁹⁵ Tamtéž.

iredentistické organizace, z nichž některé byly velmi dobře organizovány a jejichž členy se stávali významní lidé; např. organizace Probouzejících se Maďarů.⁹⁶ Slovensko tak bylo především v prvních letech republiky doslova zaplaveno maďarskými agenty, kteří přecházivali hranice vybaveni tabákem či cukrem, aby byli při zatčení považováni za pašeráky. Mnohdy však byla profesionalita nahrazována kvantitou a tito agenti byli velmi často československými bezpečnostními orgány snadno zatčeni. V každém případě se však Elemér Polnisch stal jistou zpravodajskou legendou a s jeho jménem se setkáme v mnoha dobových archivních dokumentech.⁹⁷

Československá zpravodajská služba ale ve vysílání agentů nezůstávala příliš pozadu, avšak i zde působilo značné množství amatérů a dobrodruhů, nejednou se proto uskutečňovaly vzájemné výměny vězňů a zatčených agentů.⁹⁸ Ne vždy však zatčení československých agentů mělo šťastný konec, mnohdy končilo dlouholetým žalářem, někdy i vykonaným trestem smrti. Proti těmto praktikám protestovaly nejen československé úřady, ale nelibost vyjadřovaly opakovaně i dohodové mocnosti.⁹⁹ Místem s velmi neblahou pověstí byla budapešťská věznice pro politické vězně a osoby odsouzené za špionáž a vyzvědačství na Margit körút v Budapešti. Dle informací československých orgánů v ní bylo během dvacátých let průběžně vězněno asi okolo sedmdesáti

⁹⁶ NA ČR, PMV 225–129–6.

⁹⁷ Např. tamtéž, PMV 225–5–11.

⁹⁸ Tamtéž, PMV 225–6–1/7.

⁹⁹ Maďarsko posuzovalo jakoukoliv špionáž velice přísně a případy řešily výhradně vojenské soudy jako za válečného stavu; viz např. VÚA, MNO, Presidium, rok 1925, k. 327, 5483–58472 a k. 592, rok 1925, čj.: 63612.

osob za vyzvědačství v neprospěch Maďarska. O poměrech v této věznici se dočítáme ze zprávy bratislavského policejního ředitele Klímy z roku 1926: „Okna cel politických delikventů jsou zakryta dřevěnými příčkami a sklo je zabarveno. Za nejmenší přestupky disciplinární tresty jsou na denním pořádku. Ze strany dozorčích orgánů je stále spíláno politickým vězňům, kteří jsou všemožně týráni a bití ... Vězeňské místnosti jsou větrány denně jen jednu hodinu.“¹⁰⁰

Jedním z největších neúspěchů československého zpravodajství, který stál i lidské životy, byl případ Otty Szendrödyho.

Tragický příběh se začal odvíjet, když v červenci 1919 přijelo do Budapešti několik členů spojenecké komise z Bratislavy vedených Milanem Hodžou. Vojenskou část této mise vedl kapitán Jaroslav Eminger¹⁰¹ a na rozkaz tehdejšího vojenského velitele Slovenska generála Mittelhausera byla mise doprovázena třemi bývalými maďarskými důstojníky, kteří z Maďarska uprchli během trvání republiky rad. Mezi nimi byl i naporučík Otto Szendrödy.

Na základě Mírové smlouvy z Trianonu bylo Maďarsko svázáno velmi přísnými pravidly. Jeho armáda mohla mít jen omezený počet vojáků, vyzbrojování bylo limitováno. Dozor nad dodržováním ustanovení mírové smlouvy byl svěřen mezinárodní kontrolní komisi, jejímiž členy byli všichni spojenečtí vojenští přidělenci, včetně československého. Maďarsko se však nesnažilo příliš spolupracovat, spíše naopak. Základní myšlenkou celé

¹⁰⁰ ŠOBA Bratislava, 4569/26, Zpravodajská ústředna při policejním ředitelství.

¹⁰¹ Jaroslav Eminger byl během své mise v Budapešti povýšen na majora.

maďarské společnosti byla revize Trianonu a napravení křivdy, která se z jejího pohledu Maďarsku udála. K tomuto cíli Maďarsko potřebovalo vycvičenou a organizovanou armádu, její budování ale muselo probíhat tajně a skrytě. Československé bezpečnostní orgány o těchto aktivitách obecně věděly a vyvíjely intenzivní činnost, aby maďarské snahy co nejvíce odhalovaly, získávaly informace, na jejichž základě by se Československo mohlo připravovat na eventuální nebezpečí a zároveň mohlo ověřené zprávy předávat spojeneckým orgánům určeným k vykonávání dozoru nad Maďarskem.

Československá vojenská mise v Budapešti zcela logicky vedle svého oficiálního poslání prováděla též výzvědnou činnost a byla řízena II. oddělením Hlavního štábu. Prostřednictvím její činnosti se československé orgány dozvídaly detaily o organizaci maďarské armády, nelegálním vyzbrojování, politických událostech a podobně. Například ze zpráv zasílaných v roce 1920 Československou vojenskou misí do Prahy a na zemská vojenská velitelství na Slovensku měly československé orgány celkem detailní přehled nejen o organizaci maďarské armády, ale též o jejích velitelích, muničních skladech, mobilizačních opatřeních, kázni mužstva. Tyto zprávy obsahují rovněž situační hlášení o náladách obyvatelstva, politických událostech atd.¹⁰²

Jaroslav Eminger udělal osudovou chybu, když Szendrödy mu uvěřil a přijal ho do služby ve své kanceláři.¹⁰³

¹⁰² VHA Trnava, Čs. vojenská mise v Budapešti, k. 103, Zprávy o Maďarsku.

¹⁰³ VÚA, MNO, Presidium, k. 160, rok 1920, 6685/1. V seznamu členů mise je Szendrödy uváděn jako Szöndre a v rubrice funkce označen jako „přidělen“. Původně napsané „pobočník“ bylo škrtnuto.

Szendrödy byl totiž dvojitým agentem a zároveň pracoval pro maďarskou tajnou službu. Jeho působení bylo pro československé zpravodajské služby doslova katastrofou. Maďarským orgánům předal mnoho podstatných informací, doslova pro ně monitoroval činnost československé vojenské mise, a tak měli Maďaři o zprávách předávaných do Československa dobrý přehled. Na základě informací získaných od Szendrödyho bylo zatčeno mnoho československých agentů a informátorů, z nichž někteří dokonce své služby Československu zaplatili životem.¹⁰⁴ Major Eminger opakovaně podcenil informace o tom, že Szendrödy je zrádce a ohrozil tím dokonce i šifrovací klíč mise. Přitom již například v roce 1921 přišel Jaroslavu Emingerovi předat informace o Szendrödym Josef Svoboda, který pracoval pro II. oddělení Hlavního štábu a který byl v Maďarsku zatčen a jistý čas vězněn ve proslulé věznici na Margit körút. Jeho svědectví obsahovala několik případů zatčení lidí pracujících pro Československo ze strany maďarské kontrarozvědky. Všichni zatčení měli větší či menší kontakty s Otto Szendrödym a předávali informace Československé vojenské misi. Jaroslav Eminger však svědectví Josefa Svobody považoval za nedůvěryhodné. Místo toho, aby alespoň nenápadně začal Szendrödyho sledovat a vyhodnocovat skutečnosti, svědectví mu předal a vydal mu rozkaz se k němu vyjádřit. Szendrödy napsal dlouhé a protestující vysvětlení, ve kterém všechna obvinění popřel a naopak si rozhořčeně stěžoval: „Smutné mi však připadá, že na místě tak důležitém, jako je vyslanectví, běře se udavačství hned za podklad obžaloby, zvláště udavačství člověka, který od

¹⁰⁴ NA ČR, PMV 225–6–1/7.

svého vyjádření je honorovaným špiónem.“¹⁰⁵ Jaroslav Eminger v žádném další vyšetřování nepokračoval a v hlášení do Prahy se Szendrödyho velice až procítěně zastával: „Cítím se povinným ujeti se nadp. Szendrödyho, jehož postavení v čs. armádě není doposud zajištěno /není dosud přijat/ a aby na jeho cti neulpěla nejmenší skvrna ... Prosím však, abychom po skončení práce ... jsem postupně, nejdříve nadp. Szendrödy, později já byli přeloženi do ČSR. Nadp. Szendrödy by se konečně naučil česky, k čemuž nemá zde příležitost...“¹⁰⁶ Téměř otcovská péče se však Emingerovi nevyplatila. Skutečná totožnost Otto Szendrödyho byla odhalena až v roce 1922 a Eminger byl z Budapešti odvolán. Působení československé rozvědky v Maďarsku tak hned ve svých prvopočátcích utrpělo značné šrámy.¹⁰⁷

Úplná konsolidace čs. rozvědky v Budapešti se podařila až za působení vojenského atašé škpt. Bartoloměje Cáska, pozdějšího šéfa Studijní skupiny II. oddělení Hlavního štábu. Během působení Bartoloměje Cáska získávalo II. oddělení velmi významné informace a přehledné zprávy o situaci v Maďarsku.¹⁰⁸

Předchozí porážku se II. oddělení Hlavního štábu podařilo Maďarům vrátit až mnohem později, jak popisuje ve svých pamětech pozdější velitel Pátracího oddělení II. oddělení Hlavního štábu František Moravec, když se od roku 1936 až do začátku II. světové války dařilo postupně rozkrýt celou maďarskou špionážní

¹⁰⁵ VÚA, MNO, Presidium, rok 1921, k. 277, 4460–27753.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Záležitosti se věnuje též Pacner, K.: c.d., 225–231.

¹⁰⁸ VÚA, MNO, Presidium, rok 1925, k. 591 a 592, zprávy vojenského atašé z Budapešti.

síť v Československu. Tento příběh tzv. „Maďarské korespondence“ se sice vymyká časovému vymezení této práce, ale je natolik významný, že ho na tomto místě nemohu vynechat.

V roce 1936 si zpravodajci II. oddělení všimli zajímavé souvislosti příjezdu maďarského diplomatického kurýra a následného hromadného rozesílání dopisů ze strany tehdejšího maďarského vojenského atašé plukovníka Ujzazyho. Začali korespondenci sledovat a našli v ní pokyny psané tajným inkoustem jednotlivým maďarským agentům v Československu. Dopisy byly po zkopírování opět zalepeny a odeslány adresátům. Tímto způsobem se postupně podařilo dostat pod dozor a přímé sledování celou maďarskou špionážní síť. Po odjezdu Ujzazyho a jeho návratu zpět do Budapešti za ním vyslal František Moravec důstojníka ze svého oddělení, který byl vybaven albem s kopiemi zmiňovaných dopisů a též velice šikovně padělanými stvrzenkami na vysoké částky podepsané Ujzazym. Tímto poněkud nečestným, ale v prostředí tajných služeb neobvyklým způsobem byl Ujzazy získán pro spolupráci. Ujzazy se posléze stal generálem a velitelem vojenské zpravodajské služby Maďarska. Tento cenný kontakt pak František Moravec předal po svém útěku do Anglie britské zpravodajské službě.¹⁰⁹

Slovensko, Podkarpatská Rus a Budapešť však nebyly jediná tajná válečná pole československých a maďarských tajných

¹⁰⁹ Moravec, F.: Špión, jemuž nevěřili, Praha 1990, 139–153. Paměti generála Moravce vyšly v nakladelství v roce 1977, tedy více než deset let po jeho smrti. Editorkou byla jeho dcera Hana Moravcová-Disherová. Můžeme je tedy brát za historický pramen jen s jistou rezervou. Vzhledem ke skutečnosti, že se jiné prameny nedochovaly, jsou jediným celistvějším svědectvím o činnosti II. oddělení Hlavního štábu.

služeb. Jak se zlepšovala ochrana československých hranic a maďarští agenti-chodci byli čím dál tím častěji zatýkáni, bylo Maďarsko nuceno hledat nástupiště pro svou rozvědnou činnost jinde. Od poloviny dvacátých let se tak jistou základnou maďarských tajných služeb stala Vídeň. Maďaři rychle pochopili, že Rakousko s nimi sdílí podobný osud a přestali proti němu vyvíjet výzvědnou činnost, Rakušané pak tolerovali operace Maďarů na svém území. Později ve Vídni dokonce vytvořili speciální zpravodajskou centrálu, která organizovala akce proti Československu. II. oddělení Hlavního štábu si význam Vídne jako důležitého střediska pro zpravodajskou službu velice uvědomovalo a již v roce 1923 zde začalo připravovat vytvoření zvláštní zpravodajské kanceláře. Zajišťování zpravodajských činností pouze prostřednictvím vojenského atašé bylo totiž zcela nedostatečné, ačkoliv na tomto místě působil tak schopný zpravodajský důstojník, jakým byl Vladimír Chalupa. Kancelář ve Vídni byla založena v roce 1924 a v boji s iredentou a vykonala velice dobrou službu, včetně angažovanosti v případě Vojtecha Tuky.¹¹⁰

Vedle vojenského zpravodajství vyvíjelo a zdokonalovalo v rámci své organizační struktury rozsáhlé aktivity i Ministerstvo vnitra. Z principu jeho fungování byla náplní jeho práce spíše rutina, prevence a stabilní sledování podezřelých osob a analyzování případných rizik než velké špionážní případy. Jejím cílem mnohdy též nebylo čelit jednotlivým nepřátelským či výzvědným aktivitám jako spíše maďarské propagandě a jejímu

¹¹⁰ VÚA, MNO, Presidium, rok 1923, k. 332, 5570–59763.

působení na československé občany a sledování nálad obyvatelstva především na Slovensku. Zajímavé je, že již v prvních letech republiky se situační hlášení z různých částí Slovenska nevěnují jen nebezpečí ze strany Maďarska, ale důrazně též upozorňují na často nedobré vztahy mezi slovenským obyvatelstvem a českými úředníky, vojáky či četníky, způsobené nejen určitými rozdíly v mentalitě, ale mnohdy též nevhodným chováním důstojníků či nedobrou hospodářskou situací, ze které byli viněni Češi. V srpnu 1920 např. zpravodajské hlášení z Košic konstatuje, že „Obyvatelstvo slovenské upouští od svých sympatií k Čechům. Motivy jsou mnohostranné, v první řadě národohospodářské – nedostatek, rekvizice.“¹¹¹ Tyto záležitosti silně ulehčovaly práci maďarské propagandě a maďarským tajným službám při verbování spolupracovníků. Jako velmi rizikový faktor, nahrávající maďarským snahám, pak byla od samého počátku hodnocena agitace slovenských luďáků, konkrétně Andreje Hlinky. Ve zprávě pravděpodobně z podzimu roku 1919 z okolí Trnavy se praví „Agitace Hlinkova, který zná své lidi a dovede jim mluvit do srdcí, vyhnala zbytek přízně z katolického lidu ... každému jest nepochopitelné, proč nebyl Hlinka ustanoven biskupem, když je „svatý“ a náš. Ti lidé nám neuvěří, že jsme jejich přátelé.“¹¹² Kontrarozvědka se tak musela zabývat nejen přímo nepřátelskými aktivitami, ale též záležitostmi, které tyto aktivity usnadňovaly. Slovenský autonomismus a aktivity Andreje Hlinky k těmto záležitostem bezesporu od počátku existence Československa

¹¹¹ VHA Trnava, ZVV, zpravodajské odd., k. 87, s. 344.

¹¹² Tamtéž, k. 41, sl. 269.

patřily a postupně nabíraly dalších rozměrů. Maďarské iredentistické snahy si toho byly od začátku vědomy a snažily se využít nejen autonomismu, ale též náboženského cítění slovenského obyvatelstva, když rozšiřovaly zvěsti o českých vojácích jako husitech a hereticích, kteří úmyslně urážejí a ponižují katolíky.¹¹³ Vzhledem k tomu, že až do roku 1922 bylo hlavním cílem Maďarska vyvolávat na Slovensku protičeské nálady a nestabilitu, byly tyto okolnosti vnímány jako velice vážné.

I s těmito faktory tedy při své práci muselo počítat obranné zpravodajství, které po řadě přebralo veškeré aktivity Slovenské zpravodajské kanceláře, a velice pečlivě monitorovalo různorodé záležitosti, včetně činnosti politických stran, často i čechoslovakisticky orientovaných.

Po uzavření Trianonské mírové dohody se Maďarsko pomalu smiřovalo s novou skutečností a měnilo i metody iredenty a propagandy. Doba přepadů, zastrašování a vyvolávání nestability pomalu končila. Nepřátelské aktivity Maďarska vůči republice začaly být uskutečňovány především prostřednictvím politických stran, pro zpravodajskou práci byly získávány jednotlivé významné osobnosti, mnohdy politicky angažované. Změna metod s sebou přinesla zvýšenou systematičnost práce, a také potřebu většího utajení, budování agenturních sítí a buněk. Epocha nadšených amatérů a agresivních bojůvek byla pryč. Na změnu metodiky práce nepříteli muselo reagovat i československé obranné zpravodajství. V roce 1923 prošla civilní kontrarozvědka zmiňovanou reorganizací a její práce se stala efektivnější a

¹¹³ Např. AÚ TGM, R-513, sl. 50, Maďarská propaganda.

systematičtější. Celé Slovensko je pokryto funkční agenturní sítí, území je rutinně monitorováno, podezřelé osoby sledovány a podávána pravidelná hlášení.

Již v roce 1921 byla podrobně sledována návštěva hraběte Alberta Apponyho v Československu. Appony byl klasifikován jako člověk republiky nebezpečný a vízum mu bylo uděleno pouze za podmínky, že se nebude zdržovat na území Slovenska. Československá kontrarozvědka si od jeho návštěvy a sledování slibovala získání případných informací. Albert Appony se v Československu zdržel od 10. 7. 1921 do 6. 8. 1928 na léčení v Karlových Varech s cestou přes Bratislavu a celý jeho pobyt byl pečlivě monitorován, včetně schůzek, odjezdů vlaků a otevírání pošty. Československým úřadům nemohlo ujít, že se v době jeho návštěvy zdržoval v republice i jeho syn Georg. Žádné zajímavé skutečnosti však zpravodajci během této návštěvy nezjistili.¹¹⁴

Při získávání informací používalo kontrarozvědné zpravodajství mnoha různých metod a logicky též spolupracovalo s rozvědnými službami. Na základě této spolupráce se během dvacátých let podařilo rozkrýt několik plánů na přípravu ozbrojených povstání či odhalit kontaktní místa pro maďarské agenty, jako byl například statek bývalého bratislavského župana Denese Bitto v Sarosfe.¹¹⁵ Významný úspěchem bylo v roce 1923 též odhalení skladiště zbraní v Trnavě v bytě Zoltána Bodaye, kde

¹¹⁴ ŠOBA, Župný úrad, 22314/21.

¹¹⁵ Dnešní Blatná na Ostrove. O různých kauzách vyšetřovaných na území Žitného ostrova lze najít záznamy např. v ŠOBA, fond Župný úrad, různé signatury.

se našlo 33 vojenských pušek, 6 bodáků a okolo 20 000 nábojů.¹¹⁶

Oblíbenou metodou, jak získávat běžné informace o situaci v Maďarsku, aktivitách v pohraničí atd. bylo nenápadné vyslýchání cestujících, kteří z Maďarska právě přicestovali. V doporučení Ministerstva s plnou mocí pro správu Slovenska se přímo uvádělo, že „jako vhodný prostriedok pre získanie zprávy v susedných štátoch odporúča sa vypočúvať nenápadne hodnověrných a spoľahlivých cestujících čs. štátných príslušníkov, z týchto štátov prichodiacich.“¹¹⁷

Jako nebezpečné a rizikové skupiny sledovaly československé úřady nejen jednotlivce, ale i celé skupiny. Velkou pozornost věnovaly například maďarským sportovním klubům, jejichž členy podezíraly, že by mohly ukrývat zbraně.¹¹⁸ Nemalá pozornost byla též věnována učitelům na maďarských školách a způsobu jejich výuky a působení na mládež.¹¹⁹

Samozřejmě byla největší pozornost věnována sledování a analyzování politické činnosti. Ostatně od roku 1923 se myšlenek na ozbrojená povstání a změny poměrů násilnou cestou ireidenta vzdala, takže se podobné případy objevovaly již jen zřídka. O to více se však obranné zpravodajství soustředilo na činnost jednotlivých politických stran a osob angažovaných v politice. Skutečnost, že pod drobnohledem byla Krajinská křesťansko-

¹¹⁶ Tamtéž, 81/1923.

¹¹⁷ Tamtéž, 80/23.

¹¹⁸ Velká pozornost byla věnována například klubu KFC Komárno, u jehož členů byly několikrát provedeny domovní prohlídky, ovšem bez pozitivního výsledku. Tamtéž, hlášení z Okresného úřadu Komárno na Župný úrad Bratislava ze dne 25. 9. 1923.

¹¹⁹ Tamtéž, 80/23.

sociální strana a maďarská národní strana,¹²⁰ není jistě překvapivou. Pod pečlivým dozorem československých orgánů byl například její poslanec Eugen Lelley, jehož spojení s maďarskými kruhy bylo úřadům známo.¹²¹ Zajímavou skutečností ovšem je, že sledována a analyzována byla též činnost nemaďarských politických stran působících na Slovensku z hlediska jejich ústupků směrem k politice Maďarů. Maďarská menšina a její politická reprezentace byla jako celek považována za obecně protičeskoslovensky vyhraněnou a důsledně naplňující program iredentismu a revizionismu. Proto nemohla bezpečnostním orgánům přinést žádné velké překvapení. Za určité riziko však byla považována náchylnost některých československých stran k politickým kompromisům s Maďary, pokud to těmto stranám mohlo přinést nějaký prospěch. Největší pozornost si v tomto směru zaloužila Slovenská ľudová strana, v jejímž vedení až do svého zatčení působil Vojtech Tuka, právem považovaný za rezidenta maďarských tajných služeb. Hlinkova slovenská ľudová strana (dále HSL'S) přes proklamovaný protimaďarský postoj svoji vůli k politickým kompromisům předvedla i po Tukově zatčení ve volbách v roce 1929, kdy byla ochotna uvažovat o myšlence volebního bloku tzv. „Starousedlíků“, tedy spojení s maďarskými

¹²⁰ Tyto dvě strany slučovaly od roku 1919 německé a maďarské národní a národnostní strany – krajinská strana maďarská maloroľnická, maďarsko-německá křesťanská socialistická strana, maďarsko-německá sociálně demokratická strana, německá živnostenská strana a spišská německá strana.

¹²¹ Československé bezpečnostní orgány sledovaly jeho aktivity a klasifikovaly jeho obchody s uhlím z ČSR do Maďarska jako zástěrku pro styky s maďarskými úřady. Byly též přesvědčeny, že jeho prostřednictvím je financována iredentistická zahraniční propaganda, obzvláště zahraniční aktivity Vojtechy Tuky.

stranami, jen aby zmenšila vliv centrálních stran. Druhou sledovanou stranou byla Slovenská národná strana, která ovšem neměla významný vliv.

Zajímavé je, že z téhož důvodu nebyla příliš kladně hodnocena ani Československá sociálně-demokratická strana, ne pro možnost spolupráce s Maďary, ale hlavně proto, že nedokázala na Slovensku uhájit své pozice nejsilnější z československých stran a svou maďarskou frakci na Slovensku udržovala jen formálně, a tím uvolňovala místo na slovenské politické scéně nepřátelsky naladěným maďarským politickým uskupením. Analýza činnosti československých a slovenských politických stran směrem k maďarské iredentě byla považována za tak podstanou, že se jí věnovala pozornost až na úrovni Kanceláře prezidenta republiky. Jako nejostřeji protimaďarskou a protiautonomistickou byla hodnocena Národně-demokratická strana na Slovensku, jejíž předseda Milan Ivanka sehrál významnou roli v Tukově procesu.¹²²

Aktivita bezpečnostních orgánů vůči maďarské iredentě se ovšem neomezovaly pouze na území Slovenska či Podkarpatské Rusi, jak by se mohlo zdát. S postupem času se pro působení maďarských revizionistických a iredentistických snah stalo velmi důležitým hlavní město republiky. Praha se ze zpravodajského hlediska stala možná podstatnějším místem, než Slovensko. Před rokem 1918 žili Maďaři v Praze jen ve velice malém počtu a národnostně se nevyhraňovali. Po vzniku republiky se však situace

¹²² AÚ TGM, TGM–R–Menšiny, k. 393, Maďarská menšina, Situační zprávy, s. 7–19.

začala významným způsobem měnit. Hlavní město se stalo významným centrem obchodu, školství a politiky, které Maďaři žijící v Československu nemohli ignorovat, pokud se nechtěli automaticky vyřadit z ekonomického a politického vlivu na chod státu, i když k němu neměli příliš kladný vztah. Do Prahy se během prvního desetiletí trvání I. republiky přistěhovalo více než 2 500 občanů, kteří se hlásili k maďarské národnosti; obchodníci, studenti, politici a rovněž i profese, které s politikou úzce souvisejí, jako jsou například novináři. V tomto čísle nejsou zahrnuti občané, kteří se z nějakých důvodů k maďarské národnosti nepřihlásili.¹²³

Pražští Maďaři byli vzdělaní a často ekonomicky a společensky s velmi dobrými kontakty jak na československé úřady a instituce, tak do zahraničí. Brzy vznikla velmi vlivná maďarská enkláva, která ovšem až na malé výjimky vyznávala stejné revizionistické myšlenky a ideje jako maďarské obyvatelstvo na Slovensku. Pro svou činnost v Praze měli v některých ohledech lepší podmínky než na Slovensku. Jejich aktivity nebyly v hlavním městě příliš zřetelné, a přesto výsledky těchto aktivit měly dopad na Slovensko, i když často unikaly tyto politikům i veřejnosti. Řada předpisů, které maďarskou tiskovou propagandu omezovaly na Slovensku, neměla totiž v českých zemích účinnost, což opět usnadňovalo iredentistickým aktivitám práci. Bezpečnostní orgány v Praze a v Čechách též nebyly k maďarským aktivitám tak ostražitě jako na Slovensku a dlouho jim nevěnovaly dostatečnou pozornost. Postupem času však i v Praze začala být maďarské menšině věnována větší pozornost a její činnost monitorována.

¹²³ Tamtéž, s. 2.

Centrem maďarského života se v Praze stal časopis *Pragai Magyar Hirlap*. Tento časopis byl v roce 1922 založen z iniciativy maďarských opozičních stran a brzy se stal nejdůležitějším periodikem maďarské menšiny v Československu. Časopis postupně dosáhl úctyhodného denního nákladu okolo 15 000 výtisků a po novinářské stránce byl velice profesionálně a pečlivě veden. Vláda se pokoušela snížit vliv *Pragai Magyar Hirlapu* prostřednictvím subvencování časopisu vydávaného v Bratislavě A Reggel, ovšem bez valného úspěchu. Redakce *Pragai Magyar Hirlapu* byla bezpečnostními orgány pečlivě sledována a o jednotlivých redaktorech měly úřady velice dobré povědomí. Redaktorem časopisu a později jeho šéfredaktorem byl Ladislav Dzurányi, který byl hodnocen jako člověk udržující čilé styky s Maďarskem a jednoznačně protičeskoslovensky smýšlející. Ještě kritičtěji byl hodnocen odpovědný redaktor *Pragai Magyar Hirlapu* Gejza Forgách, který byl dokonce podle relace košického policejního ředitelství osobou „v každém směru státu nebezpečná“. Podobně byli hodnoceni i ostatní redaktoři a spolupracovníci redakce a oprávněné bylo dobové konstatování, že „Redakce *Pragai Magyar Hirlapu*, skládá se z osob nepřátelsky smýšlejících o čsl. Státu, které jsou v trvalém spojení s vedoucími místy maďarské iredenty a nacionalistického tisku v Budapešti“.¹²⁴

Redakce *Pragai Magyar Hirlapu* též byla jakousi ústřednou pro Duna – Posta, polooficiální maďarskou tiskovou kancelář, která byla tajně financována z maďarských vládních zdrojů a která zveřejňovala především zprávy, jež nemohla pro jejich

¹²⁴ Tamtéž, s. 15–23.

tendenčnost zveřejnit oficiální maďarská tisková kancelář Magyar Táviráti Iroda. Redace časopisu byla s touto propagandistickou kanceláří podle poznatků československých orgánů v čilém denním styku.¹²⁵

Další aktivitou Pragai Magyar Hirlapu bylo knižní oddělení, které využívalo jiné legislativy v českých zemích a na Slovensku, kde na dovoz knih z Maďarska muselo být předchozí povolení, zatímco na dovoz do Čech se tento předpis nevztahoval. Takto tedy bylo možné dovážet maďarské knihy do Československa a vyhnout se úřední kontrole a cenzuře.

Kromě redakce tohoto maďarského časopisu zajímaly československé bezpečnostní orgány zejména početné studentské spolky. Především vůči mládeži se snažila maďarská zahraniční politika působit ve výše pojmenované fázi tzv. „kulturní iredenty“. Maďarští studenti v Československu byli organizováni v Czechoslovakiai Magyar Akadémikusok Szövetség¹²⁶, který se skládal z mnoha studentských organizací a svazů z celého Československa. Jen v Praze jich působilo na konci dvacátých let přibližně deset. Svaz měl v tuto dobu okolo 800 registrovaných členů a centrálu v paláci Fénix na Václavském náměstí v Praze. Činnost svazu byla pochopitelně sledována a bezpečnostní orgány měly přehled o jeho členech i hostech jednotlivých pořádaných akcí.¹²⁷

¹²⁵ Tamtéž, s. 12.

¹²⁶ Svaz maďarských akademiků v Československu.

¹²⁷ AÚ TGM, TGM–R–Menšiny, k. 393, Maďarská menšina, Situační zprávy, s. 28.

Vedle zahraničních akcí a území Slovenska se tak boj s maďarskou iredentou vedl i v samotném hlavním městě Československé republiky.

IV. Případ Vojtecha Tuky

1. Vacuum iuris

Seznámili jsme se vznikem a činností československých tajných služeb, jejich činností i některými případy. Dovedeme si tedy představit jak jejich práci, tak nebezpečí, se kterým měli bojovat. V našem líčení se nyní dostáváme k případu Vojtecha Tuky, právníka, profesora, politika, poslance, ale především nejvýznamnějšího rezidenta maďarských tajných služeb v Československu.

Kauza Vojtecha Tuky není jen příběhem jednoho politického procesu, jedná se o největší a jistě jednu z nejnebezpečnějších zpravodajských her v historii první republiky. Její základní úlohou nebylo vyzvědačství ani pouhá provokace, ale velice dobře promyšlený rozvrat a pokus zasáhnout Československo přímo v jeho nejslabším místě – v československé sounáležitosti, ve vztahu dvou největších národů, který byl v mnohonárodnostní republice klíčovým pro její další existenci. Pokus, který nebyl krátkodobý, ale promyšleně trval po celá léta. Tuka jako maďarský agent dokázal infiltrovat Hlinkovu slovenskou ľudovou stranu (dále HSL'S), stát se jejím čelným představitelem a maďarskou iredentu pomyslně přivést až na půdu československého parlamentu. Tukův případ je nejen jistým modelovým příkladem maďarských iredentistických snah, ale též důkazem, jak se tajné služby snaží svou činností ovlivňovat politická rozhodnutí států, proti kterým pracují. Zároveň je tento případ svědectvím o konkrétní práci československých bezpečnostních orgánů a jejich boji proti

každému nebezpečí, které ohrožovalo náš stát a jeho demokratické zřízení.

„Dňom 31. októbra 1928 nastane v jednej polovici štátu, v slovenskej čiasťke Česko-Slovenskej Republiky mimoriadny stav „Vacuum iuris” ... U nas dosiahne však rozmery zemetrasenia...

Týmto „kritickým” dňom totižto prestane etický podklad istých ústavných ustanovizní, pretrhne sa „právna kontinuita”, prestane zásadne dočasná platnosť dôležitých zákonov...

Keby sme až ad absurdum chceli rozoberať pojem „vacuum iuris”, došli by sme k odstrašujúcim výsledkom: Od prevratu vynesené zákony, nariadenia 31. okt. 1928, ztratia podklad a stanú sa na Slovensku neplatnými. Zo štátnych úradníkov stanú sa súkromé osoby bez vrchnostenskej moci. Vojenská prísaha premení sa v prázdna slová, Slovákov ďalej neviaže. Dane sa stanú ilegálnym drancovaním, exekúcia, súdobníctvo násilenstvom.”¹²⁸ Tento citát pochází z článku s názvem „V desiatom roku Martinskej deklarácie“, ktorý publikoval Vojtech Tuka na titulní stránce orgánu HSL'S – Slovák 1. ledna 1928. Poslanec a člen nejvyššího vedení vládní strany ve své státněfilozofické úvaze (jak svůj článek nazval) prakticky vyzýval k občanské neposlušnosti vůči Československé republice. Na základě údajné „tajné klauzule” Martinské deklarace, dle které byl státní svazek Čechů a Slováků uzavřen pouze na deset let, Vojtech Tuka rozvíjel teorii tzv. Vacuua iuris, tedy stavu, za kterého na Slovensku přestávají ke dni 1. ledna platit veškeré československé zákony a předpisy. Je pochopitelné, že tento

¹²⁸ Slovák, 1. 1. 1928.

článek vzbudil pozornost jak mezi veřejností, tak v politických kruzích. Reakce českých politických stran, zejména vládních, zdaleka nebyla tak bouřlivá, jak by se vzhledem k obsahu článku mohlo zdát. Tukova teorie *Vacuua iuris* byla sice v tisku označena za nesmyslnou, větší pozornosti si článek nevysloužil. Svou roli v tomto postoji zřejmě sehrál i fakt, že HSL'S byla vládní stranou se dvěma ministry a případ Tukova článku se nejevil natolik důležitým, aby se stal důvodem pro vyvolání krize. Zcela jiný postoj však k novoročnímu článku ve Slovákú zaujali slovenští politici čechoslovakistické orientace, kteří v tom čase působili v opozici. V jejich zájmu naopak bylo využít této situace ke kampani proti svému hlavnímu politickému rivalu – ľudové straně.

Již druhého dne po zveřejnění článku „V desiatom roku Martinskej deklarácie“ reagovaly Dérerovy Robotnícke noviny článkem „Egyetemi tanár (vysokoškolský učitel) Tuka Béla na obzore“, ve kterém označují jeho tvrzení o tajné klauzuli za nesmysl, který byl soudem dávno vyvrácen.¹²⁹ O několik dnů později však Robotnícke noviny píší o této kauze daleko ostřeji. Ivan Dérer ve článku „Význam prípadu poslanca Tuku“ napsal: „Článok dra. Tuku nie je ničím iným, ako súčasťou akcie maďarskej ... Politický význam celej veci je v tom, že vládna strana a vládna väčšina trpí v svojich radoch poslanca, ktorý pracuje otvorene a vedome do rúk nepriateľov štátu ... Otázka Tukova je dnes otázkou nielen ľudovej strany, nielen dnešnej vládnej majority, ale i cti Československej republiky.“¹³⁰ Tímto výpadem

¹²⁹ Robotnícke noviny, 2. 2. 1928.

¹³⁰ Tamtéž, 5. 1. 1928.

dal Ivan Dérer celé situaci podstatně jinou dimenzi. Ľudová strana takovýto útok nenechala bez reakce a hned druhého dne ve Slovaku můžeme najít odpověď, ve které je Ivan Dérer obviňován z bezdůvodného štvání proti Vojtechu Tukovi, a je vysloven názor, že pro Dérera je tento případ pouhou záminkou pro politický útok na HSL'S.¹³¹ Ľudáci se tak za svého poslance v podstatě téměř okamžitě plně postavili a svými reakcemi udělali z jeho osobní kauzy věc celé své strany, a tím celý případ přenesli do vyšší politické roviny. Zatímco Ivan Dérer veřejně obviňoval Vojtecha Tuku z vlastizrady – svým článkem se prý dopustil trestného činu rozšiřování nepravdivých zpráv a veřejného pobuřování proti ústavní jednotě státu – představitelé HSL'S vedli debatu o Tukově článku na zcela jiné úrovni. Andrej Hlinka sice opakovaně dosvědčil, že mu jako osobnímu účastníku Martinského shromáždění v roce 1918 není o tajné klauzuli nic známo, Tukův případ je však o něčem zcela jiném. Dle Hlinky je Tukova státněfilozofická úvaha zamyšlením nad současným stavem Slovenska bez praktického úmyslu rozvracet republiku. Ostatně poukazuje pouze na to, že Slováci mají na autonomii svaté právo.¹³² Přestřelka na stránkách stranických tiskovin brzy přerostla do jiné dimenze. Ivan Dérer využil parlamentní debatu o doplňcích některých zákonů a soudním řízení ve věcech občanských a o řízení exekučním a na 120. schůzi Poslanecké sněmovny Národního shromáždění dne 17. ledna 1928 celou

¹³¹ Slovák, 6. 1. 1928 – Desiate výročie republiky.

¹³² Tamtéž, 11. 1. 1928 – A. Hlinka, Vacuum iuris.

záležitost přenesl na parlamentní půdu.¹³³ Ivan Dérer v tomto svém projevu citoval poslancům úryvky z Tukovy studie a na jejich základě Tuku obvinil z rozvracení republiky ve prospěch nepřátelského Maďarska: „... je jasné, že sa tu nejedná o žiadnu štátoprávnu úvahu, lebo o nejaký vedecký článok, ale že sa tu jedná o politický čin, ktorý má úkol rozvrátiť pomery v republike v jubilejnom roku republiky.“¹³⁴ Dérer dále pokračoval v útoku na HSL'S, a citoval z komuniké, které k Tukově záležitosti vydal ve jménu vedení strany Andrej Hlinky: „Čo sa týka poslanca dr. Tuku, o ňom som v Prahe na kompetentných miestach vyhlásil, že sa s ním všetci stotožňujeme. Jeho pád by bol i pádom naším. Poslanec dr. Tuka je dobrý vlastenec, človek bonae fidei a preto k ďalšej práci môžeme ho len povzbudiť.“¹³⁵

„Slávna snemovňa! To je oficiálne stanovisko jednej vládnej strany k vlastizradným rajdom poslance dr. Tuku...“,¹³⁶ pokračoval dále Ivan Dérer. Ve svém plamenném výpadu se však neomezil pouze na Vojtecha Tuku a ľudovou stranu, z trestuhodného přehlížení celé záležitosti obvinil i celou vládní koalici: „...vládna koalícia a vláda nesmie prejsť mlčaním nad touto vecou. U nás v republike je zle zakoreneným zvykom, že sa ťažkým problémom nechce rovno pozeráť do očí, že sa im vyhýbáme a robíme pštroziu politiku. Ale v tomto prípade sa jedná o prestíž republiky, lebo podľa nášho názoru nemôže sa žiadna vláda

¹³³ Elektronická knihovna Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR (EK PS PČR) /<http://www.psp.cz/eknih/>, (EK PS PČR), Těsнопisecká zpráva o 120. schůzi poslanecké sněmovny NS ze dne 17. 1. 1928.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Tamtéž.

Československej republiky opierať o složku, ktorá vlastizradu háji, bráni a propaguje. My sa chováme s krajnou nedôverou vôči tejto vláde.”¹³⁷

Bouřlivé vystoupení Ivana Dérera v poslanecké sněmovně nalezlo značný ohlas a vládní kruhy se celou záležitostí musely začít zabývat důkladněji než doposud. Socialistické strany, tj. sociální demokraté a národní socialisté, vznesli na vládu naléhavě interpelace v otázce Tukova případu. Poslanci Tomášek, Hampl, Dérer a Meissner interpelovali předsedu vlády: „Je možné, aby vládní poslanec hlásal v citovaném článku vyslovené názory, aniž by z toho musel vyvodit politické důsledky? – Je možné, aby s takovýmto počínáním poslanca výslovně se ztotožnila vládní strana, aniž by to mělo pro ni politické následky? – Může se československá vláda opírat o poslance, kteří ostentativně hlásají vlastizrádné, základy státu podkopávající a úsilí zahraničních nepřátel podporující názory a plány? – Co míní vláda učinit, aby odčinila škodu, utrpěnou tím, že vládní poslanec a vládní strana veřejně projevili domácím i zahraničním nepřátelům státu, že v jubilejním roce republiky budou pracovat k tomu, aby podkopána byla jednotnost státu, platnost jeho ústavy a zákonů a přísaha čsl. vojáků?” Poslanec Hrušovský s kolegy vznesl na předsedu vlády interpelaci: „– Či zná v této interpelácii uvedené skutočnosti? – Či už je skončené vyšetřovanie zavedené proti drovi Tukovi, o ktorom sa vláda bola zmienila v svojej odpovedi tlača 995? – Či chce vláda podniknúť príslušné kroky, aby poslanec vydávajúci sa podvodne za Slováka, nešarapatil a nezneuctil meno

¹³⁷ Tamtéž.

slovenské?”¹³⁸ Situace dále gradovala na půdě poslanecké sněmovny jen o několik dní později. 25. ledna 1928 na 124. schůzi poslanecké sněmovny, byla Tukova kauza znovu otevřena v souvislosti s tzv. Svatogotthardským případem, k němuž stanovisko vlády v sněmovně tlumočil náměstek předsedy vlády Msgr. Jan Šrámek. Svatogotthardský případ byl případem falešně deklarované celní zásilky objevené na rakousko-maďarské hranici. Dle nákladních listů byly přes Rakousko a Maďarsko vezeny do Slovenského Nového Města v 591 bednách strojní součástky pro firmu bratří Berkovců. Rakouské celní orgány však při namátkové kontrole našly součástky strojních pušek. Zásilka se v tu dobu již nacházela na maďarském území a maďarské orgány zásilku odmítly vydat. Na dotaz čs. úřadů uvedly, že šlo o zásilku s cílem ve Varšavě. Jelikož se tato kauza bezprostředně dotýkala bezpečnosti Československé republiky, zabývala se jí i čs. vláda. Ministr Šrámek v prohlášení pro poslaneckou sněmovnu k této záležitosti uvedl: „...Úředním šetřením československým bylo zjištěno, že zásilka nebyla určena pro Československo ... Polská vláda prohlásila, že zásilka nebyla vůbec určena pro Polsko ... vyskytlo se přirozeně podezření, že šlo o pašování válečného materiálu do Maďarska. Československo v souhlase s ostatními malodohodovými sousedy ... rozhodlo se na tento případ upozorniti Radu Společnosti Národů.”¹³⁹

¹³⁸ Tamtéž, Těsnopisecká zpráva o 125. schůzi Poslanecké sněmovny NS ze dne 26. ledna 1928.

¹³⁹ Tamtéž, Těsnopisecká zpráva o 123. schůzi Poslanecké sněmovny NS ze dne 24. ledna 1928.

Národně socialistický poslanec Hrušovský v reakci na tuto zprávu v rozpravě uvedl: „Prejav vlády ani slovíčkom sa nezaoberal pánom poslancom dr. Tukom, na ktorého ako na vnútorného nepriateľa nášho štátu sme vzniesli ťažké, ale základné obvinenie. Domnievame sa, že pri tak vážnom obvinení – stranícka príslušnosť by pre vládu nemala byť rozhodujúcim momentom ... Kam chce priviesť pán poslanec dr. Tuka politiku klubu, ktorého je členom, je jasné; každý úprimný Slováč by musel hlboko ľutovať, keby sa dr. Tukovi daril jeho úmysel, využiť klub a stranu, ktorej je členom, za nástroj politiky peštianskej...”¹⁴⁰

Stranou této parlamentní rozpravy samozřejmě nezůstal ani poslanec Ivan Déřer, který obvinil vládu, že se Šrámkovým vystoupením zcela vyhnula odpovědi na poslanecké interpelace a pokusila se vlastním prohlášením ke Svatogotthardskému případu odvést pozornost jinam. Déřer doslova prohlásil: „To nie je chytrosť vlády, to je podkopávanie inštitúcie naliehovej interpelácie, to je podkopávanie práv poslancov, to je podkopávanie práv parlamentu, to je zmenšovanie, to je zosmiešňovanie, to je negligovanie práv parlamentu.”¹⁴¹ HSLŠ se k této diskuzi a k plameným vystoupením socialistických poslanců vyjádřila ústy místopředsedy sněmovny poslance Budaye v celkem klidném duchu. Poslanec Buday opět zopakoval stanovisko své strany, dle které je celá kauza přeceňována za účelem útoku na ľudovou stranu a Tukův článek opět označil za pouhou vědeckou

¹⁴⁰ Tamtéž, Těsnopisecká zpráva o 124. schůzi Poslanecké sněmovny NS ze dne 25. ledna 1928.

¹⁴¹ Tamtéž.

studii: „Tlačou pertraktovaná politická úvaha je teoretickou prácou. Vec je ve štádiu vedeckej debaty. Máte svojich odborníkov, nech podvrátia toto filozofovanie, pravda, nie nadávkami, ako pán Dérer, ale vedeckými argumentami ... Len nedorozumenie môže článku insinuovať anachronickú tendenciu, ako by on smeroval k povzbudeniu tých, ktorý ešte vždy popierajú etickú a legálnu platnosť, historickú oprávnenosť a nutnosť utvorenia indivizibelného a inserabilného štátu Čechov a Slovákov.“¹⁴²

S názorom ľudákov, že otázka Tukova článku se stává záminkou k politickému útoku na HSLŠ a vládní koalici, se však ztotožňovala většina sněmovny, která prohlášení ministra Šrámka odsouhlasila poměrem hlasů 165 ku 44.

Na socialistické interpelace vláda odpověděla písemně na následující 125. schůzi poslanecké sněmovny. Ve svých odpovědích však použila dosti obecné formulace, které poslance vznášející interpelace ani zdaleka neuspokojila. Ke článku Vojtěcha Tuky vláda mimo jiné uvedla: „Státoprávní poměry republiky Československé jsou určeny československým právním řádem ... Území Československé republiky tvoří jednotný a nedílný celek, jehož hranice mohou být měněny jen ústavním zákonem. Jednotnost a nedílnost území Československé republiky jest tudíž právně trvalá, časově neomezená ... Jest proto bez právní opory domněnka, že projitím určité doby mohlo by nastati na území státním nebo některé jeho části v ohledu státoprávním nějaké vacuum juris ... 31. říjnem 1928 nepřetrhne se nijak právní kontinuita našeho právního řádu ... Proto vláda se vším důrazem

¹⁴² Tamtéž.

odmítá názory projevené v novinářském článku v interpelaci blíže označeném, jenž neposloužil nijak prospěchu a bezpečnosti našeho společného státu.”¹⁴³

Národní socialisté a sociální demokraté se pokusili ještě jednou otevřít na 125. schůzi sněmovny rozpravu ke svým interpelacím, která však byla zamítnuta s odůvodněním, že vláda již na tyto interpelace odpověděla písemnou formou.

Jelikož se skupině soustředěné především okolo Ivana Dérera nepodařilo podnítit vyšetřování a vyvození důsledků z Tukovy aféry na parlamentní půdě, pokračovala v tažení proti Tukovi na stránkách novin. 29. ledna 1928 otiskly Robotnické noviny „Verejný list dr. Ivana Dérera pánu dr. Milanu Ivankovi“. Ivan Dérer se na Milana Ivanku obrací jako na člověka, který již dávno odhalil Tukovu pravou tvář a který se Vojtechu Tukovi umí postavit, když ostatní politici zavírají oči: „...V Teba som však neztratil ešte dôveru. Verím, že sa ujmeš spravodlivej veci, odhalíš štát a Slovensko rujnujúcu ‚filozofiu‘ a známou tvojou úprimnosťou verejne povieš pražským pánom, aby svojou povýšenou, ale naivnou domýšľivosťou nepodrávali základnu myšlienku našej národnej a štátnej slobody...”¹⁴⁴ Milan Ivanka Ivanu Dérerovi brzy odpověděl též otevřeným dopisem, ve kterém ho ujišťoval, že doposud na Tukův článek nereflektoval čistě z důvodů veliké zaneprázdněnosti jinou prací. Již se však připravuje na Tukův případ vší silou reagovat na stránkách svého Národního

¹⁴³ Archiv Parlamentu ČR (A PČR), Poslanecká sněmovna N.S.R.Č 1928, tisk č. 1432.

¹⁴⁴ Robotnícke noviny, 28. 1. 1928.

denníka.¹⁴⁵ Svůj slib brzy vyplnil a začal publikovat rozsáhlou sérii článků pod názvem „Proti tajnej iredente“.

Veřejně deklarovaným cílem Milana Ivanky bylo přinutit Vojtecha Tuku k podání žaloby pro urážku na cti, a tak jeho kauzu dostat před soud. Když však Vojtech Tuka na tyto výzvy nereagoval, podal Milan Ivanka trestní oznámení na Vojtecha Tuku sám. Trestní oznámení bylo podáno 23. května 1928 na policejním ředitelství v Bratislavě pro podezření z trestných činů přípravy úkladů o republiku a zločinu vojenské zrady. Příslušné policejní orgány okamžitě začaly vést příslušné vyšetřování. Hlavním svědkem obžaloby se měl stát Karol Belanský, starosta Lúčence a bývalý ľudák, který byl v minulosti blízkým spolupracovníkem Vojtecha Tuky a spoluorganizátorem Rodobrany. Jeho úlohu v tomto procesu budeme podrobněji rozebírat v dalších kapitolách.

Vojtech Tuka v reakci na podanou žalobu reagoval velice sebevědomně a sebejistě: „Ako právnik viem, čo je dovolené a čo je zakázané. Preto se vztýčeným čelom pôjdem pred súd, vedomý, že som sa v ničom neprevinil proti svojim občianským a vlasteneckým povinnostiam.“¹⁴⁶ Tukovo sebevědomí sdílela i celá ľudová strana, která velmi rozhodně vyhlašovala připravenost svého poslance vydat před soud, aby se jednoznačně očistil ze vznesených obvinění. V poslanecké sněmovně tak zavládla vcelku shoda názorů na vydání poslance Vojtecha Tuky trestnímu stíhání.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Tamtéž, 2. 2. 1928.

¹⁴⁶ Tamtéž, 16. 6. 1928.

¹⁴⁷ Více viz například Sidor, K.: Slovenská politika na pôde pražského snemu, Bratislava 1943.

Během prosince roku 1928 vyšetřující orgány dospěly k názoru, že důkazy proti Vojtechu Tukovi jsou pro vznesená obvinění dostačující a požádaly Poslaneckou sněmovnu NS o zbavení poslanecké imunity. Vzhledem ke shodě téměř celého politického spektra na potřebě vyřešení této záležitosti soudní cestou, proběhlo hlasování o zbavení imunity poslance Vojtecha Tuky velice hladce. Imunitní výbor doporučil Vojtecha Tuku vydat k trestnímu stíhání: „Imunitný výbor, aby dal príležitosť menovanému poslancovi očistiť sa z podozrení tak ťažkého rázu, alebo v prípade dokázanej viny, aby spravodlivosti učineno bolo zadosť, navrhuje vydanie poslance Tuku stíhaniu trestnému.“¹⁴⁸ Na toto doporučení poslanecká sněmovna dne 20. prosince 1928 Vojtecha Tuku většinou hlasů vydala trestnímu stíhání pro podezření ze spáchání zmiňovaných trestných činů. K rozpravě o této záležitosti se nepřihlásil žádný poslanec.¹⁴⁹

Na základě zproštění poslanecké imunity byl Vojtech Tuka 3. ledna 1929 ve svém bratislavském bytě ve 3 hodiny odpoledne zatčen, okamžitě podroben dlouhotrvajícímu výslechu a jeho byt byl důkladně prohlédnut policií.¹⁵⁰ Více než půlrok trvalo řízení vyšetřujícího soudce Linharta, než byl Vojtech Tuka v srpnu 1929 postaven před regulérní soud, jemuž předsedal soudce dr. Terebessy.¹⁵¹ Jako spoluobvinění ze stejných trestných činů

¹⁴⁸ A PČR, Poslanecká sněmovna N.S.R.Č 1928, tisk č. 1959.

¹⁴⁹ Tamtéž, Těsnopisecká zpráva o 181. schůzi Poslanecké sněmovny NS ze dne 20. prosince 1928.

¹⁵⁰ Slovák, 5. 1. 1929.

¹⁵¹ Za zmínku stojí, že soudce Terebessy zůstal v justici i za Slovenského štátu a soudil např. na podzim roku 1944 členy Slovenské národní rady, viz Jablonický J.: Samizdat o odboji, Bratislava 2004.

stanuli po jeho boku též Anton Snaczký a mladý Alexandr (Šaňo) Mach, kteří byli v minulých letech jeho blízkými spolupracovníky.

Soud probíhal za značného zájmu tisku a pozornosti politiků. Především ľudácký Slovák vytáhl do boje za člena své strany a plně vyjadřoval stanovisko vedení HSL'S, které se od samého počátku celé kauzy za Vojtecha Tuku plně stavělo, a nyní, v době procesu, svůj postoj ještě zesílilo. Největším Tukovým obhájcem se stal sám předseda ľudové strany Andrej Hlinka.

Důvodů k tomuto postoji bylo několik. Tuka byl úzce svázán s vedením HSL'S a se samotným Hlinkou. Druhým a podstatnějším důvodem byla snaha získat nazpět tu radikální část slovenského voličstva, o kterou ľudová strana přišla po svém vstupu do vládní koalice roku 1927.¹⁵² V každém případě však Hlinka doufal ve zrození slovenského „martýra“ z řad HSL'S, který musí být po falešných obviněních zproštěn viny: „Procesom Tukovým ľudová strana získa na Slovensku nesmierne. Pri najbližších voľbách sa to ukáže spôsobom prekvapujúcim. Státisíce hlasov pri najmenšom nadobudneme viacej, než pri voľbách posledných...“¹⁵³ Straně to pomůže zachránit upadající obraz neúnavné bojovnice za autonomii Slovenska. Ve své svědecké výpovědi v průběhu soudního procesu Hlinka plamennými slovy obhajoval Tuku: „Dr. Tuka bez môjho vedomia a svolenia vôbec nič neurobil. Bol najdisciplinovanejším členom SL'S, a práve preto nie Tuka má sedieť na lavici obžalovaných. A sem patria ešte aj Juriga a

¹⁵² Podrobněji Kramer, J.: Slovenské autonomistické hnutie 1918–1929, Bratislava, 1962, s. 411–440.

¹⁵³ Slovák, 19. 9. 1929.

Tománek a ostatní, a práve preto som hovoril, že tento proces nie je proti Drovi. Tukovi, ale je vedený proti SL'S. Čo robil Dr. Tuka, to robil s mojim vedomím a svolením a sám od seba nikdy nič neurobil. ... ja Dra Tuku dobre poznám, čo robil, to robil z presvedčenia. My všetci predprevratoví Slováci ho držíme a sme hotoví za neho dať ruku do ohňa.¹⁵⁴ Konečný verdikt soudu, kterým byl Vojtech Tuka odsouzen na 15 let těžkého žaláře, HSL'S zaskočil. Hlinka tehdy prohlásil: „Pätnásť rokov! Prečo a za čo?“¹⁵⁵ Odsouzení Vojtěcha Tuky jako maďarského agenta znamenalo pro HSL'S a pro Andreje Hlinku osobně velký otřes s dalekosáhlými následky. Nejenže se žádný slovenský mučedník nekonal, ale na ľudové straně ulpěl stín, že v jejím vedení léta působil cizí špion. Tukovo odsouzení významnou měrou přispělo k odchodu HSL'S z vlády. Do jiné vládní koalice se pak již HSL'S až do roku 1938 nedostala, ač se o to usilovně snažila. Kromě těchto zásadních politických důsledků se staly palčivým problémem i důsledky finanční. V zápalu nadšení totiž některé vedoucí osobnosti strany, především Andrej Hlinka a poslanec Macháček, převzali závazky za placení honorářů advokátům. Po Tukově odsouzení se však k těmto závazkům nechtěl nikdo znát. Advokát dr. Halík usilovně vymáhal sjednaný honorář 1 500 Kč za každý den procesu a advokát dr. Ottlík požadoval zaplatit honorář v celkové výši 220 000 Kč.¹⁵⁶ Za stávající situace se nedávno

¹⁵⁴ SNA, Vojtech Tuka a spol., k.1, Zápisnica o hlavnom pojednaní v záležitosti Dr. V. Tuku a spol., svědectví A. Hlinky, nezpracovaný fond – bez inventáře.

¹⁵⁵ Viz Chytka, S. V., Vališ, Z.: Tukovo Memorandum a jeho pozadie – Obvinený z velezrady, Historická revue, č. 8, r. IV/1997, s. 19.

¹⁵⁶ AÚ TGM, BA, Vnitropolitické věci, k. 10, hlášení hradního informátora S.B. ze 16. 1. 1930.

opěvovaný Vojtech Tuka stal pro ľudáky veľmi nepříjemnou kauzou. Možnost zachránit ho před vězením udělením poslaneckého mandátu na základě hlasů z druhého skrutinia parlamentních voleb roku 1929 nebyla využita. Za Vojtechem Tukou se tak neodvratně zavřela vrata žaláře. Andrej Hlinka přišel Tuku poprvé od uvěznění navštívit až 21. ledna 1937(!), tedy sedm let po skončení procesu, a to v souvislosti s oživením jednání o Tukově omilostnění, iniciovaném obzvláště mladší částí strany v čele s K. Sidorem. Na Tukův povzdech, že „...ho velmi trápilo, že se ho strana jako malomocného štítla,“ Hlinka odpověděl, že „...by jej byl navštívil, kdyby mu bývalo nebylo řečeno, že Tuka si žádných návštěv nepřeje, poněvadž jej rozrušují...“ Na závěr byl Tuka „utěšován“ Hlinkou ohledně budoucnosti slovy: „Bůh se stará o ptactvo nebeské, květiny a postará se i o něho, když k tomu ruku přiloží. Musí mít trpělivost a jako právník a katolík musí věřit ve věčnou pravdu, hlavně nesmí zoufat a držet se práce a modlitby. I práce se najde někde v továrně – jako soukromý úředník.“¹⁵⁷

Zřeknutí se Tuky po jeho odsouzení mělo jeden základní důvod – snahu ľudáků vrátit se nazpět do vlády. Ale ani poté, co tato otázka přestala být aktuální, se staré křídlo ve vedení HSL'S již nikdy nepokusilo přenést Tukův případ do roviny politické konfrontace s Prahou.¹⁵⁸ Křivdili bychom však Hlinkovi, kdybychom

¹⁵⁷ AÚ TGM, BA, Slovensko, k. 2 – Vojtěch Tuka – zápis z návštěvy poslance Hlinky (zápis proveden českým úředníkem).

¹⁵⁸ Zajímavé informace o vnímání Tukovy kauzy a tiché snaze o jeho omilostnění najdeme i ve vzpomínkách osobní archivářky T. G. Masaryka Anny Gašparíkové-Horákové, která na několika místech zmiňuje různé intervence a prosby směrem k prezidentovi republiky ve věci „lidského postoje“ k Vojtechu Tukovi a tichého omilostnění, např. při návštěvách biskupa

tvrdili, že na Tuku zcela zapomněl. Naopak, několikrát se pokusil dosáhnout pro něj alespoň částečné milosti, nejintenzivněji během jednání o podpoře Edvarda Beneše před prezidentskou volbou v prosinci 1935.¹⁵⁹ Nikdy se však tyto akce nestaly důvodem k ostřejšímu střetu, vždy měly charakter sondáže či vyjednávání.¹⁶⁰

Ve snaze ponechat Tukův případ stranou se luďáci vzácně shodovali s vládní mocí, byl totiž holí o dvou koncích. Československá justice odsoudila Vojtecha Tuku za zločin vojenské zrady a za zločin přípravy úkladů proti republice k 15 letům vězení. Tento rozsudek byl naprosto oprávněný. Tuka maďarským agentem bez jakýchkoliv pochybností skutečně byl. Ačkoliv většina jeho činů zůstala tenkrát neodhalena, byly československé orgány nezvratně přesvědčeny o Tukově vině. Důkazy, které tehdy měly k dispozici, však bohužel měly jednu chybu – pro soudní proces byly naprosto nepoužitelné. „Z relace, kterou dostalo rakouské vyslanectví v Praze, vyplývá, že Tuka se sešel během roku 1926 ve Vídni nejméně desetkrát se šéfem špiónážní služby maďarské.“¹⁶¹ Zpravodajská služba čs. Ministerstva zahraničních věcí získala informace o těchto kontaktech Vojtecha Tuky nelegálním způsobem, např. otevíráním

Blaha, či Tukova advokáta Ottlíka, viz: Gašparíková-Horáková, A.: U Masarykovcov, Bratislava 1995, s. 74 a 80.

¹⁵⁹ Gajanová, A.: Dvojitá tvář. Z historie předmnichovského fašismu, Praha, Naše vojsko 1962, s. 175.

¹⁶⁰ Osobnost Vojtecha Tuky nehodnotí příliš kladně ani „luďácká“ historiografie. Jeho proces sice označuje za typický politický proces, což ostatně i byl, ale Tukovu vinu zásadním způsobem nezpochybňuje, viz např. Vnuk, F.: Sto padesát rokov v živote národa, Bratislava 2004, s. 168–170.

¹⁶¹ AÚ TGM, BA, f. 39, k. 2, sign. 1–2, 9. 2. 1929 – Viškovský.

diplomatické pošty. V momentě, kdy byl zahájen soudní proces, šlo o to, jak poslat Tuku legální cestou tam, kam skutečně patřil – tedy za mříže. K tomu bylo třeba „posílit“ původní důkazní materiál a předložit ho soudu takovou formou, aby nedošlo k žádnému skandálu či dekonspirování vlastních agentů.

Abychom mohli plně porozumět významu kauzy Vojtecha Tuky, musíme se před dalším líčením jejích politických důsledků na československou politickou scénu vrátit o mnoho let zpět a popsat život Vojtecha Tuky, a tím i hru, kterou rozehrál mnohem dříve než vypukl jeho proces. Pro úplné pochopení celé záležitosti je též nezbytné seznámit se s fakty, která jsou nám známa až dnes na základě mnohaletého historického výzkumu, a která na celou věc vnášejí odlišné světlo než v době, kdy byl celý případ „žhavou“ kauzou.

2. Maďar i Slovák

Vojtech Tuka se narodil 4. července 1880 v Piargu nedaleko Banskej Štiavnice¹⁶² v rodině venkovského učitele a varhaníka Antona Tuky. Rodina byla jazykově i názorově čistě maďarská a tak se i Vojtechu Tukovi dostalo vychování v uherském duchu. Gymnaziální studia absolvoval mladý Tuka v Banskej Štiavnici a Leviciach. Po jejich ukončení pokračoval ve studiích na univerzitách v Budapešti, Berlíně a Paříži. Již jako student projevoval nevšední píli, ctižádost a imponoval svému okolí vysokou inteligencí. V roce 1901, ve svých 21 letech, úspěšně obhájil doktorát právních a filozofických věd.

Po skončení studia vstoupil mladý právník do služeb budapešťské tajné policie. V jejích řadách pak působil šest let až do roku 1907. Zkušenost z tohoto zaměstnání ovlivnila Vojtecha Tuku na celý život. Dokonalá znalost metod práce tajné policie a kontakty, které v této době navázal, uplatňoval ještě o mnoho let později.

Ze služeb tajné policie odešel Vojtech Tuka v roce 1907, kdy nastoupil jako učitel ústavního práva a právní vědy na biskupském lyceu v Pětikostelí. V roce 1910 napsal rozsáhlou práci s názvem „A Szabadság” (Svoboda), kterou o rok později obhájil na právnické fakultě v Budapešti jako habilitační práci. O čtyři roky později dosáhl Vojtech Tuka velkého úspěchu a pokroku v akademické kariéře, ve svých 35 letech byl jmenován řádným

¹⁶² Dnes nese Piarg jméno Štiavnické Bane.

profesorem filozofie, práva a mezinárodního práva na Alžbětínské univerzitě v Bratislavě.¹⁶³

Rok 1918 a rozpad Rakouska-Uherska byl zásadním zlomem v životě profesora Tuky. Téměř okamžitě po státním převratu a vzniku ČSR deklaroval Vojtech Tuka svou věrnost uherské vlasti prostřednictvím spisu „Pro Hungaria”, při sčítání lidu v roce 1919 se přihlásil k národnosti maďarské.

Nesouhlas se vznikem Československa však Vojtech Tuka neprojevoval pouze pasivním vyjadřováním svých promaďarských názorů, ale aktivním způsobem se zapojil do organizování iredentistického hnutí řízeného z Budapešti. Díky svým rozsáhlým kontaktům a výjimečné inteligenci se brzy stal jedním z nejprominentnějších maďarských agentů a koordinátorem činnosti maďarských politických stran na Slovensku. Jeho aktivita byla dokonce tak vysoká, že aspiroval stát se hlavním důvěrníkem maďarské vlády na Slovensku. Proto během let 1920 a 1921 opakovaně upozorňoval maďarskou vládu na řevnivost a neochotu ke spolupráci, která panovala mezi maďarskou křesťansko-socialistickou stranou, stranou maloroľnickou a Svazem národů. Tato nevraživost velice oslabovala akceschopnost iredenty. Vojtech Tuka ve svých zprávách do Budapešti navrhoval vytvořit společný řídicí výbor v čele s důvěrníkem jmenovaným maďarskou vládou, jehož úkolem by bylo koordinovat a řídit činnost maďarských iredentistických stran na Slovensku. Na toto místo

¹⁶³ Hertel, M.: Muž troch tváří, in: Pravda, 27. 7. 1996.

navrhoval Vojtech Tuka sebe.¹⁶⁴ Je jisté, že Vojtech Tuka v tomto období pevně věřil v dočasné trvání Československého státu a byl přesvědčen o brzké restauraci maďarské moci na Slovensku. Zřejmě doufal, že za svou aktivitu ve prospěch Budapešti bude později bohatě odměněn.

Vedle snah sjednotit maďarské strany na Slovensku pod praporem iredenty, existovala na maďarské straně myšlenka na vytvoření širšího bloku nacionálních a separatistických stran působících na Slovensku, jejichž protičeskoslovenské působení a agitace by vrhly Slovensko zpět do maďarské náruče. V tomto plánu se počítalo zejména s německými nacionalistickými stranami, ale i se Slovenskou ľudovou stranou, která se netajila svou nespokojeností s postavením Slovenska v rámci Československa. Vojtech Tuka o tomto cíli v hlášení do Budapešti napsal: „Mojím cieľom je zjednotiť ľudovú stranu a všetky maďarské a nemecké strany k spoločnému boju za autonomiu; za týmto účelom si musím získať najprv ľudovú stranu.”¹⁶⁵ Veden snahou získat sympatie předáků ľudové strany, napsal Vojtech Tuka článek „Autonómia Slovenska”, který byl publikován ve Slovákú 5. února 1921. Ohlas tohoto článku byl však pro Tuku jistě nečekaný a zcela změnil jeho nejbližší politické plány. V reakci na tento článek totiž Tukovi napsal dopis sám předseda SL'S Andrej Hlinka. V dnes již známém dopise Hlinka Tukovi děkuje za upřímný a mužný postoj a vyzývá ho, aby „jako najpovolanější

¹⁶⁴ Podrobněji viz Kramer, J.: Iredenta a separatismus v slovenskej politike, Bratislava 1957, s. 64–65.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 66.

právník" vypracoval co nejrychleji návrh zákona o co nejširší autonomii Slovenska.¹⁶⁶ V tom okamžiku se před Vojtechem Tukou počala rýsovat šance proniknout do nejslovenštější ze všech slovenských stran a získat vliv na její politiku. Proto se rozhodl nepromarnit tuto šanci tím, že by se jako předseda zniňovaného koordinačního výboru maďarských stran dekonspiroval jako evidentní člověk Budapešti, čemuž by se v důsledku oficiálního jmenování nevyhnul. Rozhodl se tedy i nadále působit pouze v zákulisí iredenty a vyčkat dalšího vývoje situace. Dočasným předsedou koordinačního výboru (v této době již maďarsko-německého) byl na Tukovo doporučení jmenován Kőrmendy s podmínkou, že na Tukovu žádost mu tuto funkci okamžitě přenechá. Toto Tukovo rozhodnutí se později ukázalo jako velice prozíravé.

V létě roku 1921 definitivně ztroskotaly snahy řízené z Budapešti vytvořit na Slovensku protičeskoslovenský blok za účasti SL'S. Přes své autonomistické snahy nehodlala tato strana zpochybňovat existenci Československé republiky. Za těchto okolností se Vojtech Tuka rozhodl sehrát ve Slovenské ľudové straně úlohu jakéhosi trojského koně.

K proniknutí do této strany mu pomohl obdiv, který k němu jako k vysoce vzdělanému profesorovi, jenž se zdál být přesvědčeným slovenským vlastencem, choval Andrej Hlinka. Vojtech Tuka později o svém vstupu do ľudové strany napsal: „Koncom roka 1921 chodil som po Bratislave chleba pozbavený, bez zamestnania, bez nádeje, ustaraný ... Prišiel Hlinka ...

¹⁶⁶ Tamtéž.

nabídnul mi zamestnanie, nádej, budúcnosť ... tak som sa dostal do šiku autonomistov.”¹⁶⁷

Procítěně napsané tvrzení nebylo pravdou ani z poloviny. Tuka sice skutečně přišel po zrušení Alžbětínské univerzity o své profesorské místo a jeho žádost o přijetí na Právnickou fakultu nové Univerzity Komenského byla zamítnuta, zdaleka však nebyl vyhozen přímo na dlažbu. Státní správa nové republiky potřebovala erudované právníky a mimo jiné bylo Tukovi nabízeno místo ministerského rady na Ministerstvu pro unifikaci zákonů v Praze.¹⁶⁸ Tuka ale dobře pochopil, že přijetí tohoto místa by znamenalo jeho odklizení ze Slovenska.

Vstup Vojtecha Tuky do SL'S koncem roku 1921 se neobešel bez rozporuplných reakcí veřejnosti i některých politiků. Ačkoliv ze známých důvodů se Tuka již delší dobu neangažoval na veřejnosti, byl části veřejnosti, ale především policejním orgánům, znám jako nebezpečný promaďarský element. V letech 1920–1921 byl z těchto důvodů dokonce dvakrát čs. orgány internován.¹⁶⁹ Přes tyto varovné hlasy byl do ľudové strany nejenže přijat, ale počátkem roku 1922 dokonce jmenován šéfredaktorem Slováka – hlavního tiskového orgánu strany. Přední činitel maďarské iredenty a nepřítel ČSR se tím stal členem úzkého vedení jedné z důležitých parlamentních stran čs. republiky. Došlo tak k jedné z „najväčších hanebností a perfidií, aké takmer nemajú obdobu v novších politických dejinách...”¹⁷⁰

¹⁶⁷ AÚ TGM, BA, Osoby, Tuka, k. 178, Dôverná zpráva (více viz dále).

¹⁶⁸ Dérer, I.: Slovenský vývoj a ľud'ácká zrada, Praha 1946, s. 42.

¹⁶⁹ Kramer, J.: Slovenské..., s. 173.

¹⁷⁰ Tamtéž.

Díky zaslepenosti předních ľudáků, především Andreje Hlinky, byla celá 20. léta politika této strany ovlivňována a kontrolována maďarským agentem.

Během krátké doby se Tukovi podařilo získat sympatie většiny členů vedení SL'S, největší oporu našel v samotném Andreji Hlinkovi, jemuž imponoval. Tuka „...s Hlinkou nikdy nezvádza debatné bitky, nepoučuje ho a korí sa, jeho názory prijíma s dokonale maskovaným rešpektom”.¹⁷¹ Jako šéfredaktor Slováka a Hlinkův chráněnc tak Tuka zanedlouho soustředil ve svých rukách značnou moc a vliv. Skutečnost, že svou inteligencí a vzděláním dalece vynikal nad ostatními ľudáckými vůdci, dovedl velice dobře využít. Jeho doktrína působení v ľudové straně byla celkem jednoduchá. Důrazný boj za autonomii Slovenska spojený se štvavou propagandou proti pražskému centralismu je prvním krokem k vyvolání nepokojů a revoluce na Slovensku, v jejíž „prospěch” by zasáhla maďarská armáda. V podstatě jednoduchý cíl však bylo nutno uskutečňovat s co největší opatrností a obratným manévrováním na čs. politické scéně. Tak se Vojtech Tuka – bývalý maďarský tajný policista – stal přesvědčeným slovenským vlastencem a autonomistou.

Dne 25. ledna 1922 podali poslanci ľudové strany v Národním shromáždění návrh zákona o autonomii Slovenska, zákon se však ani nedostal do pléna shromáždění. Vojtech Tuka, který se na přípravě tohoto zákona též podílel, reagoval na

¹⁷¹ Hanzalík, J.: Tuka, Ohlas Ľudáka ku všetkým ľudákom, Bratislava 1929, s. 11.

odmítnutí „prvého a rozhodujícího kroku slovenského národa“¹⁷² rozhořčeným článkem ve Slovákú. V těsné souvislosti s touto autonomistickou akcí bylo i sepsání memoranda „Hlas na zahynutie odsúdeného slovenského národa“, jehož znění vypracoval též Vojtech Tuka. Toto memorandum přednesl na sjezdu delegátů SL'S v Žilině dne 3. srpna 1922. O několik měsíců později bylo předáno prezidentu Masarykovi.¹⁷³ O pravém účelu Tukovy vysoké aktivity ve jménu autonomie svědčí zápis z jednání s vojenským vedoucím maďarské iredentistické ústředny majorem Simenfálvyem o přípravě povstání na Slovensku, který je datován měsíc před žilinským sjezdem. Na tomto jednání Tuka mimo jiné Simenfálvyemu sdělil, že již vybral komisaře na vedení administrativy, kteří již též složili přísahu na „samostatný stát“. Zároveň Tuka Simenfálvyho ujistil, že termínem „samostatný stát“ je míněn pouze přechodný stav.¹⁷⁴

Pro svůj boj za „slovenskou otázku“ potřeboval Vojtech Tuka však více než jen slova. Jasně si uvědomoval, že jeden ze základních bodů pro úspěch jeho plánů na Slovensku, stejně jako i základní doktrína iredenty obecně, je získání podpory a sympatií v zahraničí. Při první možnosti proto začíná své činy prezentovat i mimo hranice Českoslovenka. Jedna z prvních velkých a oficiálních příležitostí se mu naskytla na Eucharistickém kongresu v Paříži, kam byl slovenskými věřícími delegován společně

¹⁷² Hertel, M.: Posol slovenských autonomistov, in: Historická revue 7/VII., s. 17.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Kramer, J.: Slovenské..., s. 310. Juraj Kramer se zde odvolává na materiály OL Budapešť.

s K. Kmeťkem a E. Filkem. Kongres začal s velkou pompou 3. června 1923. Za zmínku stojí, že jediným zahraničním hostem, který si vymohl udělení slova, byl právě Vojtech Tuka. Ve své řeči uvedl, že vystupuje ve jménu malého slovenského národa, který si svůj vstup do rodiny národů ponechal právě na Eucharistický kongres.¹⁷⁵ Tímto vystoupením ale Tukova úloha v Paříži neskončila. Jak se později ukázalo, již ze Slovenska Vojtech Tuka odjížděl s pověřením klubu senátorů a poslanců ľudovej strany, který ho požádal „o zakročenje na kompetentných miestach ... a dal mu plnú moc na predostrenie krívd slovenského národa povolaným fóram a osobám”.¹⁷⁶ Tímto povolaným fórem měla být především velvyslanecká rada v Paříži. Nutno konstatovat, že velkých úspěchů se Vojtech Tuka nedočkal. Své požadavky mohl přednést pouze úředníkům na sekretariátu rady a v krátkých formálních audiencích byl přijat u velvyslance Itálie, Japonska a u zástupce anglického velvyslance. Opět do jiného světla se nám Tukovy kroky, zdánlivě čistě proslovenské a autonomistické, dostanou v momentě, když víme, že v Paříži Vojtech Tuka úzce spolupracoval s agentem maďarské iredenty V. Dvorčákem, jenž byl Tukou pověřen vykonávat v Paříži takové aktivity, které by budily nedůvěru k Československu.¹⁷⁷

Mise Vojtecha Tuky dále pokračovala do Ženevy, kde v sekretariátu Společnosti národů odevzdal již zmiňované Žilinské

¹⁷⁵ Hertel, M.: Posol..., s. 18.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ Tamtéž.

memorandum. I k tomuto vystoupení byl Vojtech Tuka pověřen SL'S.¹⁷⁸

Od roku 1923 Vojtech Tuka z pověření ľudové strany vydával ve Vídni francouzsky psaný časopis *Correspondance Slovaque*, který měl být oficiální zahraniční tribunou autonomistické propagandy. Vzhledem k malé pozornosti, která byla obsahu tohoto časopisu věnována ze strany vedení SL'S, částečně též pro neznalost francouzštiny, dostala se tato tiskovina zcela do Tukových rukou. *Correspondance Slovaque* se tak stala demagogicky působícím štvavým plátkem jednostranně namířeným proti ČSR.¹⁷⁹

Zahraniční akci kombinoval Vojtech Tuka s velice pečlivou přípravou domácího prostředí. I zde se držel své základní doktríny, tj. veškerou činnost maskovat jako činnost ryze v zájmu slovenských národních snah. Jako praktický nástroj schopný v případě potřeby ozbrojeně zasáhnout vznikla Rodobrana. Oficiálně branná organizace SL'S, založená na ochranu shromáždění této strany, která byla zvláště ve velkých městech často rozbíjena. Dne 13. ledna 1923 schválil návrh na zřízení Rodobrany správní výbor SL'S, o týden později i její klub poslanců a senátorů. 30. ledna 1923 byly uveřejněny „Úpravy pre poriadateľov na shromaždeniach, poradách a slávnostiach“, podepsané Andrejem Hlinkou.¹⁸⁰ Organizací a řízením Rodobrany byl pověřen Vojtech Tuka. V jeho plánech figurovala Rodobrana

¹⁷⁸ Archiv Kanceláře prezidenta republiky (A KPR), T 1222/23.

¹⁷⁹ Viz např. Tukova vlastizrada v osvetlení jeho vlastného priznania, Bratislava 1937, Řeč ministra I. Dérera ve sněmovně 4. 12.1937.

¹⁸⁰ Kramer, J.: Slovenské..., s. 313.

jako organizace, která měla nevědomky sloužit maďarským zájmům a v případě potřeby měla být schopna zasáhnout proti čs. orgánům. Rodobrana se tak stala jedním z největších podvodů Vojtecha Tukey v této době.

Hierarchy jejího vedení byla koncipována tak, aby pouze špičky v jejím vedení měly být informovány o smyslu jednotlivých akcí, články směrem dolů se stávaly pouhým vykonavatelem jednotlivých příkazů. Oficiálním vedením Rodobranu byl pověřen 21letý student práv Vojtech Hudec, zcela oddaný Vojtechu Tukovi. Sám Tuka opět zůstal takticky v pozadí, aniž však opadl jeho vliv na Rodobranu.

Přes důsledné utajování pravého smyslu Rodobranu neušly její aktivity státním orgánům. Rodobrana byla označena za organizaci nebezpečnou státu a po tzv. Holíčském incidentu výnosem Ministerstva s plnou mocí pro správu Slovenska ze dne 30. srpna 1923 zakázána.¹⁸¹ Její činnost však pokračovala i nadále v ilegalitě.

Volební úspěch HSL'S ve volbách roku 1925 přinesl změnu do celé situace. Iredenta samozřejmě vítala posílení ľudové strany, ale jednání o jejím vstupu do vlády a tím pádem i zmírnění autonomistické politiky, uvádělo budapešťské kruhy do nervozity. Postoj Vojtecha Tukey v této době je nutné analyzovat v několika rovinách. Na oficiálních poradách vedení strany zastával velice umírněné stanovisko a stavěl se za vstřícný postup vůči Švehlově

¹⁸¹ Podrobnosti viz Čaplovič, M.: c.d.

vládě.¹⁸² O pravém důvodu tohoto jeho konání lze vést polemiku, dle mého názoru nejpravděpodobnějším důvodem byla snaha co nejvíce odpoutat pozornost od sebe a od akcí, které i v této době podnikal v maďarských zájmech, jelikož, jak uvidíme dále, vstup ľudové strany do vlády v žádném případě nemohl plánům Vojtecha Tuky vyhovovat.

Daleko lepší perspektivu sliboval rozmáhající se fašismus v republice. Vojtech Tuka se od počátku roku 1926 snaží nasměrovat HSL'S k fašismu a sblížovat ji s českým fašistickým hnutím. Situaci mu usnadňovalo to, že Andrej Hlinka byl na dlouhodobé cestě v USA a Tuku pověřil členstvím ve správním výboru, který řídil činnost strany po dobu jeho nepřítomnosti. Těmito fašizujícími tendencemi sledoval Tuka posílení vlastních pozic a organizací, především Rodobrany. V případě, že by fašistické hnutí přerostlo do formy puče, hodlal získat na Slovensku státní moc a ve vhodné chvíli potom vyhlásit autonomii.¹⁸³ Za tímto účelem vedl Vojtech Tuka jednání s vůdcem Národní obce fašistické – Radolou Gajdou, se kterým 27. července 1926 dohodl podmínky spolupráce HSL'S s Národní obcí fašistickou. Dle nich měla při puči na Slovensku slovenská strana postupovat zcela samostatně a po úspěšném puči měla být zaručena samospráva Slovenska a samostatná organizace

¹⁸² Sidor, K.: Slovenská politika na pôde pražského sněmu, Bratislava 1943, s. 319.

¹⁸³ Kramer, J.: Iredenta..., s. 132.

Rodobrany. Výsledek tohoto jednání byl za Tukova předsednictví schválen správním výborem strany.¹⁸⁴

V souvislosti s touto dohodou začal Tuka podnikat přípravy na vzkříšení Rodobrany do té míry, aby byla schopna v případě puče stát se ozbrojenou složkou schopnou převzít na Slovensku moc. V tomto svém druhém období dosáhla Rodobrana charakter masové organizace, počet Rodobranců a jejich příznivců je v té době odhadován asi na 50 000 mužů.¹⁸⁵ Juraj Kramer definoval Tukovy úmysly s Rodobranou takto: „Tukovi išlo o to, aby s pomocou a podporou českého fašismu pod heslom obrany a integrity republiky vybudoval priamo uprostred štátu údernú silu, ktorú chcel použiť na jeho rozbitie.“¹⁸⁶ Již během roku 1926 začala státní správa věnovat Rodobraně pozornost a zkoumat, zda tato organizace je totožná s organizací zakázanou v roce 1923. Dospěla k názoru, že ano. Reakcí ze strany HSL'S na staronový zákaz bylo vyhlášení Rodobrany za součást strany.

V souvislosti s uvažováním o fašistickém puči vedl Vojtech Tuka v letech 1926–27 řadu jednání v zahraničí se snahou získat zde pro eventuální ozbrojenou akci podporu. Intenzivní rozhovory vedl především v Polsku.¹⁸⁷

27. ledna 1927 došlo ke vstupu HSL'S do vlády tzv. panské koalice. Uzavřela se tak jedna kapitola dějin této strany, ale

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 133. Dohodu, tak jak ji interpretuje J. Kramer, však ve svých pracích později zpochybnil Antonín Klimek, viz např. *Boj o Hrad II.*, Praha 1998.

¹⁸⁵ Čaplovič, M.: K niektorým otázkam vzniku a organizačného vývoja Rodobrany v rokoch 1923–1929, in: *Vojenské obzory – H*, r. 3, 1996, s. 63.

¹⁸⁶ Kramer, J.: *Slovenské...*, s. 350.

¹⁸⁷ Podrobněji viz Kramer, J.: *Iredenta...*, s. 142–150.

zároveň i jedna kapitola iredenty vůči Československu. Dlouholetý plán na rozbití Československa pomocí autonomistických tendencí nejsilnější slovenské strany, ve kterém Vojtech Tuka hrál významnou roli, ležel nyní v troskách. Iredenta musela začít hledat nové východisko pro své cíle, a tak se zrodil plán na rozštěpení HSL'S, zradikalizování situace na Slovensku a vyostření československých vztahů. Součástí tohoto plánu se stalo i publikování Tukova článku *Vacuum iuris*.

3. Vojenská zpravodajská služba a pozadí procesu

Zaměříme-li se na průběh samotného procesu a nahlédneme-li i do jeho pozadí, neodhalíme žádný justiční omyl, ani nevyneseme na denní světlo šokující špinavé praktiky. Tuka byl agent cizí moci, zásah proti němu byl oprávněný a trest spravedlivý. Obvinění proti němu nebyla falešná ani vykonstruovaná. Naopak, činy, za které byl Tuka odsouzen, představují jen zlomek toho, co měl ve skutečnosti na svědomí. Osvětlením některých detailů ze zákulisí se nezmění žádná fakta, ale můžeme pochopit věci a souvislosti, které do této chvíle mohly vypadat zdánlivě nesmyslně. Zároveň také uvidíme, jak některé až banální malichernosti mohou mít v dějinách nečekané důsledky.

Dne 26. května 1928 podal JUDr. Milan Ivanka u bratislavského policejního ředitelství trestní oznámení na Vojtecha Tuku, ve kterém ho obvinil ze zločinu vlastizrady. Na základě tohoto oznámení bylo proti JUDr. Tukovi zavedeno trestní stíhání a po zbavení diplomatické imunity byl 3. ledna 1929 zatčen. Samotný proces pak probíhal na podzim a v zimě 1929.

Své závažné obvinění postavil JUDr. Ivanka především na svědectví Karola Belanského, bývalého důstojníka z povolání a spolupracovníka Vojtecha Tuky. Ten ve své výpovědi před soudem uvedl, že se seznámil s V. Tukou v roce 1922 jako aktivní důstojník. Tuka ho tenkrát písemně vyzval, aby v kruhu svých přátel pěstoval slovenské národní přesvědčení. V roce 1923 udržoval Belanský s Tukou časté styky. Během schůzek mu Tuka líčil, že je nezbytné získat autonomii pro Slovensko revolucí, a

proto také Belanského požádal, aby vypracoval plán na obsazení vojenských posádek. Současně měl zjistit, jak dlouho by trvala doprava zbraní a jak dlouhou dobu by bylo možné posádky udržet. Belanský, prý aby neztratil Tukovu důvěru, mu takovýto plán ústně předložil. Později byl Tukou pověřen, aby našel aktivního důstojníka, který by ho mohl v případě nutnosti zastoupit. Belanský si vzpomněl na svého bývalého učitele z kadetky v Budapešti škpt. Kovácse. Zanedlouho ale zjistil, že dotyčný již pro dr. Tuku pracuje. Právě od Kovácse se posléze dozvěděl o existenci jisté špiónážní kanceláře ve Vídni. Kovács mu též oznámil, že západní Slovensko je po vojenské stránce celkem zpracované a požádal ho, aby sledoval úsek Lúčenec – Žilina. V lednu 1924 cestoval Belanský do Vídně a při této příležitosti požádal Tuku, aby mu zprostředkoval u Kovácse přístup do jmenované kanceláře. Tuka mu vyhověl. 7. února 1924 odcestoval Belanský spolu s Kováčsem do Vídně, kde ho Kovács zavedl do bytu na Kolschitzky-Gasse 30. Zde se nacházeli tři pánové, kterým byl Belanský představen jako „Herr Losanczy“. Vyptávali se na různé věci vojenského charakteru. Po návratu prý Belanský oznámil Tukovi, že toto je čistě špiónská práce a jako důstojník, otec a manžel s ním nemůže dále spolupracovat.¹⁸⁸

Svědectví Karola Belanského bylo bezesporu velice důležité, obsahovalo však několik sporných míst. Zákonitě vynořila otázka, zda Belanský nemá usednout spíše na lavici obžalovaných než mezi svědky, protože dle své výpovědi v podstatě dobrovolně

¹⁸⁸ SNA, Vojtech Tuka a spol, k. 1, Rozsudok v trestnej veci Vojtecha Tuky a spol., svědek K. Belanský.

spolupracoval s Vojtechem Tukou na protistátní činnosti. Dalším argumentem, zpochybňujícím Belanského nezáujatost a hodnověrnost, se stal fakt, že v parlamentních volbách roku 1925 byl postaven na kandidátku HSLŠ v Košickém kraji na druhé místo právě za Vojtechem Tukou. Jakmile byl Tuka zvolen, začal ho Belanský nevybíravým způsobem napadat a obviňovat.¹⁸⁹ Ačkoliv soud i přes tyto námitky rozhodl o hodnověrnosti svědka, na jeho důvěryhodnosti pro veřejnost to příliš nepřidalo.

Dalším korunním svědkem obžaloby byl Karol Stöger. Ten 23. srpna 1929 na policejním ředitelství v Bratislavě vypověděl, že v letech 1921–1922 a počátkem roku 1923, tedy v době, kdy vykonával funkci tajemníka křesťanské strany, byl několikrát vyslán Tukou do Budapešti. Zde navštěvoval prof. Lukinicha, referoval o politické situaci na Slovensku, někdy vozil i písemné referáty. Zpět vozil peníze, částky 15 000–20 000 Kč, které odevzdával dr. Tukovi. Na podzim 1923 pronajal ve Vídni na pokyn dr. Tuky byt na Kolschitzky-Gasse 30, ve kterém bydlel do dubna 1924. Ve Vídni měl za úkol pracovat pro dra. Tuku a pokračovat ve studiích. Zaměstnání žádné neměl, Tuka ho vydržoval.¹⁹⁰ Již druhého dne při výslechu před vyšetřujícím soudcem Stöger svou výpověď značně pozměnil. Konal prý sice cesty do Budapešti na Tukovo přání, ale nevozil žádné referáty. Při studiích ve Vídni mu Tuka sice řekl, že ho bude podporovat, ale do výběru bytu mu

¹⁸⁹ Viz tamtéž, svědek Parmany. Dle tohoto svědectví se Belanský snažil docílit, aby se Tuka svého mandátu vzdal, dokonce prý řekl: „Tuka je mi kmotr, naplním koláče cyankálem a na druhý den je hotový.“ V podobném duchu svědčil i např. A. Hlinka.

¹⁹⁰ Tamtéž, svědek K. Stöger.

v žádném případě nehovořil. V tom bytě sice měli nějací páni občas schůzky, ale nic bližšího o tom neví. Při hlavním líčení Stöger celou výpověď odvolal. Jednal prý pod morálním a psychickým nátlakem.¹⁹¹

I v tomto případě uznal soud původní výpověď za důvěryhodnou. „Krajský súd pokladá výpoveď u policajného riaditeľstva za úplne vierohodnú, lebo Stöger túto výpoveď učinil v tej dobe, kedy po prvý raz si uvedomil vážnosť situácie, kedy bol presvedčený, že uľahčí svojmu osudu úprimným doznánim a je súd toho presvedčenia, že teprve jeho ponechanie vo vazbe priviedlo ho k tomu, aby výpoveď odvolal a vyhováral sa ako shora bolo uvedené.“¹⁹² Svědectví Karola Stögera bylo tedy také uznáno jako důvěryhodné, ovšem ani v tomto případě nemělo takovou váhu, jakou by v tak závažné kauze mělo mít.

Těchto nedostatků v důkazních materiálech si byli vědomi i experti z II. oddělení Hlavního štábu plk. Soukup a pplk. Waldhüter.¹⁹³ Ti byli ale ke konzultacím, konkrétně k předběžnému znaleckému zhodnocení výsledků vyšetřování, přizváni, až když policejní ředitelství v Bratislavě provedlo výslechy, domovní prohlídky a jiná nutná opatření, aniž svůj postup předem konzultovalo se zpravodajskými orgány.¹⁹⁴ Z materiálů, které jsem měl k dispozici, vyplývá, že Tukův proces byl skutečně rozpoután bez zásahu centrálních orgánů, ačkoliv vojenská zpravodajská

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ A KPR, T 754/32, s. 1.

¹⁹⁴ Tamtéž.

služba byla již delší dobu o Tukově výzvědné činnosti informována.

Uvedení důstojníci II. oddělení se tedy seznámili se spisem v podstatě hotovým a projeví nad průkazním materiálem celkové uspokojení. Upozornili však, že hodnověrnost svědectví Karola Belanského ohledně událostí na Kolschitzky-Gasse bude nutno podepřít. Na tomto základě bylo policejnímu ředitelství v Bratislavě uloženo, aby učinilo vše nutné za účelem opatření detailních vědomostí.¹⁹⁵ V průběhu hlavního líčení ovšem zmiňovaní znalci s hrůzou zjistili, že ohledně Kolschitzky-Gasse 30 nevyšetřila policie vůbec nic nového a že obhajoba se značným úspěchem napadá hodnověrnost svědka Karola Belanského. Hrozilo tedy nebezpečí, že by Tuka mohl být pro nedostatek důkazů osvobozen. Proto dostalo zpravodajské oddělení Zemského vojenského velitelství v Bratislavě pokyn ověřit ve Vídni Belanského tvrzení a vydalo příslušné rozkazy jednomu ze svých agentů působících ve Vídni s krycím jménem dr. Löwenstein.¹⁹⁶ Od této chvíle se začal důkazní materiál proti dr. Tukovi a spol. utěšeně rozrůstat. Jak se však mohla zjištění tajného agenta dostat před soud jako oficiální důkazy?

V průběhu procesu se ke svědecké výpovědi přihlásil i jistý bratislavský redaktor Jaroslav Hanka. Ten vypověděl, že jako novinář je přítomen celému procesu. Po výsledku Karola Stögera se prý o své vůli rozhodl k cestě do Vídně, kde chtěl navštívit jednoho známého redaktora s prosbou, aby mu pomohl zjistit

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 2.

skutečnosti okolo několikrát zmiňovaného bytu na Kolschitzky-Gasse 30. Se svým známým se Hanka ve Vídni skutečně setkal a ten ho zkontaktoval s jistou Kristinou Schrammovou,¹⁹⁷ bývalou hospodyní pana von Siebla, kterému byt na Kolschitzky-Gasse patřil. Na schůzce v kavárně Reiner sdělila Kristina Schrammová oběma pánům zajímavé věci. Někdy krátce před 20. srpnem 1923 jí zavolal její zaměstnavatel pan von Siebel, který byt momentálně neobýval, a oznámil jí, že v blízké době přijede jistý pan profesor z Bratislavy, který má v úmyslu pronajmout byt pro svého synovce. Oba pánové skutečně 20. srpna 1923 přišli a kolem 23. srpna se Stöger – on byl totiž tím údajným synovcem pana profesora – nastěhoval. Bratislavského profesora Kristina Schrammová popsala Hankovi a jeho kolegovi jako vysokého staršího muže se silnými brýlemi. Hankův známý ukázal Kristině Schrammové 7 fotografií, které měl u sebe (!), a ona na jedné z nich bezpečně identifikovala Vojtecha Tuku jako dotyčného profesora. Dále potvrdila, že Stögera občas navštěvovali nějací pánové a na předložené fotografii poznala škpt. Kovacse. Tím prý skončilo první setkání Kristiny Schrammové s Jaroslavem Hankou. Hanka se o několik dnů později ještě do Vídně vrátil, aby se zeptal na několik věcí správce domu na Kolschitzky-Gasse 30, Františka Hoferika,¹⁹⁸ kterému měla Schrammová sdělit tytéž informace jako Hankovi, což Hoferik potvrdil. O svých poznatcích Hanka nejprve sepsal krátkou zprávu a pak nabídl soudu své svědectví. Po

¹⁹⁷ Ve většině úředních dokumentů je Kristina Schrammová uváděna jako Tina Schramm.

¹⁹⁸ V tisku je také někdy uváděno jeho jméno jako Hofírek.

dalším zvážení celé situace se rozhodl přivést do Bratislavy svědčit samotnou Kristinu Schrammovou.¹⁹⁹

Snad každý logicky uvažující člověk se musí pozastavit nad aktivitou jednoho redaktora, který o své vůli jako soukromá osoba obstará soudu tak klíčová svědectví. Na základě toho, co jsem již uvedl o aktivitě čs. vojenské zpravodajské služby v Tukově případu a o činnosti jejího výzvědného agenta ve Vídni, lze jistě domyslet souvislost mezi touto aktivitou a Jaroslavem Hankou. Ale skutečnost nebyla zdaleka tak jednoduchá. Tukův proces nebyl vykonstruován ani řízen zpravodajskou službou, byl regulérním soudním procesem. Vojenská zpravodajská služba nebyla v žádném případě orgánem, který by se měl na vyšší rozkaz z Prahy postarat o Tukovo odsouzení. Jak uvidíme dále, v době procesu nebyla o aktivitě vojenské zpravodajské služby v případě informována ani prezidentská kancelář. II. oddělení Hlavního štábu totiž neposuzovalo celou záležitost z politické stránky, ale především ze stránky profesionální. Jak se tedy na scéně objevil Jaroslav Hanka?

Proces s tak silným politickým podtextem pozorně sledovali největší odpůrci HSLŠ – čechoslovakisticky orientovaní Slováci. Z pozdějších materiálů Kanceláře prezidenta republiky (dále KPR) vyplývá, že Jaroslav Hanka opatroval ve Vídni důvěrné informace svědčící proti Tukovi pro Vavra Šrobára.²⁰⁰ Tato skutečnost vyřešila starosti vojenských zpravodajských orgánů, jak dostat před soud důkazy o Tukově vině, zjištěné jejich agentem ve Vídni.

¹⁹⁹ SNA, Vojtech Tuka a spol., k. 1, Zápisnica..., svědek J. Hanka.

²⁰⁰ A KPR, T 1234/30.

Jaroslav Hanka byl seznámen s těmito okolnostmi a v podstatě z vlastní vůle a přesvědčení dopravil Kristinu Schrammovou a Františka Hoferika před senát do Bratislavy. Nemohu bezpečně říci, jakým způsobem byly Hankovi sděleny důležité informace. Jisté je však to, že při výslechu J. Hanky obhajobu velice zajímala totožnost „...tlustého muže se spoustou fotografií...“,²⁰¹ jak ve svém svědectví popsal F. Hoferik údajného vídeňského žurnalistu, který Hankovi při pátrání tolik pomohl.²⁰² Jeho totožnost Hanka odmítl prozradit s odůvodněním, že se jedná o demokraticky smýšlejícího novináře, zaměstnaného v monarchistickém listě. Zveřejnění jeho jména v této souvislosti by pro něj údajně znamenalo vážné ohrožení existence. Soud se s tímto vysvětlením spokojil a přes protesty obhájců vydal usnesení, že tyto skutečnosti Hanka uvádět nemusí.²⁰³ Ať už byl Hanka informován jakýmkoliv způsobem, jisté je, že nebyl vědomým spolupracovníkem vojenské zpravodajské služby a svou činnost vykonával částečně na vlastní pěst, částečně pro Šrobára. Dle záznamů KPR lze usuzovat, že o pravém stavu věcí a existenci agenta s krycím jménem „dr. Löwenstein“ nebyl ještě dlouhou dobu po skončení procesu informován ani Šrobár, ani prezident Masaryk. Téměř rok po procesu rozhodl prezident na Šrobárovu žádost uhradit redaktoru Hankovi jako člověku, který se velkou měrou podílel na získání informací v Tukově procesu, jeho výdaje, které v této souvislosti dosáhly výše 18 600 Kč a přivedly prý

²⁰¹ SNA, Vojtech Tuka a spol., k. 1, Zápisnica..., svědek F. Hoferik.

²⁰² Viz „Kdo je záhadný novinář?“, Slováč, 10. 9. 1929, s. 7.

²⁰³ Vojtech Tuka a spol., k. 1, Zápisnica..., s. 1236.

Hanku do existenčních potíží. Tato suma pak byla nenápadným způsobem předána Hankovi prostřednictvím bratislavského advokáta dr. Theina.²⁰⁴ Celou pravdu o skutečném pozadí procesu se prezidentská kancelář dozvěděla až o mnoho měsíců později, když se toto pozadí stalo další politickou kauzou. Tehdy si KPR vyžádala od vojenské zpravodajské služby rozsáhlý elaborát o její činnosti během procesu. V něm se mj. pravilo: „Podnikání Hankovo a jiných redaktorů v souvislosti s prací našeho agenta Löwensteina byla vlastně úplně soukromá záležitost dotyčných osob. Z naší strany nebylo nic učiněno k zamezení této činnosti, jednak proto, že jsme nebyli redigujícím elementem, a tudíž jsme nemohli, a za druhé, že nám to poskytovalo výbornou možnost zakrýt fakt, že objevení rozhodujícího svědka v Kolschitzky-Gasse bylo vlastně prací výzvědného agenta.“²⁰⁵

Tak byla tedy „posílena“ celá konstrukce obžaloby. Bývalá hospodyně v bytě na Kolschitzky-Gasse 30 ve své svědecké výpovědi uvedla, že 20. srpna 1923 skutečně přišli do bytu dva pánové. Byl přítomen i její tehdejší zaměstnavatel von Seibl, aby jim byt ukázal. Na Stögera si velmi dobře pamatuje, vypadal stejně jako v době procesu. Druhý pán byl starší, se šedivými vlasy, středně veliký a měl „uměleckou frizuru“ – delší vlasy sčesané dozadu. V tomto muži Schramová před soudem bezpečně identifikovala Vojtěcha Tuku. Stöger se nastěhoval 22. nebo 23. srpna 1923 a bydlel tam až do dubna 1924. V průběhu těchto osmi měsíců byl často navštěvován různými pány v civilních

²⁰⁴ A KPR, T 1554/30 a T 1512/30.

²⁰⁵ Tamtéž, T 754/32, s. 14.

šatech, 5. prosince v bytě přenocoval muž, ve kterém svědkyně identifikovala Jána Kovácse.²⁰⁶ Přes značnou důvěryhodnost svědectví Schrammové byla její identifikace Vojtěcha Tuky v soudní síni zpochybněna, jelikož bylo obhajobou prokázáno, že Schrammové muselo být před vstupem do sálu přesně označeno místo, kde Tuka sedí.²⁰⁷

Tuto skutečnost uznal při odvolacím řízení i Vrchní soud v Bratislavě.²⁰⁸ Ostatní tvrzení se ukázala jako prakticky nezpochybnitelná a výpověď Schrammové potvrdil i Hoferik.²⁰⁹

V průběhu procesu bylo vyslechnuto celkem 125 svědků. Uvedená svědectví spolu se znaleckým posudkem důstojníků II. oddělení Havního štábu se staly rozhodující pro vynesení rozsudku nad Vojtěchem Tukou. Znalecký posudek označil byt na Kolschitzky-Gasse 30 za evidentní zpravodajskou kancelář a skutečnosti vyzvídané na Belanském za vojenské tajemství. Ve zdůvodnění se praví, že maďarská armáda nemá vojenské zálohy pro případ války. Tento nedostatek je možné částečně odstranit tím, že by průběh čs. mobilizace byl nějakým způsobem vážně narušen. Maďarsko je rozděleno na dvě části Dunajem a obsazení přechodů by znamenalo pro maďarskou armádu katastrofu, proto je pro ni životní nutností co nejvíce sabotovat možný příchod čs. vojsk z historických zemí na Slovensko. Pro přísun těchto sil je nedůležitější prostor Žilina – Vrútky, Žilina – Bratislava a Žilina – Lúčenec. Zvláště přerušení bohumínské trati by mělo za následek

²⁰⁶ SNA, Vojtech Tuka a spol., k. 1, Zápisnica..., svědkyně K. Schramm.

²⁰⁷ SNA, Vojtech Tuka a spol., k. 3, Dopis Š. Odstrčilika Dr. Gallovi.

²⁰⁸ Tamtéž, Rozsudok Vrchného súdu v Bratislave 9. 4. 1930, s. 25.

²⁰⁹ SNA, Vojtech Tuka a spol., k. 1, Zápisnica..., svědek F. Hoferik.

značné ochrnutí transportu vojsk.²¹⁰ Proto se také Belanský zmiňuje ve své výpovědi o tomto úseku, který mu uložil Kovács sledovat, a proto byla Rodobrana mnohem lépe organizována na západním Slovensku než v jiných oblastech.²¹¹

Na základě zjištěných skutečností krajský soud v Bratislavě 5. listopadu 1929 uznal Vojtecha Tuku a Antona Snackého vinnými v obou bodech obžaloby, tj. zločinu vojenské zrady a zločinu přípravy úkladů o republiku. Vojtechu Tukovi vyměřil soud trest ve výši 15 let káznice jako trest hlavní a ztrátu občanských práv na tři roky jako trest vedlejší, Anton Snacký byl odsouzen na pět let káznice jako trest hlavní a ke třem rokům ztráty občanských práv jako trest vedlejší. Šaňo Mach, který byl obžalován spolu s nimi, byl zproštěn obžaloby v plném rozsahu.²¹²

V odvolacím řízení sice Vrchní soud v Bratislavě uznal některá formální pochybení soudu nižší instance, ale rozsudek potvrdil v stávající výši. Taktéž Nejvyšší soud 31. července 1930 definitivně zamítl zmateční stížnost proti rozsudku Vrchního soudu.²¹³ Tímto rozhodnutím byl Tukův proces v červenci 1930 po formální stránce s konečnou platností uzavřen. Jeho politické následky ani angažovanost vojenské zpravodajské služby

²¹⁰ Tamtéž, Vojtech Tuka a spol., k. 1, Rozsudok..., s. 73–78.

²¹¹ Obvinění z organizování Rodobran jako nástroje pro rozvracení republiky bylo dalším bodem obžaloby. Jeho prokázání však bylo přímo závislé na usvědčení Tuky ze špionáže, což umožnilo, aby soud klasifikoval Rodobranu jako nástroj sloužící k vyvolání nepokojů a provádění sabotáží při obraně státu, který byl organizován V. Tukou a A. Snackým, „...aby týmto spôsobom dosiahol násilneho pripojenia Slovenska k Maďarsku.“ (SNA, Vojtech Tuka a spol., k. 1, Rozsudok..., s. 6.).

²¹² Viz kapitola věnovaná A. Snackému.

v procesu tím zdaleka nekončily. K prolnutí těchto dvou na sobě doposud téměř nezávislých skutečností mělo teprve dojít.

Nejdůležitější osoba v pozadí celého procesu, výzvědný agent dr. Löwenstein, vlastním jménem Gustav Weiner, Žid narozený v rumunském Targu 14. května 1890,²¹⁴ zůstala zatím stále skryta. Tato skutečnost se však měla brzy změnit.

Gustav Weiner sloužil až do Tukova procesu čs. vojenské zpravodajské službě s naprostou loajalitou, dokonce se dá říci, že i s určitou vděčností za zajištění existence. V souvislosti s jeho rolí v Tukově procesu v něm však začalo vzrůstat sebevědomí a pocit vlastní důležitosti. Začal od svých zaměstnavatelů požadovat stále větší odměny za práci a jiné hmotné výhody. Ve stejné době přišel též s návrhem, aby čs. strana nějakým způsobem materiálně zabezpečila korunní svědkyni v celém procesu, Kristinu Schrammovou. Ta prý v důsledku své výpovědi ztratila stálé zaměstnání a byla i jinak poškozena, např. útoky tisku apod.²¹⁵ II. oddělení Hlavního štábu po krátkém taktickém odmítání Weinerovy argumenty uznalo. Weinerovi bylo naznačeno, aby se pokusil nalézt řešení, jakým způsobem Schrammové diskrétně pomoci, aniž by přitom hrozilo dekonspirování jeho osoby.²¹⁶ Weiner nejprve předložil návrh na zřízení trafiky pro Kristinu Schrammovou v ČSR. Z formálních důvodů ale byl tento plán nerealizovatelný – Schrammová nebyla československou

²¹³ SNA, Vojtech Tuka a spol., k. 3, Rozsudek Vrchního soudu v Bratislavě a Usnesení Nejvyššího soudu.

²¹⁴ A KPR, T 917/33.

²¹⁵ Tamtéž, T 754/32, s. 4.

²¹⁶ Tamtéž, s. 5.

občankou, proto Weiner přišel s novým návrhem: zřídit ve Vídni na čs. náklady prádelnu a žehlírnu, ve které by bylo možno dotyčnou zaměstnat. Tento návrh byl v zásadě II. oddělením přijat a na základě smlouvy bylo manželům Weinerovým odevzdáno 50 000 Kč na založení takového podniku. Prádelna byla skutečně zřízena v létě 1931. Ovšem již v říjnu téhož roku píše Weiner na II. oddělení, že se Schrammová „k obchodu absolutně nehodí“ a navrhuje vrátit se k původnímu řešení s trafikou, jelikož mezitím sehnal v Československu člověka, který je ochoten se s K. Schrammovou formálně oženit a získat tak pro ni čs. občanství. Za tuto „službu“ požadoval Weiner jen jednu maličkost: možnost ponechat si zbylé peníze na zřízení prádelny. To však II. oddělení rezolutně odmítlo, Weinerovi bylo nařízeno vrátit peníze a zlikvidovat prádelnu. Teprve pak se mělo uvažovat o navrhovaném řešení. A zde začíná banální spor o několik tisíc, který měl brzy přerůst ve skandál s vnitropolitickým i mezinárodním ohlasem. Aférka, která začala u špinavého prádla, se měla přenést do nejvyšších politických kruhů. Weiner, stále placený jako agent, odmítl uposlechnout rozkazy a navíc se snažil všemožným způsobem zabránit odcestování Kristiny Schrammové do ČSR, dokonce jí odebral cestovní pas. Vojenské i policejní orgány v Československu začal bombardovat výhružnými dopisy, ve kterých vyhrožoval skandálním odhalením ze zákulisí Tukova procesu v případě, že nebude jeho požadavkům vyhověno. Nakonec se podobným dopisem obrátil dokonce i na prezidenta Masaryka.²¹⁷

²¹⁷ Tamtéž, s. 10.

Zpravodajské orgány jistě měly k dispozici prostředky, jak přivést vzpurného agenta k poslušnosti, ale zároveň si byly vědomy možnosti politické skandalizace celé záležitosti, proto se snažily vyřešit celou věc co nejmírnější cestou. Na druhou stranu se však z principiálních důvodů nemohly nechat vydírat vlastním agentem. Ve zprávě prezidentské kanceláři II. oddělení téměř rezignovaně uvádí, že: „...je velmi pravděpodobné, že příště bude [Weiner] psát Společnosti národů neb něco podobného...“, ale „...ustoupení v této době, třeba jen částečné ... znamenalo by jen posílení Löwensteina v jeho názorech a cílech a přivodilo by při jeho povaze určité opakování případ od případu jeho vyděračství.“²¹⁸

Mezitím se spor mezi Kristinou Schrammovou a jejím „zaměstnavatelem“ Gustavem Weinerem vyostřil natolik, že na něj Schrammová podala prostřednictvím advokáta dr. Měřičky žalobu u vídeňského živnostenského soudu. Ta sice byla počátkem roku 1933 zamítnuta jako neoprávněná,²¹⁹ ale znamenala nové rozvíření aféry kolem pozadí Tukova procesu a činnosti čs. zpravodajských orgánů v jeho zákulisí.

Weiner ve snaze odvrátit pozornost od soudního sporu o několik tisíc korun začal totiž plnit své hrozby a na podzim 1932 zveřejnil skutečnosti, které zjistil během své práce na Tukově případu. Vrcholem jeho snah bylo vydání brožury s názvem „Aus der Hexenküche politischen Prozesse in der

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ Tamtéž, T 917/33.

Tschechoslowakei.“²²⁰ Brožura, která vyšla ve dvou vydáních, neobsahovala žádná převratná ani skandální odhalení. Weiner v ní pouze odhaloval dnes již známé skutečnosti, které nikterak nesvědčily o nespravedlivém odsouzení Vojtecha Tuky. Podstatné ovšem bylo, že se Weinerova spisku okamžitě chopil maďarský a velkoněmecký tisk, který Tukův proces prezentoval jako justiční a politický skandál, svědčící o prohnitosti Československé republiky a jejího státního zřízení.²²¹ Není také divu, že prostředky na vydání této publikace dala k dispozici maďarská vláda prostřednictvím dr. Jehličky, jehož promaďarská orientace byla všeobecně známa.²²² Podobné akce ovšem patřily k běžným prostředkům maďarské iredenty, chytající se sebemenší záminky ke štvání proti ČSR. Mnohem podstatnější však byla skutečnost, že lakotnost jednoho malého človíčka vnesla do československého politického, ale i veřejného života podezření, že Tukův proces byl zmanipulován a že vše nebylo přesně tak, jak tvrdila oficiální propaganda.²²³ Z profesionální zpravodajské hry se tak stala politická záležitost, což mělo vzhledem k důležitosti Tukova procesu zásadní následky.

Gustav Weiner sice soud s Kristinou Schrammovou vyhrál, ale dekonspiroval se jako čs. agent a byl z Rakouska vyhoštěn. Jelikož neměl žádné občanství ani trvalou existenci, překročil

²²⁰ Tamtéž, T 1529/32.

²²¹ AÚ TGM, BA, Slovensko, k. 2, Vojtech Tuka.

²²² A KPR, T 1529/32.

²²³ Např.: Odhalený Judáš – Tukov proces s obrázky, Pre poučenie slovenského ľudu napísal Roduverný Slovák, Bratislava s.d.

14. května 1933 československou státní hranici a byl v Bratislavě
zatčen a předán k trestnímu řízení.²²⁴

²²⁴ A KPR, T 917/33.

4. Anton Snackký

Druhým obžalovaným a také odsouzeným v procesu s Vojtechem Tukou byl muž, jehož jméno bylo až do počátku procesu veřejnosti téměř neznámé. Tímto mužem byl Anton Snackký, který v celém případě sehrál významnou a zajímavou roli.

Anton Snackký se narodil 13. srpna 1895 v obci Viglaš ve Zvolenské župě. Po maturitě na reálce v Kremnici narukoval jako jednoroční dobrovolník k 25. pěšímu pluku, u kterého sloužil po celou dobu trvání světové války jako poručík a posléze jako nadporučík. Po vzniku Československa se počátkem roku 1919 přihlásil k činné službě v čs. armádě a byl zařazen jako nadporučík opět k 25. pěšímu pluku v Lúčenci.

Jeho kariéra v armádě mladé republiky nebyla nijak závatná, spíše naopak. Zatímco za předchozího režimu zastával u svého pluku funkce pobočníka velitele praporu, později i pluku, v československé armádě se musel spokojit s funkcí velitele čety u náhradní roty praporu. Jako ambiciózní mladý důstojník tak se svou kariérou nebyl příliš spokojen. Po několika měsících služby u armády proto odchází sloužit na Zemské četnické velitelství v Bratislavě jako instruktor četníků na zkoušku. Ani zde se však necítil tak doceněn, jak by si představoval, a když nepřicházelo ani očekávané povýšení, podává si v únoru 1920 žádost o propuštění do zálohy. Po odchodu od četnictva nastupuje jako úředník pobočky Zemského úřadu pro válečné poškozence v Lúčenci. Jak záhy poznal, ani život úředníka mu nepřinášel takové kariérní

uspokojení, jaké si představoval; uniforma měla alespoň lesk a autoritu. Též po finanční stránce si příliš nepomohl, a tak se mu perspektiva smluvního úředníka bez definitivy brzy přestala zamlouvat. Již v srpnu roku 1921 se nechává reaktivovat a nastupuje opět u svého pluku do stejné funkce i hodnosti. Jeho nadřízení ho po celou dobu služby hodnotili jako průměrného důstojníka, který vynikal snad jen poněkud rozmařilým životem. Jako bývalý rakousko-uherský důstojník s ne příliš přátelským postojem k novému zřízení velké vyhlídky na úspěšnou kariéru v armádě neměl. Ke své nespokojenosti stále zůstával pouhým nadporučíkem. V roce 1923 totiž nevyhověl zkoušce z národních dějin a občanské nauky. Do složení opravných zkoušek pak měl pozastavený hodnostní postup. O opravu mnoho zájmu neprojevoval a svou aktivitu zcela soustředil jiným směrem. Do svého definitivního odchodu z čs. armády v roce 1925 nepostoupil ani o jednu hodnost.²²⁵

Vojenská kariéra Antona Snackého byla fádní a neúspěšná. Právě tato skutečnost však byla pro další život A. Snackého určující. Tento mladý a energický člověk měl o mnoho větší ambice, než mu doposud nabízela služba pro Československou republiku, kromě toho měl též jiné představy o svých finančních příjmech, které potřeboval pro svůj dosti nákladný způsob života. Kariérní neúspěch ho jen utvrzoval v nepřátelství k ČSR, k níž od samého počátku nechoval žádné velké sympatie.

²²⁵ Vojenská kariéra A. Snackého viz SNA, Vojtech Tuka a spol., k. 7, Zpráva velitele 25. pěšího pluku; dále potom tamtéž, k. 1, Výpověď A. Snackého a též

Není tedy divu, že se velice brzy dostává do společnosti podobně smýšlejících důstojníků a jiných lidí, v jejichž čele stál Vojtech Tuka. Pod Tukovým vlivem se Snackký v roce 1923, ještě jako aktivní důstojník, zapojuje do organizování Rodobraný. Pro Rodobranu Snackký jako bývalý důstojník vypracoval mimo jiné i pokyny na vojenský výcvik.²²⁶

Skutečnost, že se Snackký podílel na organizování Rodobraný, by nebyla sama o sobě žádným faktem svědčícím o protistátní činnosti. Celá řada Slováků v Rodobraně aktivně účinkovala, aniž měla tušení o její skutečné úloze. Anton Snackký patřil k těm několika málo lidem, kteří byli do celé záležitosti alespoň částečně zasvěceni a byli si dobře vědomi, co činí. Snackký se neangažoval pouze v Rodobraně. Na popud Vojtecha Tuky se v této době též sešel ve Vídni se zástupci maďarské zpravodajské služby.²²⁷ Obsahy jejich rozhovorů dnes již jen velice těžko zjistíme, rozhodně se však nejednalo pouze o zdvořilostní konverzaci.

Velice brzy po svém odchodu z čs. armády získává Snackký zásluhou Tuky místo jako redaktor Slováka, hlavního tiskového orgánu ľudové strany, jehož byl Vojtech Tuka v té době šéfredaktorem. Čtenáři těchto novin tak měli možnost přibližně jeden rok číst články podepsané Snackkého pseudonymem R. C. Astor. Příliš dlouho Snackký nevydržel ani v redakci Slováka a 13. června 1927 i toto zaměstnání nedobrovolně opustil. Na

ŠOBA, Župný úrad II, 2072/28.

²²⁶ Čaplovič, M.: K niektorým..., s. 53–65.

²²⁷ Viz např. SNA, Vojtech Tuka a spol., k.7, zápisnica s Karolom Belanským.

zásah předsedy strany Andreje Hlinky, kterému se nelíbil styl jeho života, dostal výpověď.²²⁸

Jeho spolupráce s Vojtechem Tukou se v té době neomezovala pouze na práci v redakci. V roce 1926 se začala znovu aktivizovat státem zakázaná Rodobrana, která se dle nové organizační struktury dělila na západní a východní skupinu. Do čela západní skupiny byl jmenován právě Anton Snackký, v čele východní stanul Snackkého přítel z Lúčence, též bývalý důstojník kpt. Karol Belanský.

Po odchodu ze Slováků zaměstnal Snackkého na krátkou dobu Miloš Kolesár jako redaktora svého časopisu Nový svet.²²⁹ Již 13. listopadu 1927 se však čtenářům na Slovensku dostává do rukou první číslo nového časopisu s názvem Autonómia, jenž okamžitě zahájil štvavou kampaň proti HSL'S, kterou obviňoval ze zrady slovenské věci výměnou za teplá místa v pražské vládě. V čele tohoto časopisu jako šéfredaktor nestál nikdo jiný než Anton Snackký alias R. C. Astor.

Z předchozích řádků je jistě jasné, že Snackký byl v celé záležitosti spíše nastrčenou figurkou než rozhodující osobností. Je tedy nabíledni, že za vznikem tohoto časopisu i celé kauzy stál opět Vojtech Tuka, jenž Snackkého využil jako jakéhosi bílého koně.

Autonómia byla pouze počátečním krokem v plánu maďarské iredenty na oslabení pozice v HSL'S a vyvolání krize v této straně. Po svém vstupu do vládní koalice v roce 1927 otupila

²²⁸ ŠOBA, Župný úrad II, 2072/28.

²²⁹ Tamtéž.

HSL'S ostří svých útoků proti Praze. V nové situaci tak přestala být v očích maďarských iredentistů vhodným nástrojem k destabilizaci Československa. Od její podpory si po celá dvacátá léta slibovali radikalizaci poměrů v ČSR, vedoucí až k odtržení Slovenska od společného státu s Čechy. Právě Vojtech Tuka byl velkým zastáncem názoru, že samostatné Slovensko je ideálním stavem pro navrácení tohoto území Maďarsku. Známý maďarský agent František Jehlička o Tukových názorech referoval do Budapešti: „Maďarsko by mohlo ľahšie dostať svoje územie od samostatného slovenského štátu ako od Československa.“²³⁰ Když HSL'S přestala být hlavní nadějí Vojtecha Tuky na takovýto vývoj, začal hledat jiné varianty. Tak se zrodil plán zdiskreditovat ľudovou stranu a poté vytvořit stranu novou, která by v očích slovenské veřejnosti získala obraz té pravé a neúplatné bojovnice za práva Slovenska, tedy především za autonomii. Prvním nástrojem těchto snah se měl stát právě časopis Autonómia, jenž měl podle Vojtecha Tuky „...definitívne zdiskreditovať ľudovú stranu, aby sa potom dala založiť strana nová“.²³¹

V té době však byl Vojtech Tuka stále předním členem vedení HSL'S a významným poslancem za tuto stranu. Plán na vytvoření nové strany byl jen jednou z variant v jeho úvahách. Z tohoto důvodu se pochopitelně nechtěl svého pečlivě vybudovaného vlivu v HSL'S vzdát. Mnohem praktičtější variantou bylo pouze celou akci z pozadí řídit prostřednictvím nastrčených

²³⁰ Viz Kramer, J.: Iredenta a separatismus v slovenskej politike, Bratislava 1957, s. 158.

²³¹ Tamtéž.

figurek. A tehdy dostal svou další šanci Anton Snackký.

Ten se své role chopil s iniciativou a velkou chutí, protože pro něj mimo jiné znamenala existenční zabezpečení v nepříliš růžové finanční situaci. Do roku 1928, než přestala Autonómia vycházet, vydal Snackký celkem 22 čísel tohoto časopisu (osm z nich však bylo zabaveno).²³² Obsah čísel plnil zadanou úlohu a nevybíravým způsobem napadal HSL'S. Kromě pozornosti policejních orgánů si Snackkého časopis vysloužil i protiútoky ľudáků, kteří jej od samého počátku obviňovali z promaďarské činnosti a poukazovali na nejasné způsoby financování. V obou případech nebyli daleko od pravdy.

Pravého organizátora celé akce i jeho cíle jsem již popsal v předchozích řádcích. Tyto skutečnosti rovněž přesvědčivě dokázal historik Juraj Kramer ve svých pracích z padesátých let.²³³ Co se však až doposud nepodařilo jednoznačně osvětlit, jsou okolnosti financování tohoto časopisu. S velikou pravděpodobností můžeme předpokládat, že finance pocházely z Budapešti. Jasný důkaz ovšem chybí.

Realitou ovšem je, že finanční záležitosti a vůbec celé účetnictví redakce bylo od samého počátku mírně řečeno ve velkém nepořádku a zmatku. Při pozdějším policejním vyšetřování sami pracovníci redakce nedokázali ani alespoň trochu uspokojivě popsat, jakým způsobem se vlastně v Autonómii peníze pohybovaly. Vše okolo financí obstarával osobně Snackký, který nikoho do této záležitosti nahlédnout nenechal. Ani ne celý půlrok

²³² ŠOBA, Župný úrad II, 2072/28.

²³³ Především v již citované knize Iredenta a separatismus v slovenskej politike.

poté, co tento časopis spatřil světlo světa, byl do Žiliny na 9. dubna 1928 svolán zakládající sjezd Strany slovenských autonomistů. Na pozvánkách byl podepsán Anton Snacký svým pseudonymem R. C. Astor. Z celé události se stala fraška dříve, než vlastně mohla skutečně začít. Před zahájením samotného sjezdu byla na 14. hodinu svolána schůze přípravného výboru do hotelu Slavia. Tuto schůzi vedli vedle Snackého Karol Murgaš a Gustav Slušný. Vzhledem k tomu, že se jednalo o schůzi veřejnou, musely zůstat dveře do sálu, kde se konala, otevřené. To umožnilo, aby na schůzi již během úvodních řečí bez problémů vtrhlo asi 40 luďáků vedených senátorem J. Kovalíkem a poslancem R. Kubišem a aby schůzi hned v počátku rozbili házením vajec a výkřiky „Preč s maďaróny“. V nastalé vřavě vypukla rvačka, během které přípravný výbor potupně uprchl ze sálu. Nato okresní náčelník schůzi rozpustil a Anton Snacký se svými kolegy byl zatčen.²³⁴

Při následném vyšetřování byl pro policii hlavním argumentem proti autonomistům spisek „Prevolanie exekutivy tajnej organizácie slovenských povstalcov všetkým národnostiam československej republiky“ s vlastizrádným obsahem. Spisek se našel mezi dokumenty, které zůstaly na stole v hotelu Slávia potom, co přípravný výbor ve zmatku uprchl ze sálu. Snacký i jeho kolegové se bránili tvrzením, že o spisku nic nevědí a že tedy musel být na stůl podstrčen během bitky jejich odpůrci. Policii se nepodařilo nic bližšího zjistit, a tak tento důkaz postupně ztratil na hodnotě. Co vyšetřující orgány pochopitelně zajímalo nejvíce, bylo financování časopisu. Avšak ani policejnímu vyšetřování se

²³⁴ Tamtéž.

nepodařilo prokázat napojení na maďarskou iredentu. Snaczký při výsleších uváděl, že finance na časopis dostával od různých soukromníků, kterým bylo sympatické zaměření Autonómie a nesouhlasili s politikou HSL'S. Vzhledem k tomu, že se však jednalo většinou o její stávající a mnohdy i významné členy, přáli si zůstat v anonymitě. Jedinou nadějnou stopou se pro polici stal dopis jistého Vlasáka, který jí předal český úředník z Bratislavy Vladimír Pařízek. K němu si jej uložil do úschovy jeho známý Jozef Igaz. Dopis byl adresován maďarskému konzulovi v Bratislavě a žádal o finanční podporu pro jistý časopis. Dotyčný Vlasák však mezitím odcestoval do USA a celá událost měla navíc nádech příhody „kumpánů z vech na Vysokej“, jelikož Igaz prý Vlasákovi ten dopis ukradl při jedné pitce v jednom z vyhlášených bratislavských podniků. Spojení Autonómie s maďarským konzulátem se tedy ani zde nepodařilo prokázat, a tak celá kauza pomalu zapadla. Nadto Anton Snaczký vyhrál civilní soud proti Pavlovi Parničanovi, který ho veřejně obvinil, že na Autonómii bral peníze od maďarských úřadů. Zdálo se, že celá aféra skončí do ztracena.²³⁵

1. ledna 1928 Vojtech Tuka uveřejnil v novoročním čísle Slovaka svůj známý článek „V desiatom roku Martinskej deklarácie“, na jehož základě aféra vypukla.

Jedním z klíčových svědků v následném procesu se stal Karol Belanský, který jako bývalý spolupracovník Tukův i Snaczkého podal před vyšetřujícími orgány i před soudem cenné svědectví. Na jeho základě se tak vedle Tuky ocitl na lavici

²³⁵ Akta celého případu tamtéž.

obžalovaných i Anton Snackký, (dalším z obžalovaných byl i Šaňo Mach, který byl později obžaloby zproštěn). Rozsudky již známe. U Snackkého soud konstatoval, že jeho činy byly spáchány za přitěžujících okolností, jelikož Snackký byl v době jejich páchaní aktivním čs. důstojníkem.²³⁶

Kruh okolo Antona Snackkého se tak definitivně uzavřel. Zatímco kolem odsouzení Vojtecha Tuky se rozpoutala aféra se závažnými dopady na celou československou politickou scénu, na Snackkého si zanedlouho po rozsudku téměř nikdo ani nevzpomněl. Ostatně i sám Tuka se během procesu od něj distancoval: „...s Antonínom Snackkým stýkal som sa len úradne, ináč ale nemal som s ním nič spoločného.“²³⁷

Svůj trest si Snackký odpykával v cele věznice v Leopoldově jako obyčejný vězeň, jeho žádost o udělení statutu politického vězně byla zamítnuta.²³⁸ Celých pět let však za mřížemi nestrávil. Přesto, že byly zamítnuty dvě žádosti o milost podané jeho rodinou, Komise pro podmíněčné propuštění u Krajského soudu v Nitře nakonec rozhodla o jeho předčasném podmíněčném propuštění, a tak mohl Anton Snackký 17. srpna 1932 opustit brány leopoldovské věznice.²³⁹

Po svém propuštění si začal Snackký hledat zaměstnání, které by ho uživilo. Konečně jej našel v bratislavské pojišťovně Riunione Adriatica di Sicura. Zájmu bezpečnostních orgánů se ale

²³⁶ SNA, Vojtech Tuka a spol., k. 1, Rozsudok v trestnej věci proti Drovi Tukovi a spol.

²³⁷ Tamtéž, Zápisnica o hlavnom pojednávaní v záležitosti Vojtecha Tuka a spol., Výslech V. Tuky, s. 22.

²³⁸ Tamtéž, k. 3.

²³⁹ Tamtéž.

definitivně nezbavil a v listopadu 1933 byl opět vyšetřován pro podezření z protistátní činnosti. Tato událost pro něj neměla závažnějších důsledků. Celkem poklidný život úředníka však nebyl Snackého osudem.

Konec třicátých let s sebou přinesl i konec Československa. Vojtech Tuka byl téměř okamžitě po vyhlášení slovenské autonomie na podzim 1938 převezen ze své internace v Plzni do Piešťan a zakrátko se z nemocného starce proměnil v ambiciózního politika, který velice dobře pochopil, jak v nových poměrech získat moc, a maďarskou kartu vyměňuje za německou. Po vyhlášení Slovenského štátu stává náměstkem předsedy vlády a po zvolení Jozefa Tisa prezidentem i premiérem, k tomu posléze přidal ještě funkci ministra zahraničních věcí. Ve svém novém postavení Tuka nezapomněl ani na svého spolupracovníka a spoluvězně Antona Snackého.

Anton Snacký je 1. srpna 1939 reaktivován a začíná vojenskou kariéru již ve třetím režimu. Brzy dosahuje hodnosti majora a díky Tukovi nastupuje do diplomatických služeb jako vojenský atašé na slovenském vyslanectví v Bukurešti. Kvalitu svého charakteru opětovně prokáže, když z Bukurešti napíše udavačský dopis státnímu tajemníku Franzi Karmazinovi, ve kterém ho „informuje“ o poměrech v pojišťovně Riunione Adriatica di Sicura, která prý zaměstnává Židy na úkor Němců, členů Deutsche Partei. Příznačné je, že na prvním místě je mezi ukřivděnými „Němci“ uvedena Gusti Stiasťka, tedy Augustina Štiastková, Snackého milenka.²⁴⁰ Karmazin velice srdečně

²⁴⁰ SNA, 125–74–4.

odpovídá Snackému, že „němečtí kamarádi“ nemusí mít strach, on osobně na celou záležitost dohlédne.²⁴¹

Z Bukurešti odchází Anton Snacký v roce 1941 na prestižnější post vojenského atašé v Římě již povýšený do hodnosti podplukovníka. Během pobytu v Římě se však proti němu objevuje jednoznačně neprokázané, ovšem závažné obvinění ze styků se zaměstnanci maďarského vyslanectví a snad i špionáže.²⁴² Proto je rozkazem Ministerstva národní obrany ze své funkce odvolán a převelen od 1. února 1942 k 2. pěšímu pluku na Slovensku. Snacký se netajil rozhořčením nad tímto rozkazem a celkem oprávněně jej považoval za ponižující degradaci. Před svými známými prohlašoval, že odchází do penze a v Římě si jen vyzvedne své osobní věci. Z Říma se však na Slovensko již nikdy nevrátil. Místo toho 23. února 1942 obdrželo slovenské vyslanectví v Budapešti dopis, ve kterém Snacký uvádí, že se mu na Slovensku dostalo pouze ponižování místo uznání, z tohoto důvodu se vzdává slovenského občanství i vojenské hodnosti a natrvalo zůstává v Maďarsku, kde chce žít klidným soukromým životem.²⁴³

Celá záležitost měla stejně jako většina událostí v jeho životě bezpochyby špionážní pozadí. Ovšem svět tajných služeb není zrovna přehledný a mnohé dokumenty není ani dnes možné dohledat. Ihned po Snackého útěku do Budapešti začala

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² SNA, Národný súd, SnLud/46, mikrofilm IA-995, Zápisnica 17. 4. 1946 – svedok Jozef Tiso.

²⁴³ Archiv Ministerstva vnitra ČR (AMV), S/2-211-56, Rozsudek vojenského soudu v Bratislavě nad Antonem Snackým z 30. 3. 1942.

bratislavská Ústredna štátnej bezpečnosti (dále ÚŠB) se shromažďováním informací o tomto případě. Z dochovaných materiálů však vyplývají pouze kusé informace, dle kterých Snaczký v Budapešti kontaktoval Ministerstvo honvédů a společensky se stýkal s celou řadou maďarských důstojníků. Maďarský rozhlas sice v té době ohlásil, že se Anton Snaczký dal k dispozici maďarské armádě, ale podle zpráv ÚŠB byl Snaczký v Budapešti zaměstnán v obchodě s koloniálním zbožím a jižním ovocem, který patřil dalšímu uprchlíkovi ze Slovenska, Andreji Kolesárovi.²⁴⁴ Na základě důkazů, které se podařilo shromáždit, byl Anton Snaczký Vojenským soudem v Bratislavě 30. března 1942 odsouzen v nepřítomnosti k trestu smrti zastřelením a ztrátě hodnosti i vyznamenání, ovšem pouze za dezerci. Obvinění ze špionáže byl zproštěn, jelikož se nepodařilo shromáždit dostatek důkazů.²⁴⁵

Otázkou je, kdo a jak v tomto případě působil v zákulisí. Nesmíme totiž zapomenout na Vojtecha Tuku, který byl se Snaczkým úzce svázán a celá kauza byla pro něj nebezpečná. Jozef Tiso po válce před Národným súdom vypověděl, že po Snaczkého útěku se Vojtech Tuka snažil celou záležitost bagatelizovat a posléze i zabránit soudnímu procesu. To se mu však nepovedlo a Snaczkého aférou se zabývala i Státní rada a vedení HSL'S.²⁴⁶ A tak se tento případ se stal i jedním z důvodů postupné ztráty Tukova vlivu a mimo jiné dopomohl i jeho odchodu

²⁴⁴ Tamtéž, zpráva ÚŠB z 5. 10. 1943.

²⁴⁵ Tamtéž.

²⁴⁶ SNA, Národný súd, SnLud/46, mikrofilm IA-995, Zápisnica 17. 4. 1946 – svedok Jozef Tiso.

z vedení HSL'S v roce 1942. S odchodem Antona Snackého tak vlastně končí i zvláštní a pohnutá kariéra Vojtecha Tuky.

Jak již bylo řečeno, v dnešní době se jen velice těžko odhalují všechny podrobnosti ze života Antona Snackého. O tom, v jakých rukou skončily dokumenty vedeném na něho Maďary po válce, svědčí záznam v pražském Archivu ministerstva vnitra, který informuje, že: „Od orgánov SSSR v Budapešti prišla zpráva, že Snacký bol v r. 1942 vo výzvedných službách Maďarska. Pracoval v ministerstve honvédov proti Slovensku.“²⁴⁷

Snacký setrval v Budapešti i po skončení války až do dubna 1947. Tehdy odešel zpět do Říma a bydlel na Gallieanevel Lazie, Villa San Pastore. Odtud údajně odcestoval v listopadu 1947 do Brazílie pomáhat organizovat slovenskou emigraci. Odplutím z Evropy se jeho stopa ztrácí...²⁴⁸

Tento životní příběh si neklade za cíl být detailním a úplným životopisem. Anton Snacký se téměř třicet let pohyboval v temném světě tajných služeb, a ty odjakživa nerady vydávají svá tajemství nepovoláním. Některé skutečnosti z jeho života se tak již asi nikdy nedozvíme, jiná fakta možná objasní časem nalezené dokumenty, které mohou být uloženy v archivech mnoha států.

Domnívám se, že to není až tak podstatné. Anton Snacký nebyl postavou velkého formátu, či špiónem zásadního významu. Spíše byl většinou pouhou nastrčenou figurkou, bílým koněm, který statoval u mnoha významných událostí a kauz, aniž si pravděpodobně plně uvědomoval jejich důsledky.

²⁴⁷ AMV, S/2–211–56, Karta A. Snackého.

²⁴⁸ Tamtéž.

K tomu, čeho se účastnil, ho nepřivedly žádné vysoké ideály. Spíše naopak ale poněkud pokřivený charakter, pocit křivdy a nedocenění, případně velká potřeba financí na nákladný život hochštaplera. Jistě není náhodou, že téměř za každou aférkou nebo aférou jeho života najdeme v pozadí milenku milující či zavrženou nebo manželku žalující ho pro neplacení alimentů a jiné aférky s poněkud pikantní příchutí.

Život Antona Snackého je bezpochyby zajímavým příběhem, ani ne tak pro důležitost Snackého činů či velikost jeho osobnosti. Spíše naopak. Jeho život je příběhem průměrného člověka, který sehrál roli jednoho kolečka v událostech o mnoho větších a významnějších, než byl on sám.

V. Způsoby obcházení mírových dohod

1. Trianonské ponížení

Mimo konkrétních případů existovaly i obecnější záležitosti, které však československé bezpečnostní orgány zajímaly neméně. V archivech lze najít spoustu dokumentů, svodek a hlášení dokládající pozornost, která byla věnována Maďarsku jako vojenskému nebezpečí, jeho připravenosti na případný ozbrojený konflikt.

Výsledky I. světové války zcela změnily tvář Evropy, její geopolitické uspořádání i mocenské poměry. Svět se rozdělil na vítězné a poražené státy. Konec do té doby největšího a nejhrůznějšího konfliktu v dějinách lidstva s sebou přinesl i nevídaně nekompromisní podmínky vítězů, kteří se doslova stali pány nad osudy poražených. Již jsem uvedl, jak velmi bylo Maďarsko výsledky války zasaženo a co to pro jeho společnost znamenalo. Maďarsko se trvale snažilo zvrátit stav, do kterého bylo po válce uvrženo. K tomuto cíli nepotřebovalo pouze cílenou propagandu, ovlivňování zahraničního veřejného mínění a zpravodajské informace o nepříteli, ale také funkční brannou moc, aby v rozhodující chvíli bylo připraveno na eventuální vojenský konflikt a dobytí ztracených území vojenskou silou. Vzhledem k tomu, že bylo svázáno přísnými trianonskými podmínkami, muselo zbrojit a organizovat vojenské síly v naprosté tajnosti. Před československými bezpečnostními orgány tak ležel trvalý úkol tyto snahy odhalovat a snažit se jim zamezit. Poslední kapitola je tedy věnována některým maďarským snahám obcházet mírové dohody,

a tomu, jak se tyto snahy dařilo československému zpravodajství odhalovat.

Definitivní rozhodnutí o tom, jaké postavení bude mít a za jakých podmínek je bude Maďarsko v poválečné Evropě zastávat, padlo podpisem Trianonské mírové smlouvy mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Maďarskem dne 4. června 1920 ve francouzském Trianonu.²⁴⁹ Pro Maďarsko znamenal podpis tohoto dokumentu definitivní konec nadějí na příznivý zvrat situace, ve který tajně doufalo téměř do poslední chvíle a samo se ho aktivně snažilo přivodit. Podpisem Trianonské dohody se však muselo smířit se skutečností, že v blízké době nemá naději na brzké znovuoobnovení původní územní rozlohy Maďarského království. Tato skutečnost v žádném případě neznamenal maďarskou rezignaci, spíše naopak. Krátkodobé plány se pouze proměnily v dlouhodobé. V okamžiku podpisu mírové dohody v Trianonu se zrodila základní politická i vojenská doktrína Maďarska – Nem, nem, soha Trianon,²⁵⁰ tj. doktrína revize mírové dohody, politika iredenty, která procházela v podstatě napříč politickým spektrem i vrstvami společnosti.

Vedle územních ztrát a finančních podmínek kapitulace se Maďarska dotýkala nejbolestivěji V. část Trianonské dohody, která upravovala záležitosti vojenské, námořní a vzduchoplavecké.²⁵¹ Nejenže ji Maďaři vnímali jako jednu z nejvíce ponižujících, ale její

²⁴⁹ Znění této dohody (Protokol a Deklarace) viz Sbírka zákonů a nařízení státu československého, ročník 1922.

²⁵⁰ Ne, ne, nikdy Trianon!

²⁵¹ Viz Sbírka zákonů a nařízení..., s. 356–371.

dodržování by jim sebralo jakoukoliv naději zvrátit situaci vojenskou cestou.

Dle Oddílu I. – Klausulí vojenských se Maďarsko do tří měsíců zavázalo demobilizovat a zrušit všeobecnou brannou povinnost. Maďarská armáda měla být napříště sestavována pouze na základě dobrovolného vstupu. Celkový počet maďarských vojenských sil nesměl přesáhnout počtu 35 000 mužů včetně důstojníků a doplňovacích těles. Maďarsko sice smělo z těchto mužů tvořit formace dle svého uvážení, ale jejich početní stav a výzbroj byly svázány pevnými tabulkovými limity. Maďarské vojsko nesmělo opustit území státu a bylo určeno zásadně k ochraně hranic a udržování vnitřního pořádku. Všechna mobilizační opatření i instituce byly zakázány. Maďarskou armádu mohli tvořit pouze důstojníci z povolání, stávající se museli zavázat ke službě do svých nejméně čtyřiceti let, nově jmenovaní důstojníci museli sloužit nepřetržitě nejméně dvacet let. Poddůstojníci a mužstvo se museli zavázat k dvanáctileté nepřetržité službě a nesměli být propouštěni před uplynutím této doby.²⁵² Střelivo a vojenský materiál přesahující povolené množství musely být vydány do tří měsíců od podpisu smlouvy dohodovým mocnostem. Do Maďarska bylo zakázáno dovážet zbraně, střelivo a jakýkoliv válečný materiál. Byla povolena existence jediné státní zbrojovky pod přísnou kontrolou dohodových mocností. Maďarsko nesmělo mít vojenské ani námořní letectvo. Z námořnictva si smělo ponechat tři zvědné

²⁵² Respektive počet propuštěných z jakéhokoliv důvodu nesměl přesáhnout ročně dvacetinu celkového stavu. Pokud se tak stalo, nesměl být doplněn.

čluny na Dunaji. Nad vykonáním a dodržováním vojenských článků Trianonské mírové dohody dohlížela Mezispojenecká vojenská komise, která měla právo kontrolovat jakékoliv místo na maďarském území. Počet četníků, celníků, hajných, místních nebo obecních strážníků nesměl přesáhnout počet z roku 1913. Všechny ostatní organizace vojenského charakteru byly zakázány. Dále se Maďarsko zavázalo, že do tří měsíců ode dne, kdy nabude mírová smlouva působnosti, změní své zákonodárství tak, aby bylo ve shodě se všemi ustanoveními, týkajícími se věcí vojenských, námořních i vzduchoplavby.

Vojenská ustanovení Trianonské mírové dohody byla bezpochyby velice přísná a v podstatě minimalizovala maďarskou vojenskou sílu. Druhou skutečností byl fakt, že řada článků mírové dohody nebyla nikdy splněna, některé byly dodržovány pouze naoko, jiná ustanovení byla velice šikovně obcházena. Realitou tedy zůstává, že Maďarsko bylo vojensky o mnoho silnější, než mu stanovily podmínky z Trianonu, i když některé velmoci situaci do jisté míry bagatelizovaly.²⁵³ Protože hlavní myšlenkou celého Maďarska bylo navrácení ztracených předválečných území, musela být veškerá ilegálně budovaná vojenská síla organizována jako síla útočná.

²⁵³ AÚ TGM, BA, Maďarsko, k. 315, Dopis britského vyslanectví markýzi Curzonovi z 1. 12. 1922. V této zprávě se konstatuje, že Maďarsko sice potají porušuje Trianonské podmínky, ale jeho vojenská síla a výzbroj je i tak zanedbatelná, a není tedy nebezpečné.

2. Mobilizace je nezbytná

Základním vojenským předpokladem každého státu, který plánuje vést válku, je efektivní a fungující doplňovací systém a na jeho základě pak mobilizace obyvatelstva, za podmínky, že mobilizované ročníky je možné dostatečně vyzbrojit a vystrojit.

Na základě ustanovení mírové dohody byl v roce 1922 pod dozorem Mezispojenecké kontrolní komise vypracován a schválen branný zákon, který sice oficiálně odpovídal trianonským podmínkám, ovšem realita byla poněkud odlišná.

Dle tohoto branného zákona bylo povolených 35 000 mužů vojska soustředěno v domobraně – honvédech, kde sloužilo 1 750 důstojníků a 2 334 poddůstojníků. Početní stav honvédů se dle tohoto zákona zásadně doplňoval z dobrovolníků, jejichž služba trvala 12 let. Doplňování početního stavu se mělo dít prostřednictvím politických úřadů nebo přímo u jednotek, a to námezdným způsobem na základě dobrovolnosti.²⁵⁴ Dobrovolnost byla však pouze papírovou teorií. Maďarská státní správa sice nevykonávala vojenské odvody v pravém slova smyslu, podobná skutečnost by byla jen velice těžko utajitelná. Vyvíjela ale velice intenzivní nátlak na potencionální brance, ať již se jednalo o donucování na základě výhrůžek a trestů, nebo na základě finanční motivace. V roce 1923 totiž vstoupil v Maďarsku v platnost zákon o vojenské dani, dle kterého byli všichni muži od 18 do 31 let, kteří nesloužili v armádě, povinni platit zvláštní daň.

²⁵⁴ AÚ TGM, fond TGM, R, k. 512, Maďarsko 1928, 29, 30, 31, Zpráva II. odd. Hlavního štábu – Dnešní doplňovací systém v Maďarsku, s. 1.

Osvobození byli pouze příslušníci jiných ozbrojených složek, invalidé, obecní chudí a vojenští penzisté. Maďarsko tímto zákonem získalo přibližně 300 000 takovýchto plátců.²⁵⁵ Tímto způsobem naverbovaný počet mužstva značně přesahoval povolený roční kontingent. Tuto skutečnost bylo samozřejmě nutné maskovat před kontrolní komisí. K tomuto účelu se používalo několik způsobů. V první řadě se ilegálně naverbované mužstvo označovalo jako mužstvo sloužící na zkoušku, což bylo povoleno, ale pouze na dobu maximálně čtyř týdnů. Tato lhůta byla ve skutečnosti značně překračována.²⁵⁶ Dalším způsobem maskování bylo prosté ukrývání mužstva. Svědectví dezertérů z maďarské armády do Československa vypovídají o poměrech u jednotek. Mnoho vojáků bylo sice odvedeno na základě podepsání reverzu zavazujícího je sloužit 12 let, ústně jim však bylo sděleno, že skutečná délka jejich služby bude pouhé dva roky.²⁵⁷ Skutečných dobrovolníků se u jednotek nacházela spíše menšina, asi 1/3 stavu. V případě kontroly mezispojenecké komise byla nadpočetná část mužstva propouštěna na dovolenou, případně prostě schovávána.²⁵⁸ Maďarsko si tímto způsobem zajišťovalo rezervní vycvičené kádry pro svou armádu. Pro velení vyššímu počtu mužstva bylo pochopitelně zapotřebí i většího počtu kvalifikovaných důstojníků. Dle informací československého vojenského zpravodajství bylo v roce 1924 vyřazeno z vojenské

²⁵⁵ AÚ TGM, BA, Maďarsko, k. 315, Zpráva z čs. vyslanectví Budapešť Ministerstvu zahraničních věcí z 1. 12. 1922.

²⁵⁶ AÚ TGM, fond TGM, R, k. 512, ..., Dnešní doplňovací systém..., s. 2.

²⁵⁷ Viz např. AÚ TGM, BA, Maďarsko, k. 316, Zpráva důvěrníka z 17. 1. 1923.

²⁵⁸ Viz např. ŠOBA, Župný úrad II, 6757/24, Zápisnica s vojenským zbehom Vojtechom Vásorhelyim z 26. 8. 1924.

akademie v Budapešti 21 důstojníků nad povolený počet, 38 důstojníků v roce 1925 a v roce 1926 dokonce 55 důstojníků. Do tohoto součtu nebyli zařazeni důstojníci, kteří byli vyřazováni z vojenských škol kamuflovaných za civilní.²⁵⁹

Během dvacátých let byla přes ustanovení mírové dohody postupně reorganizována evidence branců, kterou vedly orgány civilní správy, ovšem v těsné součinnosti s ministerstvem honvédů. Koncem dvacátých let byly dokonce pořádány tajné kurzy pro výcvik evidenčních a doplňovacích orgánů, na kterých se personál školil dle starých předválečných zákonů z let 1886 a 1890.²⁶⁰ Znalecký posudek důstojníků II. oddělení Hlavního štábu čs. armády z roku 1928 situaci hodnotil takto: „Maďarská armáda nemá ve smyslu trianonského míru náhradní tělesa, která v jiných armádách vedou evidenci záložních osob, a která opatřují potřebný materiál – jinde tak zvaná mobilizační střediska – jsou určena k tomu, aby v případě mobilizace postavila určitý počet polních formací s předepsanými početními stavy. Je nám známo, že se maďarská vojenská správa snaží odstranit toho tím, že podobnou agendu svěřuje svým úřadům sociální péče...“²⁶¹

Vedle pravidelné armády, honvédů, existovaly v Maďarsku ještě další ozbrojené a branné složky; kromě četnictva se jednalo především o Celní stráž, určenou k ochraně hranic a Říční stráž na Dunaji. Obě dvě tyto složky měly vykonávat pouze strážně-policejní činnost, ale i ony byly potajmu cvičeny v daleko větším

²⁵⁹ AÚ TGM, fond TGM, R, k. 512, ..., Dnešní doplňovací systém..., s. 3.

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ SNA, V. Tuka a spol., k.1, Zápisnica o hlavnom pojednavaní o záležitosti Vojtecha Tuku a spol., znalecký posudek pplk. Zdeněk Waldhüter, s. 1247.

rozsahu, než bylo přiznáváno, a jejich početní stavy též nebyly zcela v souladu s mírovou dohodou.

Další otázkou zůstává výzbroj maďarských ozbrojených složek, jelikož, jak již bylo řečeno, počet zbraní a válečného materiálu, který se směl nacházet na území Maďarska, byl značně omezený a v žádném případě nemohl stačit k výbavě ilegálních formací. V tomto případě je jen velice těžko zjistitelný skutečný stav věcí. Maďarsko ilegálně vyrábělo, dováželo a též mělo uschováno velké množství zbraní a střeliva. O této skutečnosti svědčí řada případů odhalených tajných skladišť, zabavených zásilek zbraní či zprávy agentů tajných služeb.²⁶² Skutečný stav výzbroje a množství načerno ukrytých zbraní je i dnes jen těžko odhadnutelný.²⁶³

²⁶² Mohu zmínit např. nález cca 150 leteckých motorů, objevených v létě 1923 v Budapešti, nebo známý Svatogotthardský případ pašování zbraní, který se projednával i v čs. parlamentu. Viz AÚ TGM, fond BA, Maďarsko, k. 316, Zpráva z čs. vyslanectví Budapešť Ministerstvu zahraničních věcí z 1. 12. 1922 a <http://www.psp.cz/eknih>. Zápis o 124. schůzi Poslanecké sněmovny ze dne 25. 1. 1928.

²⁶³ Tamtéž, Zpráva důvěrníka z 17. 1. 1923. Konstatuje se v ní, že dohodová komise je velice často sváděna na falešnou stopu velmi dobrou prací maďarských zpravodajských služeb.

3. Levente

Paralelně s vyjmenovanými ozbrojenými formacemi fungovala v potrianonském Maďarsku organizace, která zdánlivě neměla s brannou mocí nic společného a nebyla v rozporu s žádným ujednáním mírové dohody. Opak byl však pravdou. Právě ona byla jedním z nejšikovnějších tahů maďarské iredenty a posilou pro maďarskou vojenskou sílu. Tato organizace se jmenovala Levente, ve volném překladu jakési sdružení Bohatýrů.

Její vznik umožnil zákon o tělovýchově, který byl zveřejněn v maďarské sbírce zákonů dne 31. prosince 1921. V jeho § 2 se státu ukládá organizovat tělesnou výchovu mládeže, která ukončila školní docházku, takovým způsobem, aby se jí účastnil každý mužský člen až do dovršení svého 21 roku. Dále se konstatuje, že stát má povinnost podporovat ty společenské útvary, které se vážně zabývají tělesnou výchovou a pro svou vlasteneckou činnost tuto podporu zasluhují. Tento zákonný článek také určoval povinnost každého podniku nad 1 000 zaměstnanců zabezpečit pro svoje pracovníky dostatečné podmínky pro tělovýchovu. Menší podniky se pro tento účel měly sdružit do skupin, nebo se připojit k podnikům větším. Uvedením tohoto zákona v praktický život byl pověřen ministr náboženství a veřejného vyučování.²⁶⁴

Na základě tohoto zákona tedy mohla vzniknout organizace Levente, jejímž deklarovaným posláním bylo pečovat o tělesnou zdatnost maďarského národa. Přípravné práce na založení této organizace počaly okamžitě po vzniku tělovýchovného zákona,

²⁶⁴ SNA, 203–380–3.

fakticky však Levente vstupovala v činnost pomalu během let 1922 až 1924.

V lednu 1924 byly ministerstvem náboženství a veřejného vyučování vydány prováděcí předpisy k výše citovanému zákonu. Ty samy o sobě již nezněly tak nevinně jako samotný zákon. Jejich druhá hlava velice podrobně upravovala tělovýchovu mládeže, která již nekoná školní docházku, a stanovovala jí povinnost od ukončení školy do dovršení svého 21. roku účastnit se organizovaného tělocviku.²⁶⁵ Zároveň zaváděla povinnost evidovat každého chlapce ve věku od 12 do 21 let.²⁶⁶ Organizaci a dozor nad tělesnou výchovou mládeže mimo školní docházku konala Zemská tělovýchovná rada, municipální, obecní, okresní a městské tělovýchovné komise, tělovýchovní dozorcí, vůdci a cvičitelé a též leventistické spolky.²⁶⁷ V podstatě se jednalo o řídicí strukturu s jednotlivými stupni, od zemské rady po nejspodnější článek. Jako cvičitelé mládeže měli mít při jmenování přednost bývalí vojáci.

Ze znění těchto dvou vládních dokumentů je zřejmé, že základním cílem maďarské vlády bylo zřídit jednotnou strukturu tělesné výchovy v Maďarsku a založit orgány evidence mladých mužů – branců tak, aby neporušily ustanovení mírové dohody. Zákonnými předpisy vznikl pouhý předpoklad praktického

²⁶⁵ Tamtéž, Nařízení maďarského královského ministra náboženství a veřejného vyučování č. 9000 z roku 1924 v předmětu provedení zák. čl. LIII z roku 1921 o tělesné výchově, § 10.

²⁶⁶ Tamtéž, § 11.

²⁶⁷ Tamtéž, § 12.

fungování takového systému, jeho uvádění do života však postupovalo celkem rychlým tempem.

Na základě prováděcího předpisu k tělovýchovnému zákonu vydal spolek Levente 30. června 1924 svoje oficiální stanovy, ve kterých definoval svůj cíl jako „rozmnožování síly národa výchovou v těle a charakteru silných mravných bohatýrů“. Prostředkem výchovy „bohatýrů“ bylo pokračování školní výchovy a její rozvíjení na širších základech. Heslo spolku bylo „S Bohem za vlast a krále“. Následující body těchto stanov říkaly, jakým způsobem je možné stanoveného cíle dosáhnout, tedy především budováním tělesné síly a zdatnosti, disciplínou, teoretickým i praktickým vzděláváním, organizováním zpěváckých a divadelních souborů a podobnými aktivitami. Tyto stanovy výslovně zakazovaly debaty o politických, sociálních, národnostních a konfesionálních poměrech. Dále stanovovaly organizační strukturu spolku včetně jeho orgánů. Tato struktura byla obdobná jako u jiných tělocvičných jednot a spolků i v sousedních zemích, např. u Sokola v Československu.²⁶⁸

Na první pohled tedy bylo vše v pořádku a spolek Levente byl pouhou mírumilovnou tělocvičnou jednotou. Opak byl však pravdou, vznik Levente měl zcela jiný hlavní účel než zlepšování fyzické kondice maďarského národa. Citované stanovy, schválené ministerstvem vnitra, byly pouze Potěmkinovou vesnicí na kontrolní orgány dohodových spojenců. Ve skutečnosti se Spolek Levente velice rychle přetvořil z tělovýchovného sdružení v brannou organizaci. Vedle oficiálních stanov, vznikly za krátkou

²⁶⁸ SNA, 203–380–3, Základní stanovy bohatýrského spolku.

dobu ještě jedny stanovy, ty ale byly interní a tajné, ale prakticky dodržované. Cíle Levente dle těchto stanov již nebyly tak mírumilovné: „Cíl spolku mládeže Levente je, aby mládež tělesně, duševně a po vojensky vychoval. Tělesně cestou cvičení, tedy tělocvikem, duševně dějepisem, zeměpisem a vlastenectvím a po vojensky zase skrz cvičení, případně cviky patřící k veškerým druhům vojska.“²⁶⁹ Zatímco dle oficiálních stanov leventisté přísahali: „Já tímto vyhlašuji, že znám cíl mládeneckého bohatýrského tělovýchovného spolku a na svou čest slibuji, že jako člen spolku naplněný věrností vůči Bohu, Vlasti a Králi, nařízení obsažené v základních stanovách, stejně jako rozkazy představených budu vykonávat a zúčastním se celou svou silou na dosáhnutí cíle spolku.“²⁷⁰, tajná přísaha zněla poněkud jinak: „Já tímto přísahám na živého Boha, že jako věrný člen spolku Levente v zájmu své svaté vlasti maďarské v každém ohledu budu bojovat a když bude třeba, i svou krev prolíji, v každém případě a navěky budu mít před očima maďarskou svatou korunu a maďarskou pravdu. Vždy a ve všem budu poslušný stanov spolku Levente, svým velitelům a představeným. Budu vzorem věrného občana své vlasti. Ze svaté pravdy maďarské nikdy neupustím! Ne, ne, nikdy (Nem, nem, soha – ML). K tomu mi pomáhej Bůh!“²⁷¹

Tyto tajné stanovy dále určovaly, že každý muž maďarské státní příslušnosti od 14 do 21 let je povinen býti členem spolku Levente. Zproštěn této povinnosti mohl být pouze ze zdravotních

²⁶⁹ Tamtéž, Tajné stanovy Spolku Levente.

²⁷⁰ Tamtéž, Základní stanovy bohatýrského spolku.

²⁷¹ Tamtéž, Tajné stanovy Spolku Levente.

důvodů, o čemž rozhodoval příslušný kompetentní lékař. Každý rodič nebo zaměstnavatel byl povinen přihlásit své dítě nebo zaměstnance, který dosáhl 14 let v evidenčním úřadu spolku. Evidenční střediska se nacházela v královských městech na městských úřadech, v okresních městech u slúžného, na vesnicích na úřadech sociální péče nebo na notářských úřadech. Je tedy zcela zřejmé propojení Levente se státní správou.

Každý zaměstnavatel musel při přijetí svého zaměstnance zjistit, zda je členem Levente, a v opačném případě byl povinen ho do Levente přihlásit; pokud tak neučinil, hrozila mu velká pokuta. Každý člen Levente se zavazoval k sedmiletému členství, které mu mohlo být prodlouženo jako disciplinární trest až na 12 let.²⁷²

Ani skutečná organizační struktura v ničem nepřipomínala tělovýchovnou organizaci. Původním orgánům, tedy tělovýchovným komisím, brzy zůstala pouze administrativní role a struktura vedení spolku Levente se během velice krátké doby přetvořila ve strukturu vojenského typu. Maďarsko bylo rozčleněno na čtyři základní okrsky – Jižní, Severní, Západní a Východní (Dél, Eszak, Nyugat es Kelet magyarországi Levente csapat), přičemž zvláštní statut měla Budapešť jako samostatná jednotka (Budapesti fővárost vedő Levente csapat).²⁷³ Tyto okrsky podléhaly Zemskému velitelství Levente (Országos Levente parancsnokság), v jehož čele stál po celou dobu existence Levente většinou bývalý vysoký důstojník, v roce 1925 například podmaršálek István Drakoczy. O tom, že se spolek Levente těšil té

²⁷² Tamtéž.

²⁷³ Tamtéž, 203–380–3, situační zpráva z 29. 8. 1925.

nejvyšší státní podpoře, svědčí i skutečnost, že jeho protektorem byl sám admirál Miklós Horthy a čestným předsedou hrabě Albert Apponyi.²⁷⁴

Okrsky byly dále členěny na župní velitelství, v jejichž čele stál župní náčelník, většinou plukovník nebo podplukovník. Samotné mužstvo bylo organizováno v jednotkách podobných armádním. Od křídelního velitelství (szárny), směrem dolů dále na čety (szakasz), které se skládaly ze 4–5 obvodů (járas) a ty dále ze 4–5 stráží (örs).²⁷⁵ Velitelem příslušné jednotky byl ve většině případů bývalý důstojník s hodností odpovídající hodnosti armádního velitele podobné jednotky. Například v čele křídelního velitelství – praporu stál většinou major či kapitán, eventuálně vyšší úředník.

Z původní organizační struktury se tedy Levente velice brzo přeměnila na organizaci čistě vojenského typu i s příslušným systémem velení. Tento vývoj byl postupný a časem se celý systém zdokonaloval i v souvislosti se zmírněním kontrolní činnosti Dohody, která v roce 1927 omezila činnost své kontrolní komise. Počátkem třicátých let byla u Levente dokonce zřízena instituce inspekčního generála, stejně jako u armády.²⁷⁶

Aby byl udržen obraz Levente jako tělovýchovného spolku, bylo zachováno členství i mladých chlapců. Do Levente mohl mladík vstoupit již ve svých 12 letech. Vedle členění do jednotek byli leventisté rozděleni též podle věku a každá věková skupina

²⁷⁴ Tamtéž, různé zprávy o Levente.

²⁷⁵ Tamtéž, 203–380–3, zpráva o tajné činnosti spolku Levente, s.d.

²⁷⁶ Tamtéž, 203–380–5, prvním inspekčním generálem byl jmenován podmárášalek Ágothy, zpráva z 25. 3. 1931.

měla svůj druh cvičení a výcviku. Nejmladší chlapci – do patnácti let – trénovali pořadová cvičení, obraty, pochody a intenzivně se věnovali tělocviku. Od svých sedmnácti let byli přeřazeni k výcviku zacházení s puškou, střelby, šermu a jednotkových cvičení až na úroveň pluku. Věková skupina od 18 do 19 let již prováděla veškerá vojenská cvičení, střelbu z pušky slepými i ostrými náboji, seznamovala se i s ostatními zbraněmi, jako byl např. kulomet. Mladíci od 19 do 21 let prováděli též veškerá zmiňovaná cvičení a mimo to již byli specializováni na službu u jednotlivých druhů vojska (pěchota, jezdecko, dělostřelectvo, ženisté apod.). V případě válečného konfliktu měla být věková skupina do 18 let určena k strážní službě, starší leventisté měli nastoupit k příslušným vojenským jednotkám.²⁷⁷ Dá se říci, že leventistická cvičení celkem věrně kopírovala vojenské cvičební řady.

Tento postup byl do jisté míry pouze teoretický a jeho provádění v praxi nebylo v žádném případě plně realizovatelné. Přes nesporně kvalitně promyšlený systém trpěl spolek Levente především nedostatkem vybavení k provádění vojenského výcviku na takové úrovni a v takové kvalitě, jak si to vedoucí činitelé představovali. Z tohoto důvodu místo cvičení s pravými zbraněmi, budily často oddíly Levente úsměv na tváři svými manévry s dřevěnými puškami. Snahou vedení bylo, aby každá z jednotek na úrovni stráže disponovala alespoň patnácti puškami, ale ani tento počet se v mnoha případech nedařilo naplnit. Organizace i fungování Levente se ovšem rok od roku zlepšovaly. Zatímco do

²⁷⁷ Tamtéž, 203–380–3, Tajné stanovy..., též Znalecký posudek II. odd. Hlavního štábu z roku 1928.

roku 1927 byli leventisté vyzbrojeni převážně puškami malé ráže, zprávy hovoří o 6 mm puškách typu Fég, vyráběných v Csepelu,²⁷⁸ od roku 1928 se počet pušek postupně zvětšuje a přechází se na karabiny typu Manlicher 95.²⁷⁹

Praktický výcvik pro různé vojenské specializace byl pochopitelně ještě složitější. Většinou byl prováděn formou „exkurzí“ do vojenských posádek nebo vojenské oddíly cvičily společně s leventisty. Jezdectvo získávalo své zkušenosti formou různých jezdeckých slavností a dostihů.²⁸⁰ Úroveň výcviku a jeho rozsah tak ovlivňovaly i místní podmínky a v neposlední řadě i zámožnost jednotlivých leventistů. Dalším aspektem, který ovlivňoval aktivity spolku v oblastech, byla i blízkost státních hranic. V pohraničí se leventisté více snažili budit zdání neozbrojené tělovýchovné organizace, nebyli z branného hlediska tak aktivní a disponovali jen malým množstvím zbraní. Skutečnost, že ne vždy byly zcela naplňovány deklarované cíle organizace, však nesnižovala její nebezpečnost. V roce 1927 se celkem kuriózní cestou dostal do rukou čs. orgánů „Výpis z přednášek instrukčního kursu Levente“, který obsahoval tyto okruhy přednášek: „1) Zbraně – desatero boje s puškou, 2) Nauka o terénu, 3) Boj zblízka, 4) Nauka o zbraních a střelivu, 5) Opevňování, 6) Kulomet.“²⁸¹

²⁷⁸ Tamtéž, Znalecký posudek...

²⁷⁹ Tamtéž, situační hlášení z roku 1928.

²⁸⁰ Tamtéž, 203–380–2.

²⁸¹ Tamtéž, 203–380–5, program přednášek byl zapomenut v nákladním vagoně vlaku, který z maďarského území přejížděl do ČSR.

Celá struktura spolku byla založena na velmi přísné disciplíně a vojenské hierarchii. Každý leventista se musel dostavit na cvičení, které se konalo nejméně jednou týdně, za neúčast byly stanovovány přísné tresty. Nejméně jednou měsíčně se vyhlášoval poplach, na který se musel bezpodmínečně dostavit každý leventista. Výjimkou byli pouze nemocní upoutaní na lůžko, ty však musel přijít omluvit některý z příbuzných.

Praktickými vykonavateli základního výcviku byli instruktoři Levente, v některých pramenech též nazývaní cvičiteli. Takovýmto instruktorem se mohl stát absolvent střední školy, mravně zachovalý, s vojenským výcvikem. Přednost měli bývalí důstojníci a aspiranti na záložní důstojníky. Zástupcem instruktora se mohl stát vysloužilý voják, spolehlivý a mravně zachovalý. Přednost měli bývalí gážísté bez hodnostní třídy. Obě tyto funkce byly placené. Instruktor dostával odměnu 48 pengö za čtvrt roku, zástupce 24 pengö.²⁸²

Instruktoři měli statut státních úředníků, urážky, nebo dokonce fyzické napadení, mohly být potrestány i odnětím svobody. Při výcviku bylo povinností leventistů chovat se k nim jako k nadřízeným důstojníkům, respektive poddůstojníkům. I v době mimo cvičení je podřízení leventisté museli zdravit vojenským způsobem.²⁸³

K povinnostem vedoucího instruktora patřilo vedení výcviku, vedení písemné agendy týkající se podřízené jednotky, vedení inventáře pomůcek a majetku jednotky a organizace dalších aktivit

²⁸² Tamtéž 203–380–4, hlášení z 28. 3. 1929.

²⁸³ Tamtéž.

mimo výcvik, např. pořádání divadelních představení. Levente totiž i přes skutečnost, že se čím dál tím více měnil v militantní organizaci, nepřestal nikdy alespoň částečně vykonávat i osvětovou činnost. Dále fungovaly divadelní i pěvecké spolky, postavila se též řada tělocvičen a společenských domů.

K pravomocím vedoucího instruktora patřilo osvobození leventisty od jednoho zaměstnání, pokud podal odůvodněnou žádost, upravování doby výcviku a též trestání provinilých leventistů. V jeho kompetenci bylo například na určitou dobu zakázat provinilci návštěvu hostinců a jiných veřejných prostor či trest vězení na dobu až čtyř hodin. Větší prohřešky potom hlásil svým nadřízeným, kteří rozhodovali o dalším postupu.²⁸⁴ V případě závažnějších a opakovaných provinění mohli být leventisté trestáni povinností býti členy Levente i po dovršení 21 let, tresty se týkaly také jejich občanského života. Neposlušným členům Levente hrozil nejen odvod k vojenské službě, ale i ztráta úřadu či zaměstnání.²⁸⁵

Postupem času se organizační řád Levente zdokonaloval. Československé bezpečnostní orgány registrovaly i zpravodajská školení leventistů a jiné specializační kurzy. Také zprvu nejednotné oblečení se měnilo v řádnou uniformu či kroj. Zatímco v roce 1925 byla jednotným prvkem pouze čepice, v roce 1930 je již popisován celý normovaný oděv, který byl určitou kombinací skautského kroje a vojenské uniformy. Jednalo se o bílé nebo khaki jezdecké kalhoty, rozhalenou košili, též bílou nebo khaki, v zimě kabát barvy khaki. Pokrývkou hlavy pak byla vojenská

²⁸⁴ Tamtéž, 203–380–3, Znalecký posudek...

²⁸⁵ Tamtéž, Tajné stanovy...

čepice typu bocskai, na níž bylo vpředu vztyčeno orlí pero a na levé straně našit zelený trojúhelník ze sukna. Problémem byly finance, jelikož pořizování uniforem nebylo hrazeno z centrálních zdrojů, pouze místní organizace mohly ze svých prostředků přispívat leventistům na výbavu, pokud na to měly. Zde se pochopitelně odrážely i sociální aspekty.²⁸⁶

Spolu se zlepšením stavu uniforem se začala ve větší míře udělovat různá vyznamenání, odznaky a značení odborností, což podporovalo motivaci a nadšení leventistů. Též se zdokonalil i systém hodností mezi řadovými leventisty, které měly odpovídat poddůstojnickým hodnostem v armádě a v případě válečného konfliktu jimi měly být nahrazeny.²⁸⁷

V průběhu třicátých let se maďarský politický režim pod vedením Gyuly Gömböse čím dál tím více sbližoval s fašistickými a nacistickými režimy v Evropě. Podobně byl směřován i spolek Levente, jehož příslušníci se postupně začínali zdravit zdviženou pravicí.

Zajímavým problémem je též vztah maďarské veřejnosti k tomuto spolku. Jak jsme právě vylíčili, členství v Levente bylo pro všechny mladé muže povinné a celé fungování této organizace bylo založeno na vojenské disciplíně, někdy přecházející až do šikany. Tato skutečnost se v důsledku musela projevit i na oblibě či neoblibě spolku Levente. Je normálním společenským jevem, že násilné nucení k vojenskému drilu a represe při neposlušnosti vzbuzují odpor. Levente se tedy netěšil žádné velké popularitě.

²⁸⁶ Tamtéž 203–380–6, též 203–380–3, Znalecký posudek...

²⁸⁷ Tamtéž, 203–380–4, Zpráva z 26. 2. 1930.

Dalším faktorem, který budil mezi občany negativní postoj, byl faktor hospodářský. Například magistrát města Kecskemétu namítal, že leventistickými cvičeními se ročně ztrácí přes 20 pracovních dnů, obdobné problémy měla též venkovská hospodářství.²⁸⁸ Na druhou stranu si však musíme uvědomit stav a pocity, které v maďarské společnosti vyvolal Trianon. Jeho revize byla základní myšlenkou a snem všech Maďarů bez ohledu na politickou či sociální příslušnost. Spolek Levente byl chápán jako nutné zlo, které je nutné v zájmu Maďarska tolerovat a aktivně se v něm dokonce i účastnit. Toto národní povědomí, spolu se zmiňovanými represemi, tak z Levente přes všechny výhrady maďarského obyvatelstva dělaly organizovanou a disciplinovanou vojenskou sílu. Dle odhadu československých zpravodajců bylo v nejstarší věkové skupině nepřetržitě cvičeno 100 000 až 120 000 mužů.²⁸⁹ Jednalo se tedy o značný vojenský potenciál nad limity stanovené mírovou dohodou. Zajisté nešlo o sílu rovnocennou pravidelné armádě, ale zcela bezpochyby se Maďarsku podařilo vytvořit solidní základ mobilizačních rezerv a obejít tak jeden z klíčových článků této dohody.

Československá republika zcela přirozeně považovala Maďarsko za jedno ze svých největších bezpečnostních rizik, proto vyvíjela aktivní zpravodajskou činnost vůči tomuto státu. Levente zákonitě neunikla její pozornosti a byla hodnocena jako organizace vysoce nebezpečná. Členství v této organizaci bylo

²⁸⁸ Tamtéž, 203–380–2, rok 1925.

²⁸⁹ Tamtéž, 203–380–3, Znalecký posudek...

v Československu kvalifikováno jako zločin přípravy úkladů podle zákona na ochranu republiky.²⁹⁰

Československé bezpečnostní orgány shromáždily o spolku Levente velké množství materiálů, ze kterých je možné i dnes sestavit dosti spolehlivý obraz fungování této organizace. Odraz činnosti Levente v materiálech československých orgánů nám ale nepodává pouze informace o jeho činnosti, ale v širších souvislostech nám umožňuje i lépe pochopit některé aspekty československo-maďarských vztahů ve 20. století a svědčí o jednom z vážných nebezpečí, kterému byla ČSR nucena v meziválečném období čelit.

²⁹⁰ Tamtéž, 203–380–4, pokyn zaslaný Ministerstvem vnitra Policejnímu ředitelství v Bratislavě 28. 3. 1929.

VI. Závěr

Od okamžiku, kdy jsem stanovil název, tematický i časový rozsah této práce, bylo mi zcela zřejmé, že si před sebe kladu téměř nespílnitelný úkol. Otázky česko-slovensko-maďarských vztahů, vzniku a činnosti bezpečnostních orgánů a politické události a souvislosti této problematiky po celá dvacátá léta minulého století nelze uchopit a vystihnout na omezeném prostoru jedné dizertační práce. Otázkou zůstává, zda tak široce koncipované téma lze vůbec v rámci jedné práce pojmout? Přes tyto pochybnosti a rozsah problematiky jsem se rozhodl téma své práce nezužovat, ale naopak se s ním pokusit co nejlépe vyrovnat, ač jsem se od začátku musel smířit, že k tématu se dá přistoupit pouze na základě jednotlivých vybraných kapitol – témat z problematiky. Základním důvodem byl fakt, že k jednotlivým aspektům problematiky, jako je maďarská iredenta, revizionismus, bezpečnostní orgány, proces s Vojtechem Tukou, četnictvo, slovenské autonomistické hnutí atd. existuje buď celá řada dílčích publikací či studií na konkrétní a často velmi omezené téma, nebo naopak jsou tyto jednotlivé aspekty pouze zmiňovány v monografických pracích v širších souvislostech. Jako historik, který se dané problematice již několik let věnuje, jsem cítil potřebu nejen rozšířit počet těchto sond do problematiky o témata, která doposavad nebyla publikována, ale především tyto jednotlivé sondy propojit do jednoho celku, zasadit je do historických souvislostí. Použití této metodiky bylo dosud velmi řídké, respektive ji na slovenské straně částečně použil pouze Juraj

Kramer v citovaných pracích, což považuji za chybu. Česká historiografie pak otázku Maďarska jako permanentní hrozby pro bezpečnost prvorepublikového Československa a dopady této hrozby na česko-slovenské vztahy a vnitropolitický život I. republiky zatím vynechávala.²⁹¹ Cítil jsem tedy určitou mezeru v této problematice jako celku a velký dluh ze strany české historiografie. Mezeru jsem se pokusil alespoň částečně zaplnit a dluh splatit. To je tedy základním smyslem této práce.

Předtím, než se pokusím zhodnotit nové přístupy, objevy a celkový přínos této práce, velmi rád bych se ještě zmínil o tom, co předmětem této práce není a ani býti nemělo. Především nejde o souvislé líčení soupeření československých a maďarských bezpečnostních orgánů, měsíc po měsíci, rok po roku. Tato práce není věnována vojenským dějinám, snaží se naopak události vojenského či zpravodajského charakteru zasazovat do společenských a historických souvislostí. Opačný přístup by na jednu stranu práci omezil na líčení jednotlivých konfliktů či zpravodajských soubojů a udělal by z ní další nechtěnou sondu do úzké problematiky.

Záměrem práce též nebyla konfrontace materiálů z maďarských archivů s materiály z českých či slovenských archivů. Naopak – maďarské prameny v této práci nejsou uváděny, jelikož hlavním záměrem bylo vystihnout dobovou atmosféru, vnímání nebezpečí a činnost československých bezpečnostních orgánů na základě poznatků, které měly ve své době k dispozici, na jejichž základě konaly a informovaly politiky.

²⁹¹ Až na zmínky v některých pracích Jana Rychlíka.

Poslední skutečností, kterou čtenář v práci nenašel, je pak hlubší líčení skutečností, které jsou podrobně popsány v pracích jiných autorů a snadno v literatuře dostupné. Těžiště práce leží v publikování poznatků z primárních pramenů a jejich zařazení do souvislostí s již známými skutečnostmi.

Zásadním přínosem této práce je především publikování mnoha nových skutečností a poznatků, které byly získány studiem v archivech České i Slovenské republiky. Dovolím si tvrdit, že kapitola věnována zpravodajským službám je v současnosti nejrozsáhlejším a nejkomplexnějším textem s poznámkovým aparátem k této problematice. Dějiny československých tajných služeb jsou rozšířeny například o otázku „Propagační kanceláře pro Slovensko“. Práce vnáší nové skutečnosti do kauzy Vojtecha Tuky a infiltrace maďarských tajných služeb do HSL'S, či rozšiřuje povědomí o poznatcích československých zpravodajců o obcházení Trianonské mírové dohody ze strany Maďarska a vojenském nebezpečí, které pro nás tento stát představoval.

Vedle použití nových primárních pramenů pak tato práce nově upozorňuje na skutečnost, že Maďarsko bylo v dvacátých letech minulého století vnímáno jako největší reálné nebezpečí pro bezpečnost a existenci Československa. Tomu byla přizpůsobena československá vojenská doktrína a 80% veškerých zpravodajských aktivit bylo směřováno vůči Maďarsku. Německá otázka a II. světová válka tento fakt poněkud odsunula do pozadí a způsobila tak již zmiňovanou mezeru v práci historiků. Tato práce se ji snaží zaplnit.

Vzhledem k závažnosti a aktuálnosti maďarského nebezpečí byla pochopitelně maďarská otázka velice vnímána a řešena na centrální úrovni. Maďarský problém byl problémem nejenom slovenským, ale též českým. Na tuto společensky i historicky opomíjenou skutečnost se tato práce též snaží upozornit. Dovolím si tvrdit, že z české strany jako první. Otázka vztahu české společnosti k maďarské otázce jako by zmizela z povědomí s rozdělením na dva státy, včetně zájmu historiků. Maďarská otázky začala být vnímána jako čistě slovenský problém a česká historiografie přestala mít potřebu se tímto tématem zabývat. Bez analýzy vztahu Čechů a Maďarů však není možné plně pochopit vztah Čechů a Slováků ani fungování našeho společného samostatného státu. K tomuto pochopení se tato práce též snaží přispět.

VII. Abstrakt

Dizertační práce je věnována vztahům Československa a Maďarska v meziválečném období se zřetelem na první desetiletí po roce 1918. Československo, které vzniklo na části historického maďarského území, bylo Maďarskem vnímáno jako nepřátelský stát a maďarská politika a aktivity byly po celou dobu trvání první Československé republiky soustředěny na znovuzískání ztracených území, především Slovenska.

Maďarsko se stalo trvalým ohrožením existence Československa. Proti tomuto nebezpečí bylo nutné se bránit a předcházet mu. Československé bezpečnostní orgány, zpravodajské služby, četnictvo i armáda považovaly ohrožení z maďarské strany za velmi reálné a závažné. Práce se zabývá především vznikem a organizací československých bezpečnostních složek a jejich činností vůči Maďarsku, uvádí poznatky, které měly v tehdejší době k dispozici. Podstatná část práce je věnována snaze maďarských tajných služeb proniknout do slovenského autonomistického hnutí a narušení československých vztahů se snahou rozbít soužití Čechů a Slováků a ohrožit tak územní celistvost republiky.

Vzhledem k šíři problematiky se práce skládá ze čtyř vybraných kapitol, které mají za úkol zaplnit jistá bílá místa v našem historickém poznání a ilustrovat dobovou realitu. Úvodní kapitola nese název „Češi a Slováci při vstupu do společného státu“. Jejím smyslem je úvod do problematiky roku 1918 a okolností vzniku Československa. Druhá kapitola je nazvána

„Československé zpravodajské orgány“ a je věnována vzniku, struktuře a činnosti československého zpravodajství za první republiky. Popisuje okolnosti, za kterých vznikaly jednotlivé tajné služby, zvláštní pozornost je věnována situaci na Slovensku. Třetí kapitola „Kauza Vojtecha Tuky“ je věnována největší politické kauze se špionážním pozadím, která měla velký dopad na politický život republiky a byla největším příkladem snah Maďarska ovlivňovat slovenskou politickou scénu nepřátelsky směrem k Československu. Poslední kapitola „Způsoby obcházení mírových dohod“ je věnována poznatkům, které měly československé zpravodajské služby o tajných přípravách Maďarska na případný válečný konflikt.

Práce je založena především na primárním archivním výzkumu v českých a slovenských archivech. Nové poznatky jsou pak doplňovány do již známých historických skutečností. Práce jako celek se snaží popsat maďarskou otázku a nebezpečí maďarských iredentistických a revizionistických snah, tak jak o nich měly poznatky čs. bezpečnostní orgány a potažmo tedy i politici.

Vzhledem k tomu, že maďarská iredenta silně ovlivňovala politický život Československa a snažila se narušovat teze o čechoslovakismu, je tato práce též příspěvkem k dějinám československých vztahů. Z české strany je první takto rozsáhlou prací na toto téma a snaží se tak být příspěvkem české historiografie ke studiu společných slovenských a českých dějin.

Abstract

The dissertation thesis deals with the relations between Czechoslovakia and Hungary in the period between the two world wars, with special attention being given to the first decade after the year 1918. Czechoslovakia, which was formed in a part of the historical Hungarian territory, was perceived by Hungary as an enemy state and the Hungarian policy and activities were concentrated during the whole existence of the Czechoslovak Republic upon the return of the lost territories, particularly Slovakia.

Thus, Hungary became a permanent threat to the existence of Czechoslovakia. It was necessary to defend oneself against this threat and to prevent it. The Czechoslovak security organs, the intelligence service, the police and the army regarded the matter of this danger from Hungary as very real and serious. The thesis deals primarily with the establishment and organization of Czechoslovak security organs and their activities against Hungary, and it describes the information they had available at that time. A substantial part of the thesis is devoted to the efforts of Hungarian secret service to infiltrate into the Slovak autonomist movement and to disturb the Czech-Slovak relations in an effort to destroy the co-existence of Czechs and Slovaks and thus to threaten the integrity of the republic.

The thesis is comprised of four separate chapters dealing with individual subjects. The introductory chapter titled „Czechs and Slovaks at the entry into a common state“ includes an

introduction to the problems of the year 1918 and it deals with the circumstances of the foundation of Czechoslovakia. The second chapter titled „Czechoslovak secret security organs“ deals with the foundation, structure and activities of the Czechoslovak secret service during the first republic. It describes the circumstances under which the individual secret services were established and it is natural that special attention is given to the situation in Slovakia. The third chapter titled „The cause of Vojtech Tuka“ deals with the most serious political problem with an espionage background, which had a serious impact upon the political life of the republic and it was at the same time the most important example of the efforts of Hungary to influence the Slovak political scene in a manner hostile to Czechoslovakia. The last chapter with the title „Means of bypassing the peace agreements“ is devoted to the information the Czechoslovak secret service had about the secret preparations of Hungary for a possible war conflict.

The thesis is based primarily upon the research in Czech and Slovak archives. New knowledge is then integrated into the already known historical facts and events. The aim of the thesis as a whole is to describe the question of Hungary and the danger of Hungarian irredentist and revisionist endeavors, as they were known to the Czechoslovak secret service and consequently also to the politicians.

VIII. Prameny a literatura:

Archivní prameny:

Archív literatury a umenia Slovenskej národnej knižnice
(ALU SNK)

Korespondence Vavra Šrobára.

Archiv Kanceláře prezidenta republiky
(A KPR)

Jednotlivé dokumenty a signatury k případu V. Tukey.

Archív Ministerstva vnitra ČR
(AMV)

Spisový materiál k případu V. Tukey a A. Snackého.

Archiv Parlamentu ČR
(A PČR)

Internetová knihovna A PČR

Archiv Ústavu T. G. Masaryka AV ČR
(AÚ TGM)

Fondy T. G. Masaryka a E. Beneše.

Slovenský národný archív
(SNA)

Fond Vavro Šrobár, Vojtech Tuka a spol., Národný súd a ďalší.

Národní archiv ČR
(NA ČR)

Fond Presidium Ministerstva vnitra a další.

Štátný oblastný archív Bratislava
(ŠOBA)

Fond Župný úrad II.

Pobočka Skalica, fond Zápisnice zo zasadnutia obecného zastupiteľstva v Holíči 1918–1922.

Vojenský historický archív Trnava

(VHA Trnava)

Fond Zemské Vojenské veliteľství Bratislava.

Vojenský ústřední archiv

(VÚA)

Fondy Ministerstvo národní obrany – presidium

Dobový tisk:

Lidové noviny 1929, 1930

Národný denník 1928

Národné noviny, 1918 (31.10. 1918)

Robotnícke noviny 1928, 1929

Slovák 1928, 1929, 1930

Rodobrana 1928

Týždenník Slovák 1928, 1929

Venkov 1929, 1930

Dobové prameny, literatúra a pamäti

Bor, J. E.: Vojtech Tuka. Úvod do života a diela, Turč. Sv. Martin 1940.

Brabec, J.: Tukův proces ve světle současné politiky, Brno 1929.

Dérer, I.: Slovenský vývoj a ľudácka zrada, Bratislava 1946.

Gašparíková-Horáková, A.: U Masarykovcov, Bratislava 1995.

Hanzalík, J.: Tuka, Ohlas ľudáka ku všetkým ľudákom, Bratislava 1929.

Ivanka, M.: Proti tajnému iredentě, Bratislava /?/.

Ježek, Z.: Boj o Slovensko, Praha 1928.

Loubal, F.: Tukův proces, Červená a bílá, /?/ 1937.

Kálal, K.: Slovensko a Slováci, Praha 1901.

Mach, A.: Vo väzení, Bratislava 1931.

Medvecký, K. A.: Slovenský prevrat III, Bratislava 1930.

Moravec, F.: Špión, jemuž nevěřili, Praha 1990.

Odhalený Judáš, (autor neuveden) Bratislava 1929.

Pred súdom národa IV., Čo vyvracala obhajoba, čo povedali obžalovaní, Bratislava 1947.

Ročenka Československého četnictva na rok 1927, Praha 1926.

Rukověť četnictva, díl třetí, Praha 1926.

Rukověť četnictva, Praha 1932.

Sidor, K.: Andrej Hlinka 1864–1926, Bratislava 1934.

Sidor, K.: Slovenská politika na pode pražského sněmu, Bratislava 1943.

Soukup, F.: 28. říjen 1918, díl II.

Šrobár, V.: Oslobodené Slovensko, Praha 1928.

Šrobár, V.: Oslobodené Slovensko, Paměti z rokov 1918–1920, druhý svazek, Bratislava 2004.

Šrobár, V.: Paměti z vojny a väzenia, Paha 1922.

Tukova vlastizrada v osvetlení jeho vlastného priznania, autor neuveden, Bratislava 1937.

Tuka, V.: Návrh zákona o autonomii Slovenska, Ružomberka 1921.

Literatura:

Alexandr, M.: Proces s Vojtechom Tukom zo zpravodajstva nemeckého konzulátu v Bratislavě, in: Historický časopis, r. 1992, č. 5, s. 609–624, č. 6, s. 714–730.

Bakke, R.: Doomed to Failure? The Czechoslovak National Project and the Slovak Autonomist Reaction 1918–1938, Oslo 1998.

Bibo, I.: Bieda východoevropských malých štátov, Bratislava 1996; Slovenská otázka v 20. storočí, ed. Chmel, Rudolf, Bratislava 1997.

Bittman, L.: Mezinárodní dezinformace, Černá propaganda, aktivní opatření a tajné akce, Praha 2000.

Bohata, I.: Protidivná úloha četnictva v letech 1918–1938, Praha 1978.

Bóry, A.: Zpravodajská ústředna policejního ředitelství Praha, Praha 1986, SVOČ – Vysoká škola SNB – fakulta Státní bezpečnosti.

Broklová, E.: První československá ústava, Praha 1992.

Buranelli V.: Spy/Counterspy. An Encyclopedia of Espionage, New York 1982.

Čaplovič, M.: Branné organizácie v Československu 1918–1939 (so zreteľom na Slovensko), Bratislava 2001.

Čaplovič, M.: K niektorým otázkam vzniku a organizačného vývoja Rodobraný v rokoch 1923–1929, in: Vojenské obzory r. 1996, č. 3, príloha H, s. 53–65.

Dracon, D.: Spyclopedia, Londýn 1988.

Dejiny Slovenska V. (1918–1945), Bratislava 1985.

Dějiny Maďarska, Brno 1993.

- Encyklopedie špionáže, Praha 1993.
- Fabián, J.: Svatoštefanské tiene, Bratislava 1946.
- Gajanová, A.: Dvojí tvář. Z historie předmnichovského fašismu, Praha 1962.
- Galandauer, J.: Vznik Československé republiky 1918, Praha 1918.
- Hertel, M.: Činnosť profesora Vojtecha Tuku pred jeho vstupom do Slovenskej ľudovej strany roku 1922, in: Historický časopis, r. 2002, č. 2, s. 257–279.
- Hertel, M.: Muž troch tvárí, in: Pravda 27. 7. 1996.
- Hertel, M.: Neúspešné aktivity Vojtecha Tuku. Slovenské hlavné oddelenie v Budapešti, in: História revue ,r. 2001, č. 3, s. 15–17.
- Hertel, M.: Posol slovenských autonomistov, in: Historická revue, r. 1996, č. 7, s. 17–18.
- Hronský, M.: Boj o Slovensko a Trianon 1918–1920, Bratislava 1998.
- Hronský, M.: K otázke účasti slovenských dobrovoľníkov na obsadzovaní Slovenska československým vojskom (november 1918 – marec 1919), in: Historický časopis, r. 1972, č. 4, s. 541–583.
- Hronský, M.: Priebeh vojenského obsadzovania Slovenska československým vojskom od novembra 1918 do januára 1919, in: Historický časopis, r. 1984, č. 5, s. 734–757.
- Hronský, M.: Slovensko při zrode Československa, Bratislava 1988.

- Hronský, M.: Slovensko za prvej svetovej vojny a vznik Československého štátu 1918, in: Historický časopis, r. 1979, č. 2, s. 222–276.
- Chytka S., Vališ, Z.: Obvinený z velezrady, in: Historická revue, r. 1997, č. 8, s. 19–20.
- Jablonický J.: Samizdat o odboji, Bratislava 2004.
- Jablonický, J.: Spomienky a životopisy slovenských ľudákov publikované po r. 1989. In: Historický časopis, r. 1995, č. 2, s. 355–362.
- Kamenec, I.: Dr. Jozef Tiso 1887–1947. Tragédia politika, kňaza a človeka, Bratislava 1998.
- Kamenec, I.: Prenikanie fašistickej ideológie a organizácií Národnej obce fašistickej do slovenského politického života v medzivojnovom období, in: Historické štúdie, r. 1980, s. 23–24.
- Klimek, A.: Boj o Hrad II., Praha 1998.
- Kontler, L.: Dějiny Maďarska, Praha 2001.
- Kovács, E., Novotný, J.: Maďaři a my. Z dějin maďarsko-československých vztahů, Praha 1959.
- Krajčovičová, N.: Politické ambície Vojtecha Tuku, in: Historická revue, r. 1992, č. 5, s. 43–72.
- Kramer, J.: Iredenta a separatizmus v slovenskej politike, Bratislava 1957.
- Kramer, J.: Slovenské autonomistické hnutie v rokoch 1918–1929, Bratislava 1962.
- Kučera, M.: Zprávy tajným inkoustem – Kapitoly z dějin českého zpravodajství za první světové války (1914–1918), Praha 2003.
- Lendvai, P.: Tisíc let maďarského národa, Praha 2002.

Lipscher, L.: Ľudácká autonomia – ilúzia a skutočnosť, Bratislava 1957.

Lipscher, L.: K vývinu verejnej správy na Slovensku, Bratislava 1966.

Lipták, Ľ.: Slovensko v 20. storočí, Bratislava 1968.

Macek, P., Uhlíř, L.: Dějiny policie a četnictva II., Československá republika (1918–1939), Praha 1999.

Mannová, E.: Zmeny vo vedomí slovenskej za prvej svetovej vojny, in: Slovensko na začiatku storočia, Bratislava 1999.

Mikulová, M.: Ohlas Tukovej aféry z rokov 1928–1929 v dobovej politike a slovenskej verejnosti, Diplomová práca, FiF UK, Bratislava 1997.

Nurmi, I.: A Playground for Nationalism and National Identity 1918–1920. Manifestation of the National Identity of Slovák, Helsinki 1999.

Rákos, P.: Národní povaha naše a těch druhých, Bratislava 2001.

Rowan, R. W., Deindorfer, R.G.: Secret Service: Thirty Three Centurie of Espionage, New York 1967.

Rychlík, J.: Češi a Slováci ve 20. století, Bratislava 1997.

Pacner, K.: Československo ve zvláštních službách: pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989, díl I. 1914–1939, Praha 2002.

Paulová, M.: Dějiny Mafie, Praha 1937.

Pekník, M. a kolektiv, Pohľady na slovenskú politiku, Bratislava 2000, s. 487–476.

Piekalkiewicz, J.: Historie špionáže, Praha 2004.

Protilidová úloha četnictva v letech 1918–1938, Praha 1978.

- Ruttkay, F.: Maďarská iredenta a Slovensko 1918–1920. Bratislava 1997.
- Sidor, K.: Takto vznikol Slovenský štát, 2. vyd. , Bratislava 1991.
- Skilling, H.G.: T. G. Masaryk, Proti proudu (1882–1914), Praha 1995.
- Slovenské dejiny, II. diel, Bratislava 1968.
- Straka, K.: Pokusy o integraci československého obranného zpravodajství z let 1929–1938 a příčiny jejich nezdaru, in: Historie a vojenství, r. 2006, č. 4, s. 4–19.
- Szarka, L.: Szlovák nemzeti fejlődés – magyar nemzetiségi politika 1867–1918. (Slovenský národný vývin – národnostná politika v Uhorsku 1867–1918), Bratislava 1999.
- Titl, Z.: Rekonstrukce vývoje organizační struktury a personálií československého vojenského výzvědného zpravodajství, Praha 1995, (Interní tisk, Studijní tisk Generálního štábu AČR).
- Tomášek, D.: Nevyhlášená válka – boje o Slovensko 1918-1920, Praha 2005.
- Vnuk, F.: Mať svoj štát znamená život, Bratislava 1991.
- Vnuk, F.: Sto päťdesiat rokov v živote národa, Bratislava 2004.
- Vnuk, F.: Slovakia in pre-Munich Czecho-Slovakia, in: Joseph M. Kirschbaum (ed): Slovakia in the 19th and 20th Centurie, Toronto 1973.

IX. Přílohy

Vavro Šrobár

Vojtech Tuka

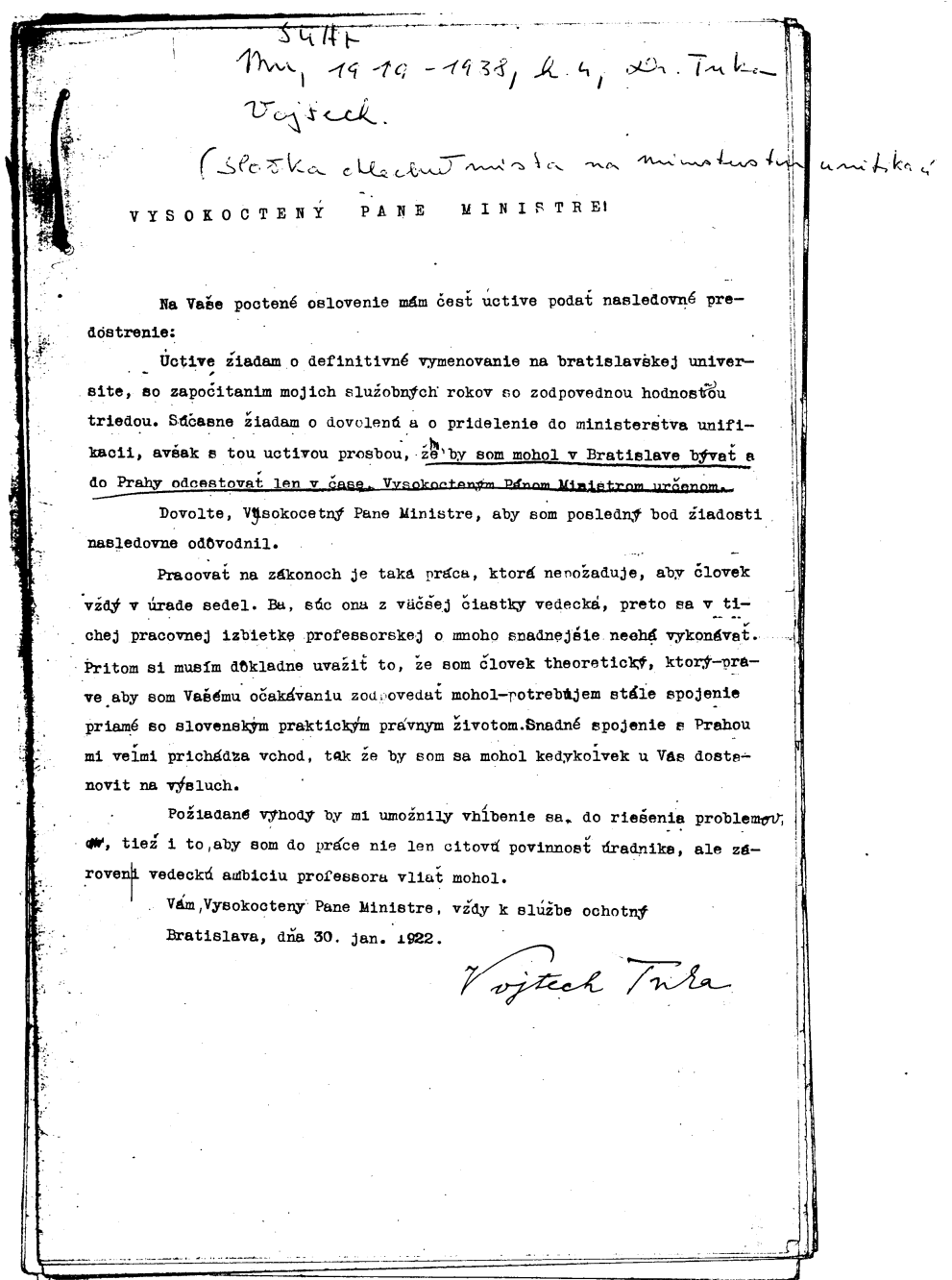
Jozef Tiso

Andrej Hlinka

Manifestace pražské posádky na Pražském hradě proti vpádu Maďarů na Slovensko v roce 1919.

Žádost Vojtecha Tuky o místo na Ministerstvu unifikací z roku 1922.

Ročník 1922.

311

Sbírka zákonů a nařízení státu československého.

Částka 29.

Vydána dne 23. března 1922.

Obsah: 102. Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Maďarskem, Protokol a Deklarace.

102.

MÍROVÁ SMLOUVA
MEZI MOCNOSTMI SPOJENÝMI I SDRUŽENÝMI
A MAĎARSKEM,
PROTOKOL A DEKLARACE.
DNE 4. ČERVNA 1920
(TRIANON).

TRAITÉ DE PAIX
ENTRE LES PUISSANCES ALLIÉES ET ASSOCIÉES
ET LA HONGRIE,
PROTOCOLE ET DÉCLARATION.
DU 4 JUIN 1920
(TRIANON).

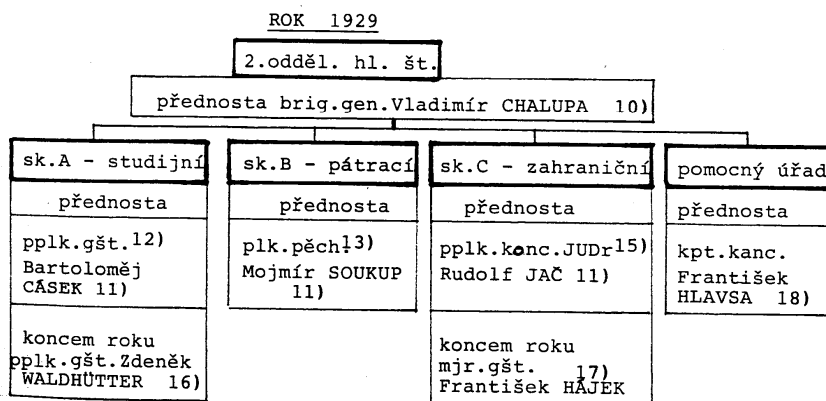
89

Titulní stránka z tzv. Trianonské mírové dohody ze Sbírky zákonů
a nařízení státu československého.

Organizační a personální strukturování 2.odd.hl.št.

Vraťme se na konec 20.let. Ve 2.oddělení hlav.št. byly
uváděny : skupina A -studijní
skupina B -pátrací
skupina C-zahraniční
pomocný úřad 9)

Údaje o těchto skupinách jsou v těchto letech kusé. Týkají se převážně jen jmen přednostů (vedoucích) skupin- a to ještě jen některých. Časové údaje o obsazování určitých funkcí určitými osobami se v různých pramenech různí, jsou útržkovité, nesoustavné. Příkladně:

Organizační schéma II. odd. Hlavního štábu z roku 1929

Darmo máta hlava ľudu „autonomiou“, bo myslia pri tom len na svoje bezodné vrecko. Avšak dúfame, že i ten slovenský ľud príde raz k poznaniu pravdy.

Chcú slnko zasložiť, aby na Slovensko nesvietilo. I tu však bude svetlo!

I slovenský ľud pozná pravdu a vyjde zo svojho stredu

**tych černokňažníkov
ľudáckych, ktorí sa
klaňajú v skutočnosti
len jednej Trojici:
Svojmu brušku,
svojmu vrecku
a čerstvej neveste.**

Ukázka předvolební agitace zaměřené proti Hlinkově slovenské ľudové straně.

JUD^R. MILAN IVANKA:

PROTI TAJNEJ IRREDENTE

*Pánu Jozefovi Gašparíkovi, svojmu
milému susedovi, súprimnou rečou
venuje Milan Ivanka
Bratislava 29. III. 1928.*

NAKLADOM VLASTNÝM

TLAČOU ÚČ. TLAČIARNE „UNIVERSUM“ V BRATISLAVE

Titulní strana spisku Milana Ivanky „Proti tajnej irredentě“

1959.

Zpráva

výboru imunitného

Zladosť sedrie v Bratislave o vydanle poslanca dra Vojtecha Tuka u trestnému stíhaníu.

Zločin prípravy úkladov o republiku podľa § 2, odst. II. zákona na ochranu republiky a zločin vojenskej zrady podľa § 6, čís. II., odst. 3 tohože zákona).

Imunitný výbor zaoberal sa dňa 27. listopadu 1928 prípadom poslanca dra Vojtecha Tuku, ktorý podľa údajov viacerých jedincov rozvinul činnosť, ktorá ohrozuje bezpečnosť štátu. Touto činnosťou sa posl. dr. Tuka dôvodne podozreňuje zo zločinu prípravy úkladov o republiku, naznačeného v § 2, odst. II. zákona dňa 19. brezna 1923, č. 50 Sb. z. a n., spočíl sa s rôznymi dôstojníkmi býv. maďarsko-uhorskej armady za účelom dobytia zbraní, vyvolania revolúcie na Slovensku, jeho odtrženia od Československej republiky a pripojenia k Maďarsku.

ďalej stal sa podozrelým zo zločinu vojenskej zrady, naznačeného v § 6, bod II., odst. 3 tohože zákona, keď spolčoval sa s dôstojníkmi a vojanskými kancelármi za tým cieľom, aby vyzradil cudzej moci skutočnosti, ktoré majú byť utajené pre obranu republiky.

Imunitný výbor, aby dal príležitosť menovanému poslancovi očistiť sa z podozrení tak ťažkého rázu, alebo v prípade dokázanej viny, aby spravodlnosti účinne bolo zadost, navrhuje vydanie poslanca Tuku stíhaniu trestnému.

V P r a h e, dňa 27. listopadu 1928.

Vilém Votruba, v. r.,
predseda.

Dr. Ján Halla, v. r.,
zpravodajca.

Návrh Imunitného výboru Poslanecké sněmovny NSRČ na vydání Vojtecha Tuky k trestnímu stíhání.

T. 754/
KANCEBRY
ODSLO : 27. IV. 1932
PRESIDENTA REPUBLIKY

Zpráva o případu Dr. Löwenstein /Wolner, Valy/

Dne 3/1. 1939 byl Tuka zatčen. Policejní ředitelství provedlo výsledky, nemovni prohlídky i jiná nutná opatření bez předchozího upozornění vojenských zpravodajských orgánů a také bez dožadání jejich spolupráce. Teprve, když práce policejního ředitelství se v hrubých rysech končila, požádalo vojenské orgány o spolupráci, jmenovitě o předběžné znalcké zhodnocení výsledku vyšetřování /protokolů, zabavených věcí atd./. Tuto předporadu účastnilo se policejní ředitelství v Bratislavě /Slaviček, Dr. Šimok/, státní zastupitelství v Bratislavě /Dr. Bořický /?/-/, zprav. oddělení hlavního štábu /plk. Soukup a pplk. Waldbitter/.

Znalci prejavili celkom uspokojení nad príkladným materiálom a dali nepokryté na javo, že zjistené okolnosti dávajú znalcom dostatočnú bázu k podaniu kladného znaleckého posudku. Vyzvedli však, že pokiaľ ide o podozrení z vyzvedačstvi bude nutno podepríti hodnotnosť svedka Belanského ohľadne jeho tvrzení o udalostiach v Koltschitzkygasse vo Viedni /konspiratívni byt Tukův pro vyzvedačstvi/. Tento požiadavok bol všetmi prítomnými plnohodnotne uznán a poradou bolo uložené pol. Fed. v Bratislave, aby učinilo vše nutné za účelom opätrení detailných vedomostí o této ulici a v úvahu pričítajúcich domů.

Tento první úvod byl nutný, aby mohlo být vyřešeno jakým způsobem měl se na scéně Dr. Löwenstein /Feiner, Valyi/

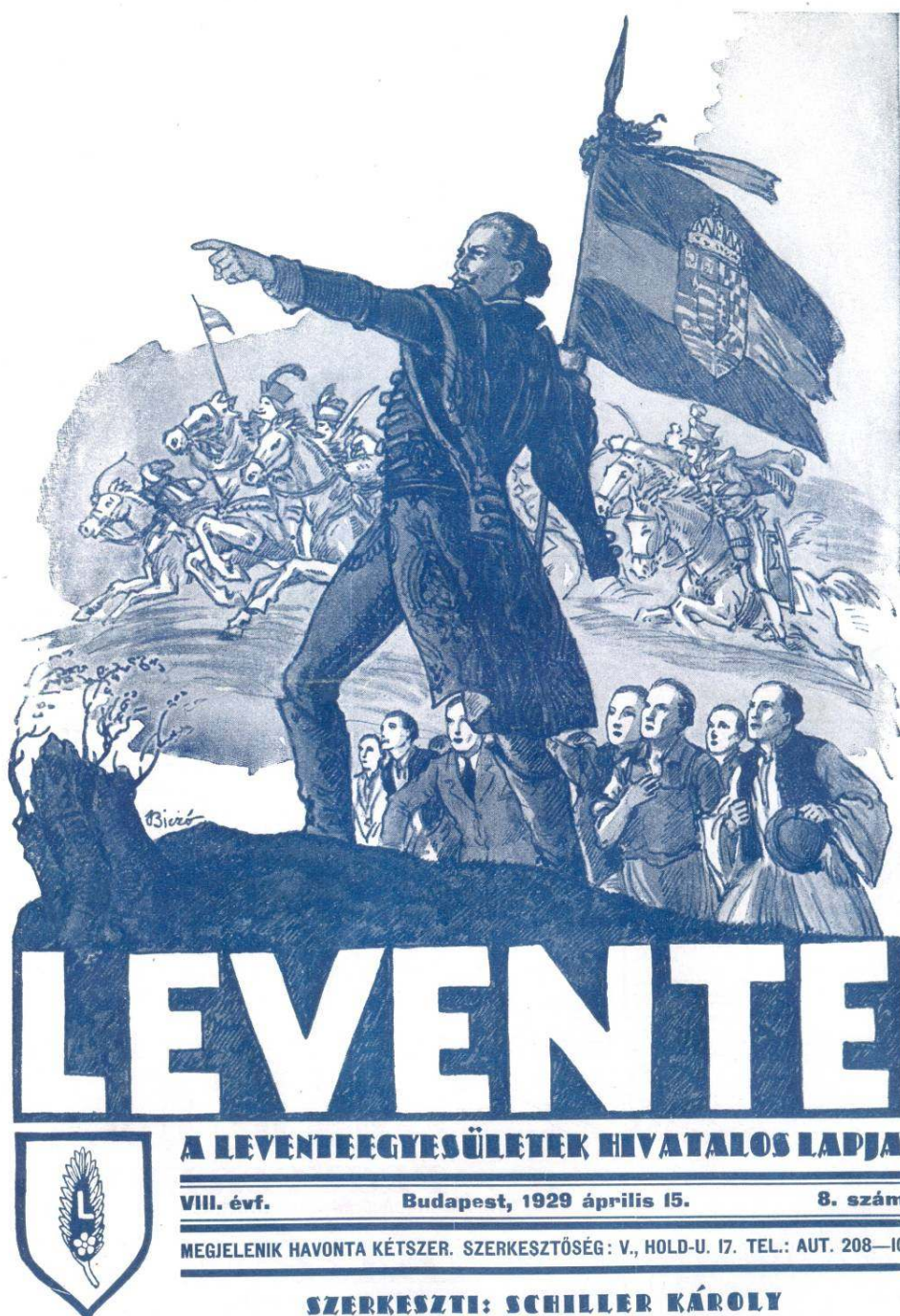
Na dneš. Toku byla podána žaloba a hlavní předseda soudu
v září - říjen 1929.

203

BAR, OSOBY, Tula, h. 178.

Anton Snackký v uniformě majora armády Slovenského štátu.

Titulní strana časopisu Levente z roku 1929.

X. Obsah

I.	Úvod	3
	1. Struktura a prameny	5
	2. Iredenta	12
II.	Češi a Slováci při vstupu do společného státu	22
III.	Československé zpravodajské orgány	
	1. Vznik československých zpravodajských služeb	49
	2. Situace na Slovensku	64
	3. Boj s nepřítelem	76
IV.	Případ Vojtecha Tuky	
	1. Vakuum iuris	97
	2. Maďar i Slovák	114
	3. Vojenská zpravodajská služba a pozadí procesu	127
	4. Anton Snacký	143
V.	Způsoby obcházení mírových dohod	
	1. Trianonské ponížení	157
	2. Mobilizace je nezbytná	161
	3. Levente	165
VI.	Závěr	178
VII.	Abstrakt	182
VIII.	Prameny a literatura	186
IX.	Přílohy	194
X.	Obsah	207